

सणु – सह, युक्त; देही – देह, शरीर; सभ – सर्व; खाम – व्यर्थ, खोटे, अपूर्ण, विहूणीआ – विहीन; जाम – खोटे, व्यर्थ; दीजे – दे, करा; संगि – सह, संगे; निहचल – निश्चल, स्थिर; थान – स्थान.

भावार्थ : हे प्रभो ! माझ्या पूर्वजन्मीच्या कर्मांमुळे मी तुझ्यापासून दूर गेलो आहे. हे सतगुरु, कृपाकरून मला राम भेटवा. माझे रामाशी मिलन घडवा. मी प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करण्यासाठी चारही कोपरे, दाही दिशा सर्वत्र फिरलो, पण मला तो कोठेही सापडला नाही. त्याला शोधून शोधून थकून जाऊन हे प्रभो, मी तुला शरण आलो आहे. ज्या प्रमाणे भाकड गाय जी दूध देत नाही ती सर्वथैव निरुपयोगी असते, पाण्याविना वनस्पती सुकून जातात, त्यांच्यापासून काहीही (लाभ) प्राप्त होत नाही, त्याप्रमाणे प्रभुपतीची प्राप्ती झाली नाही, त्या प्रियतम प्रभूशी मिलन झाले, नाही तर जीवाला सुख होणार नाही. प्रभुमिलन होईपर्यंत जीव तडफडतच राहिल. ज्या जीवाच्या अंतःकरणात प्रभुपती वास करत नाही त्याची सर्व कर्मेद्रिये, ज्ञानेद्रिये, सारे शरीर विरहाग्नीने तप्त होते. प्रभुपतीच्या प्राप्तीविना शरीरावर केलेला साज श्रृंगार, रसरंग सारे काही व्यर्थ आहे. पती परमेश्वराशिवाय, मित्र, सगेसोयरे सज्जन लोकही यमराजासारखे नकोसे वाटतात. नानक सांगतात, हे प्रभो ! माझी तुला एकच नम्र विनंती आहे की तू माझ्यावर कृपा कर आणि तुझे नाम मला दे. हे प्रभो ! हे माझ्या स्वामी ! मला तुझ्यात एकरूप कर. कारण तूच एकमेव अढळ आहेस. ॥१॥

चेति गोविंदुं अराधीए होवै आनंदु घणा ॥
संत जना मिलि पाईए रसना नामु भणा ॥
जिनि पाइआ प्रभु आपणा आए तिसहि गणा ॥
इकु खिनु तिसु बिनु जीवणा बिरथा जनमु जणा ॥
जलि थलि महीअलि पूरिआ रविआ विचि वणा ॥
सो प्रभु चिति न आवई कितडा दुखु गणा ॥
जिनी राविआ सो प्रभू तिना भागु मणा ॥
हरि दरसन कंड मनु लोचदा नानक पिआस मना ॥
चेति मिलाए सो प्रभू तिस कै पाइ लगा ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३३)

शब्दार्थ : चेति – चैत्र महिन्यात; अराधीए – आराधना करा; होवै – होतो; अनंदु – आनंद; घणा – खूप; भणा – उच्चार करा; जिनि – ज्यांनी; पाइआ – प्राप्त केला; आए – येणे; तिसहि – त्याचे; गणा – मोजणे; इकु – एक; खिनु – क्षण; तिसु – त्याच्या; जीवणा – जगणे; जणा – जाणा; महीअलि – पृथ्वी; पूरिआ – भरपूर; रविआ – भरून राहणे; विचि – मध्ये; वणा – वन, जंगल; चिति – चित्तात; न आवई – येत नाही; कितडा – किती; राविआ – स्मरण केले; तिना – त्यांचे; भाग – भाग्य; कंड – करता; लोचदा – आसुसले आहे; पिआस – तहान;

भावार्थ : चैत्र महिन्यात चित्त पूर्ण एकाग्र करून प्रभू परमात्म्याची त्या गोविंदाची आराधना केल्याने अत्यंत आनंद प्राप्त होतो. जेव्हा संतजनांची संगत प्राप्त होते, तेव्हा त्यांच्या संगतीत जिव्हा प्रभुनामाचा उच्चार करू लागते. ज्याने आपल्या जीवनात प्रभू परमात्मा प्राप्त केला, त्याच्या जन्माचे सार्थक झाले. त्याची गणना यशस्वी जीवांत होते. त्या प्रभू परमात्म्याशिवाय, प्रभुनामाशिवाय घालवलेला एकेक क्षण व्यर्थ गेला असे जाणा, ते जीवन वायाच गेले. जल, स्थल, पृथ्वी, आकाश सर्वत्र तो प्रभू भरून राहिला आहे. वनातही तोच परिव्याप्त आहे. ज्याच्या मनात जराही प्रभुनाम येत नाही, त्याचे जीवन अत्यंत दुःखमय होते. ज्याने प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केले तो महाभाग्यवान होय. नानक सांगतात, हे

माझे मन प्रभुदर्शनासाठी आसुसले आहे. माझ्या मनाला प्रभुदर्शनाची ओढ लागली आहे. हे प्रभू! जो कोणी स्वयं चैतन्ययुक्त होऊन चैत्र मासात मला प्रभू परमात्म्याशी एकरूप करील मी त्याच्या चरणांना वंदन करीन. ॥२॥

वैसाखि धीरनि किउ वाढीआ जिना प्रेम बिछोहु ॥
हरि साजनु पुरखु विसारि कै लगी माइआ धोहु ॥
पुत्र कलत्र न संगि धना हरि अविनासी ओहु ॥
पलचि पलचि सगली मुई झूठै धंधै मोहु ॥
इकसु हरि के नाम बिनु अगै लईअहि खोहि ॥
दयु विसारि विगुचणा प्रभ बिनु अवरु न कोइ ॥
प्रीतम चरणी जो लगे तिन की निरमल सोइ ॥
नानक की प्रभ बेनती प्रभ मिलहु परापति होइ ॥
वैसाखु सुहावा तां लगै जा संतु भेटै हरि सोइ ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३३)

शब्दार्थ : वैसाखि - वैशाख; धीरनि - धैर्यानि; किउ - कसे; वाढीआ - वियोग झालेला; जिना - ज्याला; बिछोहु - वियोग; साजनु - प्रियकर; पुरखु - पुरुष; विसारि - विसरून; कै - ला; लगी - लागली; माइआ - माया; धोहु - धोका, कपट; कलत्र - पत्नी; धना - संपत्ती; अविनासी - अविनाशी; ओहु - तोच; पलचि - फसून; सगली - सगळी; मुई - मेली; झूठै - खोटी; धंधै - धंदा; मोहु - मोह; इकसु - एकमेव; अगै - पुढे, परलोकात; खोहि - काढून घेतले जाते; दयु - दयाळू, प्रभू; विगुचणा - दुःखी; अवरु - अन्य; कोइ - कोणी; सुहावा - शोभायमान; तां - तेव्हा.

भावार्थ : वैशाख महिन्याबद्दल बोलताना गुरुदेव सांगतात, जो जीव (स्त्री) प्रभू परमात्म्याच्या प्रेमास पारखा झाला तो जीव धैर्य कसे धरणार? हा स्त्री जीव आपल्या प्रियकरास, प्रभू परमात्म्यास विसरून मायेच्या कपटजाळात सापडला आहे. हे जीवा! पत्नी, मुलगा, धनसंपत्ती काहीही तुझ्या बरोबर येणार नाही. तो एकमात्र प्रभू परमात्माच तुला साहाय्य करणार आहे. सारे जीव मोहमायेत फसून मरत आहेत. ते निष्फळ कर्मकांडात अडकून पडले आहेत व प्रभू परमेश्वरास, प्रभुनामास विसरले आहेत. शेवटी परलोकात जाताना प्रभूनामाखेरीज सर्व काही काढून घेतले जाते. एकमेव प्रभुनामच जीवाबरोबर परलोकात जाते. जो जीव पतिपरमेश्वराच्या चरणी लीन झाला. त्याची शोभा निर्मळ होते. नानक विनयपूर्वक सांगतात, हे प्रभो! माझे तुझ्याशी मिलन झाले की मला सर्व काही प्राप्त झाले. प्रभू परमात्म्याशी मिलन हाच जीवनातील खरा लाभ होय. जेव्हा संतजन भेटतात. तेव्हाच वैशाख महिना सुंदर व शोभिवंत वाटतो ॥३॥

हरि जेठि जुडंदा लोडीऐ जिसु अगै सभि निवंनि ॥
हरि सजण दावणि लगीआ किसै न देई बंनि ॥
माणक मोती नामु प्रभु उन लगै नाही संनि ॥
रंग सभे नाराइणै जेते मनि भावंनि ॥
जो हरि लोडे सो करे सोई जीअ करंनि ॥
जो प्रभि कीते आपणे सेई कहीअहि धंनि ॥
आपण लीआ जे मिलै विछुडि किउ रोवंनि ॥

खंड १ [४००]

साधू संगु परापते नानक रंग माणंनि ॥

हरि जेटु रंगीला तिसु धणी जिस कै भागु मंथनि ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३४)

शब्दार्थ : जेठि – ज्येष्ठ; जुड़दा – जोडला पाहिजे; लोडिऐ – इच्छा करे. जिसु – ज्याच्या; अगै – पुढे; निवंनि – नम्र होतात; सजण – सज्जन; दावणि – दावणीला; किसै – कोणाला; बंनि – बंदिवान; उन – त्या; संनि – डाका; रंग – आनंद; जेते – ज्याच्या; भावंनि – आवडणे; लोडे – इच्छा; करंनि – करतो; कीते – केला; आपणे – आपलासा; सेई – ते; कहिअहि – म्हणतात; धनि – धन्य; विछुडि – वियोग; रोवंनि – रडतात; संगु – संगतीने; रंग – आनंद; माणनि – मानतात; रंगीला – आनंददायक; तिसु – त्याला; भागु – भाग्य; मंथनि – माथी, कपाळी.

भावार्थ : ज्येष्ठ महिन्यात, ज्या प्रभू परमात्म्यापुढे सर्वजण नतमस्तक होतात, त्या प्रभूशी मन जोडावे. ज्या जीवाने प्रभू परमात्म्याचा आधार प्राप्त केला त्याचे तो प्रभू रक्षण करतो. अशा जीवास तो मोहमायेच्या बंधनात पडण्यापासून वाचवतो. प्रभुनाम ही माणीक मोत्यासमान अमूल्य धनसंपत्ती आहे. पण ह्या संपत्तीची कोणीही चोरी करू शकत नाही. ही सारी सृष्टी त्या प्रभू परमात्म्याची लीला आहे. जो जीव प्रभुनामात रंगला त्यास प्रभूच्या ह्या लीलाही आनंददायक वाटतात. जीवाने जे जे कर्म करावे असे प्रभू परमात्म्यास वाटते तेच कर्म जीवास करावे लागते. ज्यांना प्रभू परमात्म्याने आपला म्हटले, ज्याचा प्रभूने स्वीकार केला. तो जीव धन्य होय. त्याच्या जीवनाचे सार्थक झाले. जर जीवास प्रभू परमात्म्याने आपल्यात सामावून घेतले तर त्या जीवाला प्रभू वियोगाने रडण्याचे कारणच उरणार नाही. नानक सांगतात, जो साधुसंतांच्या संगतीस रममाण होतो, तो संतसज्जनांच्या संगतीत आनंद मानतो. ज्याच्या भाग्यात तसे लिहिलेले असेल तो हरिप्रेमात रंगून जातो. त्यासच प्रभू परमात्मा, धनी प्राप्त होतो. हाच ज्येष्ठ महिन्याचा संदेश आहे. ॥४ ॥

आसाडु तपंदा तिसु लगै हरि नाहु न जिंना पासि ॥

जग जीवन पुरखु तिआगि कै माणस संदी आस ॥

दुयै भाइ विगुचीऐ गलि पईसु जम की फास ॥

जेहा बीजै सो लुणै मथै जो लिखिआसु ॥

रैणि विहाणी पछुताणी उठि चली गई निरास ॥

जिन कौ साधू भेटीऐ सो दरगह होइ खलासु ॥

करि किरपा प्रभ आपणी तेरे दरसन होइ पिआस ॥

प्रभ तुधु बिनु दूजा को नही नानक की अरदासि ॥

आसाडु सुहंदा तिसु लगै जिसु मनि हरि चरण निवास ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३४)

शब्दार्थ : आसाडु – आषाढ महिना; तपंदा – तापदायक; तिसु – त्याला; लगै – वाटतो; नाहु – पती, नाथ; जिंना – ज्याच्या; तिआगि – त्यागून; संदी – ची; दुयै – द्वैतभाव; विगुचीऐ – त्रासदायक, दुःखी; गलि – गळ्यात; पईसु – पडतो; जेहा – जसे; बीजै – पेरतो; लुणै – पीक कापतो; मथै – भाग्यात; लिखिआसु – लिहिलेले; रैणि – रात्र; विहाणी – घालवतो; पछुताणी – पश्चात्ताप; जिनकौ – ज्या कोणाला; भेटीऐ – भेटला; दरगाह – प्रभूचा दरबार; खलासु – मुक्त; आपणी – आपली; पिआस – इच्छा; तुधु – तुझ्या; अरदासि – प्रार्थना; सुहंदा – सुखदायक.

भावार्थ : ज्या स्त्री (जीवात्मा) जवळ तिचा पति परमेश्वर नाही अशा स्त्रीस (जीवात्म्यास) आषाढ महिना तापदायक वाटतो. ज्या स्त्रीने प्रभुपतीस सोडून, त्या जगजीवन प्रभू परमात्म्यास सोडून द्वैतभावात, मायेत फसून दुसऱ्याची आस

धरली, ती दुःखी होऊन यमाच्या पाशात अडकते. जसे पेरावे तसे उगवते. जीव जसे कर्म करतो तशीच फळे त्यास भोगावी लागतात. ज्याच्या भाग्यात जे लिहिले आहे, तेच त्यास प्राप्त होते. द्वैतभावात सापडलेली स्त्री (जीवात्मा) प्रभू विरहात जीवनरूपी रात्र व्यतीत करते व शेवटी पश्चात्ताप पावून ह्या जगातून निघून जाते. जो संतसज्जनांच्या संगतीत रममाण होतो त्याचा कर्मलेख प्रभू दरबारात नष्ट होतो. हे प्रभो! माझ्यावर कृपा कर. मी तुझ्या दर्शनासाठी सदैव व्याकूळ झालो आहे. नानक म्हणतात, तुझ्याशिवाय अन्य कोणाकडे मी प्रार्थना करणार? ज्याचे मन हरिचरणी एकरूप झाले, त्याला आषाढ महिना सुखावह होतो. आनंददायक होतो. ॥५॥

सावणि सरसी कामणी चरन कमल सिउ पिआरु ॥
 मनु तनु रता सच रंगि इको नामु अधारु ॥
 बिखिआ रंग कूडाविआ दिसनि सभे छारु ॥
 हरि अंभ्रित बूंद सुहावणी मिलि साधू पीवणहारु ॥
 वणु त्रिणु प्रभ संगि मउलिआ संग्रथ पुरख अपारु ॥
 हरि मिलणै नो मनु लोचदा करमि मिलावणहारु ॥
 जिनी सखीए प्रभु पाइआ हंड तिन कै सद बलिहार ॥
 नानक हरि जी मइआ करि सबदि सवारणहारु ॥
 सावणु तिना सुहागणी जिन रामनामु उरि हारु ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३४)

शब्दार्थ : सावणि – श्रावण; सरसी – आनंदी; प्रसन्न; कामणि – कामिनीस, सिउ – सह; रता – रंगला; सच – सत्यरूप परमेश्वर; रंगि – रंगात; नामु – नामाचा; अधारु – आधार; बिखिआ – विषयविकार, माया; कुडाविआ – कडू; दिसनि – दिसते; सभे – सर्वकाही; छारु – राख; बूंद – थेंब; सुहावणी – आनंददायक; पीवणहारु – पितात; वणु – वन, गवत; मउलिआ – प्रफुल्लित झाले; संग्रथ – समर्थ; मिलणैनो – भेटीसाठी; लोचदा – व्याकूळ; करमि – कर्म; मिलावण हारु – भेट घडविणारा; जिनि – ज्या; सखीए – सखीने; (सतसंगीने); पाइआ – प्राप्त केला; तिन – त्यावर; मइआ – दया, कृपा; हारु – गळ्यातील हार.

भावार्थ : श्रावण महिन्यात ज्याप्रमाणे सारी सृष्टी हिरवीगार प्रफुल्लित, आनंदित होते, त्याप्रमाणे ज्या कामिनीच्या (जीवाच्या) मनात प्रभू परमात्म्याच्या चरणकमलाबद्दल प्रेम निर्माण झाले ती आनंदित होते. अशा स्त्रीचे तन-मन सारे सारे काही सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जाते. प्रभुनाम हाच तिच्या जीवनाचा आधार होतो. तिला विषयविकारांचे रंग कडू व खोटे आहेत, मायावी आहेत हे समजून येते व ते राखेसारखे तुच्छ वाटतात. अशा स्त्रीस श्रावणात बरसणाऱ्या जलधारा प्रभू परमात्म्याने पाठवलेल्या अमृतधारेसारख्या आनंददायक, आल्हादकारक वाटतात. पण त्या अमृताची प्राप्ती सतगुरूकडूनच होते. त्या अपार, समर्थ प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने बरसणाऱ्या श्रावणधारांनी वन, तृण, सारी सृष्टी हिरवीगार व टवटवीत, प्रफुल्लित होते. अशा प्रभू पतीशी मिलन व्हावे अशी तीव्र ओढ माझ्या मनाला लागली आहे. पण हे सतकर्म केल्याने, सदाचरणाने, प्रभुकृपेनेच शक्य होईल. माझ्या ज्या सखीने सतसंगाने प्रभू प्राप्त केला आहे तिच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकते. नानक सांगतात, प्रभू परमात्मा ज्या जीवावर कृपा करतो तो त्यास शब्दगुरूच्या द्वारे ह्या संसारसागरातून तारून नेतो. ज्या जीवाने प्रभू परमात्म्यास आपल्या हृदयात धारण केले आहे, त्या जीवास श्रावण आनंददायक आल्हादकारक वाटतो. ॥६॥

भादुइ भरमि भुलाणीआ दूजै लगा हेतु ॥
 लख सीगार बणाइआ कारजि नाही केतु ॥
 जितु दिनि देह बिनससी तितु वेलै कहसनि प्रेतु ॥
 पकडि चलाइनि दूत जम किसै न देनी भेतु ॥
 छडि खडोते खिनै माहि जिन सिउ लगा हेतु ॥
 हथ मरोडै तनु कपे सिआहहु होआ सेतु ॥
 जेहा बीजै सो लुणै करमा संदड़ा खेतु ॥
 नानक प्रभ सरणागती चरण बोहिथ प्रभ देतु ॥
 से भादुइ नरकि न पाईअहि गुरु रखणवाला हेतु ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३४)

शब्दार्थ : भादुइ – भाद्रपद; भरमि – भ्रम; भुलाणीआ – भुलला; दुजै – द्वैतभाव; हेतु – हित, प्रेम; सिगार – शृंगार; बणाइआ – केले; कारजि – कामाचे; केतु – काहीही; जितु – ज्या; बिनससि – विनाश होईल; तितु – त्या; वेलै – वेळी; कहसनि – म्हणतील; प्रेतु – प्रेत; पकडि – पकडून; चलाइनि – चालवतील; किसै – कोणाला; न देनि – देत नाहीत; भेतु – भेद; छडि – सोडून; खडोते – उभे राहतात; खिनै माहि – क्षणात; जिन सिउ – ज्याच्यावर; हेतु – प्रेम; हथ – हात; मरोडै – रगडणे; तनु – शरीर; कपे – थरथरते; सिआहहु – काळपट; होआ – होतात; सेतु – पांढरे; जेहा – जे; बीजै – पेरुले; सो – ते; तसेच; करमा – कर्म; संदड़ा – च्या; खेतु – शेती; बोहिथ – जहाज; देतु – देतो; से – ते; नपाईअहि – प्राप्त करत नाहीत; रखणवाला – रक्षक; हेतु – हितचिंतक.

भावार्थ : भाद्रपद महिना असे सांगतो की, जीवात्मारूपी स्त्री मायेच्या भ्रमाला भुलून द्वैतभावाच्या प्रेमात पडली आहे. त्यासाठी ती नाना तऱ्हेचे शृंगार करते, द्वैतभावात सापडून नाना कर्मकांडे करते पण त्याचा काहीही उपयोग होत नाही. ज्या दिवशी हा देह नाश पावतो तेव्हा त्या शरीरास सर्वजण प्रेत म्हणतात. त्या जीवात्म्यास यमदूत पकडून नेतात. ते कोणताही भेदभाव करत नाहीत. ज्यांच्यावर त्या जीवाने आजपर्यंत प्रेम केले होते ते सगळे सगळ्यावेळी क्षणात साथ सोडून निघून जातात. म्हातारपणी जेव्हा सारे केस पांढरे होतील, हातापायाला कंप सुटेल तेव्हा हात चोळत बसावे लागेल. जसे करावे तसे भरावे. जे पेरावे तेच उगवते अशी ही कर्माची शेती आहे. नानक सांगतात, जे प्रभू परमात्म्यास शरण जातात. त्यांना तो प्रभू आपल्या कृपारूपी जहाजावर स्थान देऊन हा भवसागर पार करून नेतो. ज्यांचे प्रभू रक्षण करतो त्यांना परत द्वैतभावाच्या नरकात पडावे लागत नाही. ॥७ ॥

असुनि प्रेम उमाहड़ा किउ मिलीऐ हरि जाइ ॥
 मनि तनि पिआस दरसन घणी कोई आणि मिलावै माइ ॥
 संत सहाई प्रेम के हउ तिन कै लागा पाइ ॥
 विणु प्रभ किउ सुखु पाईऐ दूजी नाही जाइ ॥
 जिन्ही चाखिआ प्रेम रसु से त्रिपति रहे आघाइ ।
 आपु तिआगि बिनती करहि लेहु प्रभू लडि लाइ ॥
 जो हरि कंति मिलाईआ सि विछुडि कतहि न जाइ ॥
 प्रभ विणु दूजा को नही नानक हरि सरणाइ ॥
 असू सुखी वसंदीआ जिना मइआ हरि राइ ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३४)

खंड १ [४०३]

शब्दार्थ : असुनि – आश्विन महिना; उमाहड़ा – उचंबळून येणे; ओसंडून जाणे, भरते येणे; किउ – कसे, कशा प्रकारे; मिलीऐ – मिलन होईल, ओढ; पिआस – प्यास, तहान; घणी – खूप; आणि – येवून; माई – माता; सहाई – साहाय्य; विणु – विणा; दूजी – अन्य, दुसरा कोणी, जिन्ही – ज्यांनी; चाखिआ – चाखले, चव घेतली; त्रिपति – तृप्त झाले; आधाई – पूर्णपणे; आपु – अहंकार; लेहु – घे; लडि – पदरी; कंति – कांत, पती; मिलाइआ – मिलन झाले; सि – तो; विछुडि – विभक्त; कतहि – कधीही; दूजा – दुसरा; सरणाइ – शरण जाणे; वसंदीआ – राहते, वास करतात; जिना – ज्याच्या; मइआ – दया, कृपा.

भावार्थ : आश्विन महिन्यात प्रभुविषयीच्या प्रेमाला भरती येते. प्रभू कसा प्राप्त होईल, पति परमात्म्याशी कसे मिलन होईल ह्याचा विचार सुरू होतो. हे माते! माझ्या तन मनात प्रभुदर्शनाची तीव्र ओढ निर्माण झाली आहे. मला कोणीतरी तो प्रभू परमात्मा भेटवा हो! प्रभू प्राप्त करू इच्छिणाऱ्यास संतसज्जन साहाय्य करतात. म्हणून मी त्यांच्या चरणी लीन होतो. प्रभू परमात्म्याशिवाय सुख कसे प्राप्त होणार? त्याच्याशिवाय सुख प्राप्तीचे अन्य स्थान नाही. ज्यांनी प्रभू प्रेमासाठी चव घेतली ते सदैव तृप्त होतात. त्यांच्या मनातील अहंभाव नष्ट होतो. ते प्रभूस विनंती करतात की, हे प्रभो! आम्हाला तुझ्या पदराचा आश्रय दे. ज्या स्त्रीस (जीवात्मा) प्रभुपतीने आपल्याला एकरूप करून घेतले, ती स्त्री (जीवात्मा) त्याच्यापासून कधीच विभक्त होत नाही. नानक सांगतात, ह्या जीवांना प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य कोणताही आधार नाही म्हणून ते त्या प्रभूस शरण जातात. ज्यांच्यावर तो प्रभू परमात्मा कृपा करतो ते आश्विन मासात सुख उपभोगतात. ॥८॥

कतिकि करम कमावणे दोसु न काहू जोगु ॥

परमेसर ते भुलिआं विआपनि सभे रोग ॥

वेमुख होए राम ते लगनि जनम विजोग ॥

खिन महि कउडे होइ गए जितडे माइआ भोग ॥

विचु न कोई करि सकै किस थै रोवहि रोज ॥

कीता किछू न होवई लिखिआ धुरि संजोग ॥

वडभागी मेरा प्रभु मिलै तां उतरहि सभि बिओग ॥

नानक कउ प्रभ राखि लेहि मेरे साहिब बंदी मोच ॥

कतिकि होवै साधसंगु बिनसहि सभे सोच ॥९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३५)

शब्दार्थ : कातिकि – कार्तिकात; करम – कर्म, करणे; दोसु – दोष; काहू – कोणाला; जोगु – योग्य; भुलिआ – विसरून; विआपनि – व्याप्त; वेमुख – विमुख; ते – शी; विजोग – वियोग; खिन महि – क्षणात; कउडे – कडू, दुःखद; जितडे – जितके; माइआ भोग – सांसारिक आनंद; विचु – मध्यस्ती; किसथै – कोणापुढे; रोवहि – रडावे, दुःख सांगावे; कीता – केल्याने; किछु – काहीही; धुरि – कपाळी, भाग्यात; वडभागी – महाभाग्य; मिलै – मिळाला; तां – तेव्हा; उतरहि – कमी होतात; राखि – रक्षण; बंदी – बंधन; मोच – मुक्तता.

भावार्थ : कार्तिक महिन्यात गुरू उपदेश देतात की, जीव जसे कर्म करतो तसे फळ भोगतो. उगाच दुसऱ्या कोणास दोष देण्यात काय अर्थ आहे? प्रभू परमात्म्याचा विसर पडल्याने अनेक रोग जीवास व्यापतात. जो प्रभू परमात्म्यास विमुख होतो त्यास आजन्म विरह व्यथा भोगाव्या लागतात. मायेचा वाटणारा आनंद क्षणभरात दुःखमय वाटू लागतो मग त्या ठिकाणी कोणीही मध्यस्ती करू शकत नाही. कोणापुढेही रडणाणे गाऊन त्याचा उपयोग होत नाही. जीवाने काही केले तरी त्याचा उपयोग नाही. जे काही कपाळी लिहिले आहे तेच होते. महत भाग्याने प्रभू प्राप्त झाला तर विरहाच्या सर्व

यातना नष्ट होतात. नानक म्हणतात, हे प्रभो ! तू माझे रक्षण करणारा माझा साहेब आहेस. माझी मोहमायेची सारी बंधने तोडून माझे रक्षण कर. कार्तिक महिन्यात ज्या जीवास संतसंगतीचा लाभ होतो. त्याच्या सर्व चिंता दूर होतात. ॥९॥

मंघिरि माहि सोहंदीआ हरि पिर संगि बैठडीआह ॥
तिन की सोभा किआ गणी जि साहिबि मेलडीआह ॥
तनु मनु मउलिआ राम सिउ संगि साध सहेलडीआह ॥
साध जना ते बाहरी से रहनि इकेलडीआह ॥
तिन दुखु न कबहू उतरै से जम कै वसि पडीऔ ॥
जिनी राविआ प्रभु आपणा से दिसनि नित खडीआह ॥
रतन जवेहर लाल हरि कंठि तिना जडीआह ।
नानक बांछै धूडि तिन प्रभ सरणी दरि पडीआह ॥
मंघिरि प्रभु आराधणा बहुडि न जनमडीआह ॥१०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३५)

शब्दार्थ : मंघिरि – मार्गशीर्ष; माहि – महिन्यात; सोहंदीआ – शोभा देते; पिर – पती; संगि – संगतीत; बैठडीआह – बसली आहे; तिन – तिची; सोभा – शोभा; किआगणि – काय सांगावी; जि – ज्याला; साहिबि – परमेश्वराने; मेलडीआह – सामावून घेतले आहे; मउलिआ – प्रफुल्लित; सिउ – सह; संगि – संगतीत; साध – साधक; सहेलडीआह – सख्या; बाहरी – विना; से – ते; इकेलडीआह – एकटी; कबहु – केव्हाही; उतरै – दूर होतात; वसि – वश; पडी आह – पडतात; जिनि – ज्यांनी; राविआ – स्मरण; खडीआह – उभी आहे; कंठि – गळ्यात; जडीआहि – जडवले आहेत; बांछै – इच्छितो; पडिआहि – पडलेले असतात; बहुडि – पुन्हा; जन्मडीआह – जन्म घेणे.

भावार्थ : मार्गशीर्ष महिन्यात जी स्त्री (जीवात्मा) आपल्या पति परमेश्वराजवळ बसलेली असते ती शोभून दिसते. जी स्त्री आपल्या धन्याशी (पतीशी) एकरूप झालेली असते तिच्या शोभेचे चांगल्या गुणांचे तर वर्णनही करता येणे शक्य नाही. जिला (जीवात्म्याला) संतरूपी सख्यांची संगत प्राप्त झाली तिचे तनमन रामाशी एकरून होऊन प्रफुल्लित होते. जिला संतसंगत प्राप्त होत नाही ती एकटीच राहते. तिला पति प्रभू प्राप्त होत नाही. तिचे दुःख कधीच संपत नाही व ती अखेर यमाच्या पाशात अडकते. जिने प्रभुपती प्राप्त केला ती सदैव त्याच्याशी रममाण होण्यासाठी सावध असते. प्रेमाने ती पति प्रभूच्या गुणगानाने आनंदित होते. नानक म्हणतात, जे संत प्रभूच्या दारात पडून प्रभु नामाशी एकरूप झालेले असतात त्यांच्या चरणरजाची मी इच्छा करतो. जे मार्गशीर्ष महिन्यात प्रभू परमात्म्याची आराधना करतात, ते जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतात. ॥१०॥

पोखि, तुखारु न विआपई कंठि मिलिआ हरि नाहु ॥
मनु बेधिआ चरनारबिंद दरसनि लगडा साहु ॥
ओट गोविंद गोपाल राइ सेवा सुआमी लाहु ॥
बिखिआ पोहि न सकई मिलि साधू गुण गाहु ॥
जह ते उपजी तह मिली सची प्रीति समाहु ॥
करु गहि लीनी पारब्रहमि बहुडि न विछुडीआहु ॥

खंड १ [४०५]

बारि जाउ लख बेरीआ हरि सजणु अगम अगाहु ॥

सरम पई नाराइणै नानक दरि पईआहु ॥

पोखु सोहंदा सरब सुख जिसु बखसे वेपरवाहु ॥११ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३५)

शब्दार्थ : पोखि – पौष; तुखारु – तुषार; विआपई – व्याप्त होणे; कंठी – गळ्यात; नाहु – नाथ, स्वामी; बेधिआ – वेधले; चरनारबिंद – चरणकमल; दरसनि – दर्शन; लगडा – लागली; साहु – श्वासाप्रमाणे, सतत; ओट – आश्रय; लाहु – लाभ; बिखिआ – विषयवासना; पोहि – पोहोचणे, स्पर्श; सकई – शकत; गाहु – गुणांचा विचार करणे; जह – जेथून; उपजी – उत्पन्न झाली; तह – तेथे; मिली – मिळून गेली; सची – खरी; करु – हात; गहि – पकडून; लिनी – घेतले; बहुडि – परत; विछुडीआहु – विभक्त होणे; बारि जाऊ – समर्पित होणे; लखबेरिआ – लाख वेळा; अगम – अगम्य; अगाहु – अगाध; सरम – लाज, शरम; पई – राखली; दरि – दारी; पईआहु – पडले; सोहंदा – आनंददायक, सुशोभित; बखसे – कृपा; वेपरवाहु – निश्चित.

भावार्थ : पौष महिन्यात ज्या स्त्री (जीवात्मा) स पति प्रभूचा सहवास प्राप्त होतो तिला हिमपाताच्या गारठ्याचा त्रास भोगावा लागत नाही. तिचे मन नेहमी प्रभूच्या चरणाविंदाशी लागलेले असते. ती सदैव प्रभुदर्शनाचा विचार करत असते. जिला प्रभु पतीचा सहवास लाभला ती सदैव पति सेवेचा लाभ घेते. जी साधुसंतांच्या संगतीत प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करते, तिला विकार स्पर्शही करू शकत नाहीत. ज्या प्रभू परमात्म्यापासून ती उत्पन्न झाली त्यातच ती विलीन होते व खऱ्या प्रेमाची अनुभूती प्राप्त करते. प्रभू परमात्म्याने ज्या स्त्री (जीवात्मा) चा हात धरला, तिला तो कधीही अंतर देत नाही, दूर लोटत नाही. तो प्रियतम हरी अगम्य आहे, अगाध आहे. त्याच्यावर मी माझे प्राण लाख वेळा ओवाळून टाकते. नानक सांगतात, जो जीव प्रभुद्वारी लीन झाला, प्रभुनामात एकरूप झाला, त्या प्रभू परमात्म्यास त्याची लाज राखावीच लागते. तो त्याचा संभाळ करतो. ज्या जीवांवर तो निश्चित प्रभू परमात्मा कृपा करतो, त्यास पौष महिना सुखाचा, आनंदाचा जातो. ॥११ ॥

माघि मजनु संगि साधूआ धूडी करि इसनानु ॥

हरि का नामु धिआइ सुणि सभना नो करि दानु ॥

जनम करम मलु उतरै मन ते जाइ गुमानु ॥

कामि करोधि न मोहीऐ बिनसै लोभु सुआनु ॥

सचै मारगि चलदिआ उसतति करे जहानु ॥

अठसठि तीरथ सगल पुंन जीअ दइआ परवानु ॥

जिस नो देवै दइआ करि सोइ पुरखु सुजानु ॥

जिना मिलिआ प्रभु आपणा नानक तिन कुरवानु ॥

माघि सुचे से कांढीअहि जिन पूरा गुरु मिहरवानु ॥१२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३५)

शब्दार्थ : माघि – माघ महिना; मजनु – स्नान; संगि – संगतीत; साधुआ – साधुसंत; धूडी – चरणरज; इसनानु – स्नान; धिआइ – ध्यान कर; सुणि – ऐकून; करम – कर्म; उतरै – नाहीसा होतो; गुमानु – अहंकार; कामि – कामविकार; मोहीऐ – मोहित करणे; बिनसै – विनाश होतो, नष्ट होतो; सुआनु – श्वान, कुत्रा; सचै – सत्य; मारगी – मार्गावर; चलदिआ – चालताना; उसतति – स्तुती; जहानु – संसार; अठसठि – अडुसष्ट; सगल – सगळे;

दइआ – दया; परवानु – स्वीकार; जिस – ज्याला; देवै – देतो; सोइ – तोच; पुरखु – पुरुष; सुजानु – सुजाण, शहाणा; जिना – ज्याला; तिन – त्यांना; सुचे – पवित्र; से – ते; कांढीअहि – गणले जातात.

भावार्थ : माघ महिन्यात तीर्थस्थानी स्नान केल्याने पुण्य प्राप्त होते असे कर्मकांडी लोक समजतात, पण खरे तर जो साधुसंतांच्या संगतीत राहून त्यांच्या चरणरजांनी स्नान करतो, प्रभुनामाचे ध्यान करतो, हरिनाम श्रवण करतो, प्रभुनामाचे दान करतो, त्यासच पुण्य प्राप्त होते. त्यामुळे मनातील जन्म जन्मांतराच्या कर्मफलांचा मळ धुतला जातो, अहंकार नष्ट होतो, कामवासना, क्रोध यांचा मोह पडत नाही. मनातील श्वानवृत्तीरूपी लोभ नष्ट होतो. जो सत्यमार्गाने चालतो, त्याची सारे जग स्तुती करते. सत्यमार्गाने चालणे हे अडुसष्ट तीर्थात स्नान करणे, जीवांवर दया करणे आदी गोष्टींच्या बरोबर सममूल्य आहे. तो प्रभू परमात्मा कृपावंत होऊन ज्यास प्रभुनाम प्रदान करतो, तो जीव खरा सुजाण होय. नानक सांगतात, ज्यांना प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, त्यांच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. माघ महिन्यात ते लोक पवित्र गणले जातात, ज्यांच्यावर पूर्ण गुरू परमात्मा प्रसन्न होऊन त्यांना प्रभुनामाच्या स्मरणाची बुद्धी देतो. ॥१२॥

फलगुणि अनंद उपारजना हरि सजण प्रगटे आइ ॥

संत सहाई राम के करि किरपा दीआ मिलाइ ॥

सेज सुहावी सरब सुख हुणि दुखा नाही जाइ ॥

इछ पुनी वडभागणी वरु पाइआ हरि राइ ॥

मिलि सहीआ मंगलु गावही गीत गोविंद अलाइ ॥

हरि जेहा अवरु न दिसई कोई दूजा लवै न लाइ ॥

हलतु पलतु सवारिओनु निहचल दितीअनु जाइ ॥

संसार सागर ते रखिअनु बहुडि न जनमै धाइ ॥

जिहवा एक अनेक गुण तरे नानक चरणी पाइ ॥

फलगुणि, नित सलीहीऐ जिसनो तिलु न तमाइ ॥१३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३६)

शब्दार्थ : फलगुणि – फाल्गुन महिना; उपारजना – प्राप्त केले; प्रगटे – प्रगट झाला; सहाई – सहायक, दीआ – दिले; मिलाइ – मिलन; सुहावी – सुंदर, सुखदायक; हुणि – आता; दुखा – दुःखाला; जाइ – जागा; इछ – इच्छा; पुनी – पूर्ण झाली; वडभागणि – महाभाग्यवान स्त्री; सहिआ – सख्या; गावही – गातात; अलाइ – आलाप, उच्चारतात; जेहा – जसा, सारखा; सवारिओनु – सावरतो; निहचल – निश्चल; दितीअनु – देतो; रखिअनु – रक्षण करतो; बहुडि – परत; जिहवा – जिह्वा, जीभ; तरे – तारले; चरण पाइ – चरणी लागून, शरण येऊन; सलाहीऐ – स्तुती करतो; जिसनो – ज्याला; तमाइ – हाव, लोभ.

भावार्थ : फाल्गुन महिन्यात त्याच स्त्रीया (जीवात्मे) आनंदित होतात, ज्यांच्या हृदयात त्यांचा प्रियकर प्रभूपती प्रगट होतो. जीवाला प्रभूप्राप्ती करून देण्यासाठी संत साहाय्य करतात. ज्या जीवाचे पति प्रभूशी मिलन होते, त्या स्त्रीची हृदयरूपी शय्या आनंददायक होते व ती सर्व सुखांना प्राप्त करते. मग तेथे दुःखाला जागाच उरत नाही. त्या महाभाग्यवान स्त्रीस हरी पती लाभल्याने तिच्या सर्व इच्छा पूर्ण झाल्या. ती आपल्या सतसंगी सख्यांसह प्रभू परमात्म्याची मंगलगीते आळवते. आता तिला प्रभूपतीसारखा अन्य कोणी दिसत नाही. परमात्म्याने आता तिला इह परलोकातून सावरून नेले आहे व तिला आपल्या चरणी अढळपद दिले आहे. प्रभू परमात्म्याने तिचे संसारसागरातून रक्षण केले आहे व तिला आता परत जन्म घ्यावा लागणार नाही. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याचे अनंत गुण आहेत. मलातर एकच जीभ आहे.

मी त्या प्रभू परमात्म्याचे कसे गुण गाऊ शकेन ? ज्याला कोणत्याही प्रकारची लालसा नाही, अशा विकारविहीन प्रभू परमात्म्याचे फाल्गुन महिन्यात स्तुती गीत गावे. ॥१३॥

जिनि जिनि नामु धिआइआ तिन के काज सरे ॥

हरिगुरु पूरा आराधिआ दरगह सचि खरे ॥

सरब सुखा निधि चरण हरि भउजलु बिखमु तरे ॥

प्रेम भगति तिन पाईआ बिखिआ नाहि जरे ॥

कूड़ गुए दुबिधा नसी पूरन सचि भरे ॥

पारब्रह्म प्रभु सेवदे मन अंदरि एकु धरे ॥

माह दिवस मूरत भले जिस कउ नदरि करे ॥

नानकु मंगै दरस दानु किरपा करहु हरे ॥१४॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३६)

शब्दार्थ : जिनि – ज्यांनी; धिआइआ – स्मरण केले; तिन को – त्यांचे; सरे – पूर्ण झाले, सफल झाले; आराधिआ – आराधना केली; सचि – खरे, खरेखुरे; भउजलु – भवसागर; बिखमु – कठीण; पाइआ – प्राप्त केली; बिखिआ – विषयविकार; जरे – जळतात; कुड़ – खोटे, दंभ; दुबिधा – द्वैत; नसि – नष्ट झाली; सेवदे – सेवा केली, स्मरण केले; मूरत – मुहूर्त; नदरि – कृपा; मंगै – मागतो; दरस – दर्शन.

भावार्थ : ज्यांनी ज्यांनी प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केले, त्यांची कामे सफल झाली. ज्यांनी पूर्ण गुरु परमात्म्याचे ध्यान केले, ते प्रभू दरबारात सन्मानाने बसले. ते सर्व सुखांचा सागर प्रभू परमात्म्याचे चरण प्राप्त करून, हा विषयविकारांचा भवसागर तरून गेले. त्यांनी प्रेम भक्ती केल्यामुळे ते विषयविकाररूपी अग्नीत जळत नाहीत. त्यांच्यावर विषय विकार आपला प्रभाव पाडू शकत नाहीत. त्याच्या मनातील कुविचार, दंभ, द्वैतभाव नष्ट झाले व त्यांच्या अंतःकरण प्रभूप्रेमाने ओतप्रोत भरून गेले. ते मनोभावे एकमेव परब्रह्म परमात्म्याची आराधना करतात. ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो. त्याला प्रत्येक महिना, प्रत्येक दिवस, प्रत्येक मुहूर्त चांगलाच असतो. नानक म्हणतात. हे प्रभू परमात्मा ! मी तुझ्या दर्शनाची याचना करतो. कृपा करून मला दर्शन दे. ॥१४॥१॥

॥ माझ महला ५ ॥ दिन रैणि

१ ओंअकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एक आहे. तो ओंकार स्वरूप आहे सतगुरु कृपेने तो प्राप्त होतो.

सेवी सतिगुरु आपणा हरि सिमरी दिन सभि रैण ॥

आपु तिआगि सरणी पवां मुखि बोली मिठडे वैण ॥

जनम जनम का विछुड़िआ हरि मेलहु सजणु सैण ॥

जो जीअ हरि ते विछुड़े से सुखि न वसनि भैण ॥

हरि पिर बिनु चैनु न पाईए खोजि डिठे सभि गैण ॥

आप कमाणै विछुड़ी दोसु न काहू देण ॥

करि किरपा प्रभ राखि लेहु होरु नाही करण करेण ॥

खंड १ [४०८]

हरि तुधु विणु खाकू रूलणा कहीऐ किथै वैण ॥

नानक की बेनंतीआ हरि सुरजनु देखा नैण ॥१॥

शब्दार्थ : दिन रैणि - दिवस रात्र; (असे शब्द वापरून हे सूचित केले आहे की परमेश्वराचे स्मरण सतत केले पाहिजे.)
सेवी - सेवा करतो; सिमरी - स्मरण करू; सभि - सर्व; आपु - अहंकार; तिआगि - त्याग करून; सरणी पवां -
शरण जाऊन; मुखि - मुखाने; बोली - बोलतो; मिठडे - मधुर; वैण - वचन, बोल; बिछुडिआ - वियोग झालेला,
विरह पावलेला; मेलहु - भेटव; सजणु - सज्जन; सैण - आप्त, नातेवाईक; ते - पासून; बिछुडे - वियोग झालेले,
विरह पावलेले; से - ते; न वसनि - राहत नाहीत; भैण - भगिनी; पिर - प्रिय; न पाईऐ - प्राप्त होत नाही; खोजि -
शोधले; डिठे - पाहिले; गैण - आकाश; कमाणै - कमावलेले; बिछुडी - वियोग झालेली; दोसु - दोष; काहू -
कुणाला; देण - देऊ; राखिलेहु - रक्षा कर; होरु - अन्य; करण करेण - करणारा, करवून घेणारा; तुधु - तुझ्या;
खाकू - राख, धूळ; रूलणा - धक्के खाणे; कहीऐ - सांगावे;

भावार्थ : मी माझ्या सतगुरूची सेवा करावी व प्रभू परमात्म्याचे सतत रात्रंदिवस स्मरण करावे. मी अहंकाराचा त्याग करून, मुखाने गोड शब्द बोलून माझ्या सतगुरूस शरण जावे. अनेक जन्मांपासून मी प्रभू परमात्म्यापासून दूर गेले आहे. मी माझ्या सतगुरूच्या चरणी प्रार्थना करते की माझी प्रभू परमात्म्याशी भेट घडवा; हे भगिनी! जी स्त्री (जीव) प्रभुपती पासून दूर गेली ती कधीही सुख प्राप्त करू शकत नाही. मला पतिप्रभूशिवाय चैन पडत नाही. त्याला शोधण्यासाठी आकाशपाताळ एक केले पण तो भेटला नाही. मी माझ्याच कर्माने त्याच्यापासून दूर गेले. मी उगाच कशाला कोणाला दोष देऊ? हे पतिप्रभू! माझ्यावर कृपा कर आणि माझे रक्षण कर. कारण तशी क्षमता केवळ तुझ्यातच आहे. अन्य कोणी काही करू शकत नाही. हे पतिप्रभू! तुझ्याशिवाय माझे जीवन मातीमोल झाले आहे. पण माझी ही व्यथा मी अन्य कोणाला सांगू? नानक विनंती करतात, की हे प्रभो! कोणत्याही प्रकारे मला माझ्या नेत्रांनी त्या उत्तम पुरुषाचे, त्या प्रभू परमात्म्याचे दर्शन घडवावे. ॥१॥

जीअ की बिरथा सो सुणे हरि संग्रिथ पुरखु अपारु ।

मरणि जीवणि आराधणा सभना का आधारु ॥

ससुरै पेईऐ तिसु कंत की वडा जिसु परवारु ॥

ऊचा अगम अगाधि बोध किछु अंतु न पारावारु ॥

सेवा सा तिसु भावसी संता की होइ छारु ॥

दीनानाथ दैआल देव पतित उधारणहारु ॥

आदि जुगादी रखदा सचु नामु करतारु ॥

कीमति कोइ न जाणई को नाही तोलणहारु ॥

मन तन अंतरि वसि रहे नानक नही सुमारु ॥

दिनु रैणि जि प्रभ कंड सेवदे तिन कै सद बलिहार ॥२॥

शब्दार्थ : किथै - कोणत्या स्थानावर; वैण - रडगाणे; बेनंतीआ - विनंती आहे; सुरजनु - उत्तम पुरुष, पुरुषोत्तम;
नैण - डोळ्यांनी; जीअ - जीव; संग्रिथ - समर्थ; पुरखु - पुरुष; आधारु - आधार; ससुरै - सासरी, (परलोकात);
पेईऐ - माहेरी, (या लोकात); जिसु - ज्याचा; ऊचा - श्रेष्ठ; अगम - अगम्य; बोध - ज्ञान; भावसी - आवडते;
छारु - चरणरज; दैआल - दयाळू; उधारणहारु - उद्धार करणारा; आदि - आद्य, अनादिकालापासून; जुगादी -

युगायुगात; रखदा – रक्षण करतो आहे; करतारु – कर्ता, सृष्टिकर्ता; को नाही तोलणहारु – कोणी अनुमान करू शकत नाही; वसि रहे – वास करतो; सुमारु – सुमार, गणना; कउ – ला; सेवदे – स्मरण करतो; तिन कै – त्याच्यावर; बलिहार – समर्पित आहे;

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा समर्थ पुरुष आहे. त्याचे सामर्थ्य अपार आहे. तोच सर्व जीवांची व्यथा जाणतो. तो सर्व जीवांचा आधार आहे. त्याचे रात्रंदिवस, जीवनभर, आमरण स्मरण करावे; आराधना करावी. इहलोकात व परलोकात पतिप्रभूचा परिवार फार मोठा आहे. तो सर्वश्रेष्ठ आहे. अगम्य आहे. अगाध आहे. बुद्धीच्या पलिकडे आहे. त्याचा अंत, त्याचा पारावार कोणासही सांगता येणार नाही. अशा ह्या प्रभू परमात्म्यास जो संतजनाच्या चरणाची धूळ होऊन सेवा करतो तीच सेवा त्याला आवडते. तो प्रभू परमात्मा अनाथांचा नाथ आहे. दीनांवर दया करणारा आहे. पतितांचा उद्धारकर्ता आहे. तो प्रभू जेव्हा काहीही नव्हते तेव्हाही होता. युगांच्या पूर्वीही होता. तो सर्व जीवांचा रक्षणकर्ता आहे. सर्व काही करणारा कर्ता पुरुषही तोच आहे. तो सदैव अस्तित्वमान स्थिर राहणारा आहे. त्याचे नाम ही सत्य आहे. त्याचे कोणीही मोल करून शकत नाही. त्याची विशालता. त्याचे सामर्थ्य कोणीही तोलू शकत नाही. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा प्रत्येक जीवाच्या अंतःकरणात वास करतो. त्याच्या गुणांचा कोणी अंदाज लावू शकत नाही. जे प्रभू सेवक प्रभूची रात्रंदिवस सेवा करतात त्यांच्यावर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. ॥२॥

संत अराधनि सद सदा सभना का बखसिंदु ॥
 जीउ पिंडु जिनि साजिआ करि किरपा दितीनु जिंदु ॥
 गुरसबदी आराधीऐ जपीऐ निरमल मंतु ॥
 कीमति कहणु न जाईऐ परमेसुरु बेअंतु ॥
 जिसु मनि वसै नराइणो सो कहीऐ भगवंतु ॥
 जीअ की लोचा पूरीऐ मिलै सुआमी कंतु ॥
 नानकु जीवै जपि हरी दोख सभे ही हंतु ॥
 दिनु रैणि जिसु न विसरै सो हरिआ होवै जंतु ॥३॥

शब्दार्थ : बखसिंदु – क्षमा करणारा; जीउ – जीवात्मा; साजिआ – उत्पन्न केले; दितीनु – प्रदान केले; जिंदु – प्राण; गुरसबदी – गुरुपदेश; जपीऐ – जप करू; मंतु – मंत्र; कहणु – कथन; न जाईऐ – जात नाही; जिसु – ज्याच्या; वसै – राहतो; नराइणो – नारायण; सो कहीऐ भगवंतु – त्याला भाग्यवान म्हटले पाहिजे; जीअ – हृदय, मन; लोचा – इच्छा, कामना; पूरीऐ – पूर्ण होते; दोख – दोष, चुका; हंतु – नष्ट होतात; जिसु – ज्याला; हरिआ – तजेलदार, प्रफुल्लित; जंतु – जीव;

भावार्थ : ज्या प्रभू परमात्म्याने हा मानवी देह उत्पन्न केला, कृपावंत होऊन त्यात प्राण घातला त्या प्रभू परमात्म्याची, सर्वांवर कृपा करणाऱ्या परमेश्वराची संतजन आराधना करतात. त्या प्रभू परमात्म्याचा शब्दगुरूच्या माध्यमातून निर्मल अंतःकरणाने जप करावा. त्या अनंत परमेश्वराची कोणीही किंमत करू शकत नाही. ज्याच्या मनात नारायण वास करतो तो भाग्यवंत. ज्या स्त्रीस (जीवास) तिचा पतिप्रभू प्राप्त होतो तिच्या (त्या जीवाच्या) सर्व कामना पूर्ण होतात. नानक सांगतात, जो जीव हरिनामाचा जप करतो त्याचे सर्व दोष नष्ट होतात. जो जीव रात्रंदिवस प्रभू परमात्म्यास विसरत नाही, रात्रंदिवस हरीचेच चिंतन करतो तो सदैव प्रसन्नचित्त राहतो ॥३॥

सरब कला प्रभू पूरणो मंजु निमाणी थाउ ॥
 हरि ओट गही मन अंतरे जपि जपि जीवां नाउ ॥
 करि किरपा प्रभ आपणी जन धूडी संगि समाउ ॥
 जिउ तूं राखहि तिउ रहा तेरा दिता पैना खाउ ॥
 उदमु सोई कराइ प्रभ मिलि साधू गुण गाउ ॥
 दूजी जाइ न सुझई किथै कूकण जाउ ॥
 अगिआन बिनासन तम हरण ऊचे अगम अमाउ ॥
 मनु विछुडिआ हरि मेलीऐ नानक एहु सुआउ ॥
 सरब कलिआणा तितु दिनि हरि परसी गुर के पाउ ॥४॥१॥

(श्री. गु.ग्रं.सा. १३६)

शब्दार्थ : मंजु – माझ्यासारखी; निमाणी – मान रहित; थाउ – आश्रय; गही – ग्रहण केले आहे; मन अंतरे – मनाच्या आत; जीवां – जगतो; किरपा – कृपा; आपणी – आपली; जन – भगत; धूडी – चरणधूळ; समाउ – सामावून जाईल; जिउ – ज्या प्रकारे; राखहि – राखशील, तिउ – त्याप्रमाणे; रहा – (प्रसन्न) राहीन; दिता – दिलेले; पैना – घेईन, पांघरीन; खाउ – खाईन; उदमु – व्यवहार, प्रयास; सोई – तोच; मिलि – संगतीत; साधू – गुरू; गाउ – गाईन; दूजी – दुसरी; जाइ – जागा, स्थान; न सुझई – सुचत नाही; किथै – कुठे; कूकण – पुकार; जाउ – जाऊन; बिनासन – नाशक; हरण – दूर करणारे; ऊचे – श्रेष्ठ; अगम – अगम्य; अमाउ – असीम; विछुडिआ – विरह झालेले; मेलीऐ – भेटव, मिलाप कर; एहु – हेच; सुआउ – प्रयोजन; कलिआणा – सुख, समाधान; तितु – तोच; परसी – स्पर्श करीन; गुर के – गुरूचे; पाउ – पाय.

भावार्थ : हे प्रभो ! तू सर्व कलांनी परिपूर्ण आहेस. तूच माझा आश्रय आहेस. हे हरी ! माझ्या मनाचा तूच आधार आहेस. तुझ्या नामाच्या जपामुळेच मी जीवन जगतो. हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर, मी तुझ्या सेवकांच्या चरणाची धूळ होऊन राहीन. हे प्रभो ! तू मला जसे ठेवशील तसाच मी राहीन. तू जे काही अन्न-वस्त्र-निवारा देशील त्यातच मी संतोष मानीन. हे प्रभो ! माझ्याकडून असाच उद्योग करून घे की ज्यामुळे मी साधुसंतांच्या संगतीत राहून प्रभू परमात्म्याच्या गुणांचे गायन करीन व प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जाईन. हे प्रभो ! मी माझ्या व्यथा कोणाला सांगू ? मला तुझ्याशिवाय अन्य कोणीही दिसत नाही. तो प्रभू परमात्मा अज्ञानाचा नाश करतो, मोहमाया दूर करतो. तो सर्वश्रेष्ठ आहे तो अगम्य व असीम आहे. नानक सांगतात, हे प्रभो ! तुझ्यापासून दूर गेलेल्या माझ्या मनाला तुझ्याशी एकरूप करून घे. माझी एवढीच विनंती आहे. हे प्रभो ! ज्या दिवशी मी प्रभुरूप सतगुरूंच्या चरणांना स्पर्श करीन तोच दिवस माझ्या जीवनातील सर्व कल्याणकारी दिवस असेल. ॥४॥

वार माझ की तथा सलोक महला १

माझा रागातील वार रचना व श्लोक श्री गुरू नानक देवजी यांचे

मलक मुरीद तथा चंद्रहडा सोहीआ की धुनी गावणी

‘मलक मुरीद व चंद्रहडा सोहीआ’च्या चालीवर म्हणावे

१ ओअंकार सति नामु करता पुरखु गुरप्रसादि ॥

ईश्वर एक आहे. तो ओंकार स्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.

सलोकु म० १ ॥

गुरु दाता गुरु हिवै घरु गुरु दीपकु तिह लोइ ॥

अमर पदारथु नानका मनि मानिऐ सुखु होइ ॥१ ॥

शब्दार्थ : हिवै – हिम, बर्फ; घरु – घर; दीपकु – दीप; तिह लोइ – तिन्ही लोक; मनि – मनात; मानिऐ – मनन करण्याने; सुखु – सुख; होइ – होते, मिळते.

भावार्थ : सतगुरू हा दाता आहे. मनाला शांती प्रदान करणाराही तोच आहे. सतगुरू हा तीनही लोकांना प्रकाशित करणारा दीपक आहे. नानक सांगतात, शाश्वत अशा प्रभुनामामध्ये मन तल्लीन केल्याने सदैव सुख प्राप्त होते. ॥१ ॥

॥ म० १ ॥

पहिलै पिआरि लगा थण दुधि ॥ दूजै माइ बाप की सुधि ॥

तीजै भया भाभी बेब ॥ चउथै पिआरि उपनी खेड ॥

पंजवै खाण पीअण की धातु ॥ छिवै कामु न पुछै जाति ॥

सतवै संजि कीआ घर वासु ॥ अठवै क्रोधु होआ तन नासु ॥

नावै धउले उभे साह ॥ दसवै, दधा होआ सुआह ॥

गए सिगीत पुकारी धाह ॥ उडिआ हंसु दसाए राह ॥

आइआ गइआ मुइआ नाउ ॥ पिछै पतलि सदिहु काव ॥

नानक मनमुखि अंधु पिआरु ॥ बाझु गुरु डुबा संसारु ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३७)

शब्दार्थ : पहिलै – प्रथम (जीवनाच्या सुरुवातीस); पिआरि – प्रेम, आवड; थण दुधि – (मातेच्या) स्तनातील दुधाचे; दूजै – दुसऱ्या अवस्थेत; सुधि – ओळख होते; तीजै – तिसऱ्या अवस्थेत; भया – भाऊ; भाभी – वहिनी; बेब – बहीण; चउथै – चौथ्या अवस्थेत; पिआरि – प्रिय, आवड; उपनी – उत्पन्न होते; खेड – खेळ; पंजवै – पाचवी अवस्था; खाण पीअण – खाण्यापिण्याची; धातु – प्रबळ इच्छा, आवड; छिवै – सहाव्या अवस्थेत; कामु – कामविकार; न पुछै जत – जात विचारली जात नाही; जाति – जात, कूळ; सतवै – सातव्या अवस्थेत; संजि – संचय; घरवासु – गृहस्थाश्रम; अठवै – आठवी अवस्था; नासु – नाश; नावै – नववी अवस्था; धउले – पांढरे (केस); उभै – दम लागलेला; साह – श्वास; दसवै – दहावी अवस्था; दधा – दग्ध, जळलेले; होआ – झालेले; सुआह – राख; सिगीत – साथी (प्रेत घेऊन जाणारे) पुकारी – पुकारतात; धाह – मोठ्यानी शोक; उडिआ – उडून जाते; हंसु – जीवात्मा; दसाए – विचारतो; राह – रस्ता, पुढचा मार्ग; मुइआ – मरून जाते, निघून जाते; पिछै – नंतर; पतलि – पत्रावळीत; सदिहु – बोलावतात; काव – कावळ्याला; मनमुखि – स्वेच्छाचारी; अंधु – अंधळा, अज्ञानी; पिआरु – प्रेम करतो, मोह करतो; संसारु – संसार.

ह्या पदात श्री गुरू नानकदेवांनी माणसाच्या जन्मापासून मृत्यूपर्यंत बदलत जाणाऱ्या अभिरुचीबद्दल विचार मांडले आहेत. त्यांनी जन्मापासून मृत्यूपर्यंतच्या मानवी जीवनाच्या दहा अवस्था, दहा टप्पे कल्पिले आहेत.

भावार्थ : मनुष्य जन्मल्याबरोबर पहिल्या अवस्थेत त्याच्या मनात मातेच्या स्तनातून स्रवणाऱ्या दुधाबद्दल प्रेम उत्पन्न होते, दुसऱ्या अवस्थेत तो मातापित्याला ओळखू लागतो. तिसऱ्या अवस्थेत तो भाऊ-बहीण आदी जवळच्या मंडळींना

ओळखू लागतो. चौथ्या अवस्थेत त्याच्या मनात खेळांविषयीची आवड उत्पन्न होते. तो आणखी मोठा झाला की त्याला निरनिराळ्या खाद्यपेयांविषयी आवड उत्पन्न होते. सहाव्या अवस्थेत म्हणजे तारुण्यात पदार्पण केल्यावर तो कामविकाराने ग्रस्त होतो मग त्याच्या मनात जातीपातीचा विचारही येत नाही. सातव्या अवस्थेत तो संसार मांडतो. घरदार, जमीनजुमला प्राप्त करण्यात दंग होतो. आठव्या अवस्थेत जीव वृद्धत्वाकडे वळू लागतो. शरीर हळूहळू क्षीण होऊ लागतो व जीव क्रोधी संतापी होतो. नवव्या अवस्थेत केस पांढरे होतात, श्वास जड होऊ लागतो. दहावी अवस्था म्हणजे मरण व शरीर जळून राख होऊन जाणे. नातलग मोठमोठ्याने रडत ओरडत स्मशानापर्यंत साथ देतात. शरीरातून आत्मारूपी हंस उडून जातो व पुढील मार्गाची विचारणा करतो. अशा रीतीने जीव जगात येतो व निघूनही जातो. त्याची नाव, निशाणीही मागे राहत नाही. त्याचे नातेवाईक पत्रावळीवर त्याच्या नावाने अन्नाचा गोळा ठेवून कावळ्याला बोलावतात. नानक सांगतात, ह्या जगात मनुष्य स्वेच्छाचारी होऊन नश्वर गोष्टीवर अंधळ्यासारखे प्रेम करतो. सतगुरूच्या उपदेशाशिवाय सारा संसार मोहमायेत बुडून गेला आहे ॥२॥

॥म० १॥

दस बालतणि बीस रवणि तीसा का सुंदरु कहावै ॥
 चालीसी पुरु होइ पचासी पगु खिसै सठी के बोढेपा आवै ॥
 सतरि का मतिहीणु असीहां का विउहारु न पावै ॥
 नवै का सिंहजासणी मूलि न जाणै अप बलु ॥
 ढंडोलिमु ढूढिमु डिठु मै नानक जगु धूए का धवलहरु ॥३॥

शब्दार्थ : दस – दहा (जीवनाची पहिली दहा वर्षे); बालतणि – बाल्यावस्था; बीस – वीस (दहा ते वीस वर्षेपर्यंत); रवणि – रमण्याचा काळ; तीसा का – वीस ते तीस वर्षांचा काळ; कहावै – म्हटला जातो; चालीसी – तीस ते चाळीस वर्षांचा काळ; पुरु – पूर्ण विकास; पचासी – चाळीस ते पन्नास वर्षांचा काळ; पगु – पाय; खिसै – सटकतात; सठी – पन्नास ते साठ वर्षांचा काळ; बोढेपा – म्हातारपण; सतरि – साठ ते सत्तर वर्षांचा काळ; मतिहीणु – मतिहीन, भ्रष्टबुद्धी; असीहां – सत्तर ते ऐंशी वर्षांचा काळ; विउहारु – सांसारिक व्यवहार; न पावै – करू शकत नाही; नवै – ऐंशी ते नव्वद वर्षांचा काळ; सिंहजासणी – सहजासनात राहतो, पडून राहतो; मूलि न जाणै – मुळीच जाणत नाही; अपबलु – आपली शक्ती; ढंडोलिमु – मी शोधले आहे; ढूढिमु – (सर्वत्र) शोधले आहे; डिठु – पाहिले आहे; धूए – धूर; धवलहरु – महाल.

भावार्थ : जन्मल्यापासून पहिल्या दहा वर्षांचा काळ हा मानवी जीवनातील बाल्यावस्थेचा काळ असतो. विसाव्या वर्षापर्यंतचा काळ हा रमण्याचा-खेळण्याचा काळ असतो. वयाच्या वीस ते तीस वर्षांचा काळ हा जीवनातील सर्वोत्तम सुंदर काळ असतो. वयाच्या चाळीशीपर्यंत जीवनात परिपक्वता येते. जीव पूर्णपणे संसारात गुंतून जातो. पन्नाशी गाठीपर्यंत जीवनाचा बहर ओसरू लागतो. साठव्या वर्षी जीव वृद्धत्व प्राप्त करतो. वयाच्या सत्तराव्या वर्षापर्यंत हळूहळू बुद्धी काम देत नाहीशी होते. वयाच्या ऐंशी वर्षापर्यंत सामान्य व्यावहारिक कर्मे करता येणेही हळूहळू अशक्य होते. नव्वदी गाठेपर्यंत सामान्य शारीरिक व्यवहार करणेही कठीण होऊन पलंग हेच आसन होते. शरीर इतके दुबळे होते की कोणत्याही गोष्टीची शुद्ध रहात नाही. नानक सांगतात, मी खूप शोधाशोध करून, विचार करून ह्या निष्कर्षाप्रत आलो आहे की हे मानवी जीवन हे सफेत धुराच्या घरासारखे आहे. बाहेरून दिसायला सुंदर पण आतून शून्यवत निरर्थक नश्वर आहे ॥३॥

खंड १ [४१३]

॥पउडी ॥

तूं करता पुरखु अगंमु है आपि सिसटि उपाती ॥
रंग परंग उपाजना बहु बहु बिधि भाती ॥
तूं जाणहि जिनि उपाईए सभु खेलु तुमाती ॥
इकि आवहि इकि जाहि उठि बिनु नावै मरि जाती ॥
गुरमुखि रंगि चलूलिआ रंगि हरिरंगि राती ॥
सो सेवहु सति निरंजनो हरि पुरखु बिधाती ॥
तूं आपे आपि सुजाणु है वड पुरखु वडाती ॥
जो मनि चिति तुधु धिआइदे मेरे सचिआ ॥
बलि बलि हउ तिन जाती ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३८)

शब्दार्थ : पुरखु – पुरुष; अगंमु – अगम्य; सिसटि – सृष्टी; उपाती – उत्पन्न केलीस; रंग परंग – रंगीबेरंगी; उपाजना – उत्पन्न केले; बहु बहु – खूप खूप; बिधि – प्रकारचे; जाणहि – जाणतोस; जिनि – ज्याने; उपाईए – उत्पन्न केले; तुमाती – तुझाच (आहे); इकि – कित्येक; आवहि – येतात (या संसारात); जाहि – जातात; उठि – उठून (मरतात); नावै – हरिनाम; मरि जाती – मरून जातात; गुरमुखि – गुरूच्या आज्ञेने चालणारा; रंगि – रंगात, प्रेमात; चलूलिआ – रंगला, एकरूप झाला; हरिसंगि – हरीच्या प्रेमात; राती – अनुरक्त; सो – त्या प्रभूची; सेवहु – सेवा करा, स्मरण करा; सति – सत्यस्वरूप; निरंजन – मायातीत; बिधाती – विधाता; सुजाणु – सुजाण; वड – मोठा; वडाती – मोठ्यात मोठा; धिआइदे – ध्यान करता, आराधना करतात; सचिआ – सत्य स्वरूप परमात्मा; तिन – त्याच्या.

भावार्थ : हे प्रभो! तू कर्ता पुरुष आहेस. सारे काही तूच करतोस. तू अगम्य आहेस. ही सृष्टी तूच उत्पन्न केली आहेस. ह्या सृष्टीत दिसणारे नानाप्रकारचे रंग, नाना रूपे ही सारी विविधता तूच उत्पन्न केली आहेस.

तू जे जे उत्पन्न केले आहेस त्याचे ज्ञान केवळ तुलाच आहे. हा सारा तुझाच खेळ आहे. तुझीच ही सारी लीला आहे. ह्या जगात काही जीव नव्याने जन्म घेतात तर काही जीव ह्या जगातून निघून जातात. जे प्रभुनामापासून दूर असतात ते परत परत जन्ममरणाचे दुःख भोगतात. जे जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतात, ते प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातात. जन हो! त्या हरीची, सृष्टीच्या विधात्याची, त्या निरंजन प्रभूची, त्या सदा अस्तित्वमान स्थिर प्रभू परमात्म्याची सेवा करा. हे प्रभो! तूच तुला जाणतोस. अन्य कोणीही तुला जाणू शकत नाही. तूच एकमेव सर्वज्ञानी सुजाण पुरुष आहेस. तूच सर्वश्रेष्ठ आहेस. हे सत्यस्वरूप स्वामी! जे तनमनपूर्वक तुझे ध्यान करतात त्यांच्यावर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. ॥१ ॥

॥ सलोकु म० १ ॥

जीउ पाइ तनु साजिआ रखिआ बणत बणाइ ॥
अखी देखै जिहवा बोलै कंनी सुरति समाइ ॥
पैरी चलै हथी करणा दिता पैने खाइ ॥
जिनि रचि रचिआ तिसहि न जाणै अंधा अंधु कमाइ ॥

खंड १ [४१४]

जा भजै ता ठीकरु होवै घाड़त घड़ी न जाइ ॥

नानक गुर बिनु नाहि पति पति विणु पारि न पाइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ??)

शब्दार्थ : जीउ – जीव प्राण; पाइ – पैदा करून; तनु – शरीर; साजिआ – निर्माण केले; बणत – बनावट; बणाइ – बनवली आहे; अखी देखै – डोळ्यांनी पाहून; जिहवा बोलै – जिभेने बोलून; कंनी – कानाने; सुरति – विचारधारा; समाइ – सामावली आहे; पैरी चलै – पायाने चालतो; हथी करणा – हाताने करतो; पैने – घालतो, पांघरतो; जिनि रचि – ज्याने रचले आहे; तिसहि – त्याला; न जाणै – जाणत नाही; अंधा अंधु कमाइ – मूर्ख मूर्खपणाने कर्म करतो; जा भजै – जेव्हा तुटते; ठीकरु – तुकडे तुकडे, ठिकच्या; घाडत – घडल्याने; घडी – घडली; पति – प्रतिष्ठा; पति विणु – प्रतिष्ठेशिवाय; पारि न पाई – संसारसागर पार होत नाही.

भावार्थ : त्या प्रभू परमात्म्याने ह्या जगात जीवाला जन्माला घातले, त्याला एक शरीर दिले, त्यात प्राणाची स्थापना केली. त्या शरीरात अनेक व्यवस्था निर्माण केल्या. त्या व्यवस्थित चालाव्यात ह्याचीही व्यवस्था केली. हा जीव प्रभूने दिलेल्या डोळ्यांनी ही सृष्टी पाहतो. कानांनी नाना प्रकारचे ध्वनी ऐकतो. जिभेने बोल बोलतो. पायांनी चालतो, हातांनी काम करतो. प्रभूने दिलेले अन्न भक्षण करतो. प्रभूने दिलेल्या वस्त्रानेच आपले शरीर झाकतो. पण दुदैव असे की ज्या प्रभू परमात्म्याने ही सारी रचना केली, त्यास तो ओळखतही नाही आणि मायेच्या प्रभावाने अंधळ्यासारखा इकडे तिकडे भटकत फिरतो. पण जेव्हा ह्या शरीराची अवस्था फुटक्या मडक्यासारखी होते, तेव्हा त्याला परत घडवता येत नाही. नानक सांगतात, सतगुरुशिवाय जीवाला प्रभुदरबारात प्रतिष्ठा प्राप्त होत नाही आणि प्रभूच्या घरी प्रतिष्ठा प्राप्त झाल्याशिवाय हा भवसागर पार करता येत नाही. जीवास सत्गती प्राप्त होत नाही. ॥१॥

॥ म० २ ॥

देंदे थावहु दिता चंगा मनमुखि ऐसा जाणीऐ ॥

सुरति मति चतुराई ता की किआ करि आखि वखाणीऐ ॥

अंतरि बहि कै करम कमावै सो चहु कुंडी जाणीऐ ॥

जो धरमु कमावै तिसु धरम नाउ होवै पापि कमाणै पापी जाणीऐ ॥

तूं आपे खेल करहि सभि करते किआ दूजा आखि वखाणीऐ ॥

जिचरु तेरी जोति तिचरु जोती विचि तूं बोलहि ॥

विणु जोती कोई किछु करिहु दिखा सिआणीऐ ॥

नानक गुरमुखि नदरी आइआ हरि इको सुघड़ सुजाणीऐ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३८)

शब्दार्थ : देंदे – देणारा (प्रभू); थावहु – स्थानापासून; दिता – दिली गेलेली वस्तू; सुरति – समज, ज्ञान; चतुराई – चतुरपणा; किआ करि – काय करून; अंतरि – आत; बहि कै – बसून; चहु कुंडी – चारी बाजूला, चारी दिशेला; धरमु – धर्माने; कमावै – कमावले जाते; तिसु – त्याला, त्याचे; धरम – धर्मी; होवै – होते; पापि – पाप; कमाणै – कमावतो, करतो; जाणीऐ – जाणला जातो; करहि – करतोस; करते – कर्ता; किआ – कुणाचा; दूजा – दुसऱ्या; जिचरु – जितका वेळ, जोपर्यंत; जोति – ज्योत; तिचरु – तोपर्यंत; बोलहि – बोलतोस; करिहु – करून; दिखा – दाखवले; सिआणीऐ – ओळखले जाते; गुरमुखि – गुरूची आज्ञा पाळणारा; नदरी आइआ – नजरेस येते; सुघडु – सुंदर घडणारा; सुजाणीऐ – सुजाण, चतुर.

खंड १ [४१५]

भावार्थ : स्वेच्छाचारी जीवाची लक्षणे सांगताना गुरू नानक सांगतात - देणाऱ्या दात्या ऐवजी दिलेल्या वस्तूतच जो रमून जातो, ती वस्तूच ज्याला चांगली वाटते, तो जीव 'मनमुखी' म्हणजे स्वेच्छाचारी होय. असा स्वेच्छाचारी जो जीव त्या प्रभू परमात्म्याने हे सर्व दिले, त्याचे स्मरण करण्याऐवजी त्याच्या प्रती कृतज्ञता व्यक्त करण्याऐवजी स्त्री, पुत्र, धनसंपत्ती, वैभव ह्या गोष्टीतच रममाण होतो व ते देणाऱ्या प्रभू परमात्म्यास विसरतो. तो जीव स्वेच्छाचारी जाणावा. त्याची मती, बुद्धी, चतुराई इतकी हीन दर्जाची असते की त्याचे वर्णन करणेही अशक्य आहे. तो लपून छपून अशी कुकर्म करतो की सारे जग त्याला पापी, कुकर्म म्हणून ओळखते. जो धर्माप्रमाणे वागतो तो धार्मिक म्हणून ओळखला जातो व जो पापकर्म करतो तो पापी म्हणून ओळखला जातो. हे प्रभो! हे सर्व तुझे खेळ आहेत. अन्य कोणातही ही क्षमता नाही. जोपर्यंत जीवाच्या शरीरात प्रभू परमात्म्याची ज्योत तेवत आहे, तोपर्यंतच तू त्या शरीरात ज्योतीरूपाने वास करतोस. व ते शरीर कार्यान्वित राहते. त्या जीवाच्या शरीरातून प्रभू परमात्म्याची ज्योत, ते शरीर सोडून गेली तर ते शरीर काय कार्य करील? ते काहीही करू शकणार नाही. नानक सांगतात, जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्यासच सुजाण, सुंदर प्रभू-परमात्मा चराचरसृष्टीत सर्वत्र भरून राहिला आहे ह्याची प्रचिती येते. ॥२॥

॥पउड़ी॥

तुधु आपे जगतु उपाइ कै तुधु आपे धंधै लाइआ ॥
 मोह ठगउली पाइ कै तुधु आपहु जगतु खुआइआ ॥
 तिसना अंदरि अगनि है नह तिपतै भुखा तिहाइआ ॥
 सहसा इहु संसारु है मरि जंमै आइआ जाइआ ॥
 बिनु सतिगुरु मोहु न तुटई सभि थके करम कमाइआ ॥
 गुरमती नामु धिआईऐ सुखि रजा जा तुधु भाइआ ॥
 कुलु उधारे आपणा धंनु जणेदी माइआ ॥
 सोभा सुरति सुहावणी जिनि हरि सेती चितु लाइआ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३८)

शब्दार्थ : तुधु - तूच; उपाइ कै तुधु - तूच उत्पन्न करून; धंधै - धंद्याला; लाइआ - लावलेस; ठगउली - ठग-मूरी, ठग लोक लुटण्याच्या इराद्याने बेशुद्ध करण्यासाठी वापरतात ती वनस्पती; पाइकै - घालून, वापरून; खुआइआ - भ्रमित, भरकटवतोस; तिसना - तृष्णा; तिपतै - तृप्ती; भुखा - भूक, भुकावलेला; तिहाइआ - तहानलेला; सहसा - संशयरूप; मरि - मरतो; सतिगुरु - सतगुरू; तुटई - तुटत; कमाइआ - करून; गुरमती - गुरूच्या उपदेशद्वारा; धिआई ऐ - ध्यान करावे; रजा - अज्ञानामध्ये; तुधु - तुला; भाइआ - भावते, आवडते; कुलु - कूळ, वंश, परिवार; उधारे - उद्धार करतो; धंनु - धन्य; जणेदी - जन्म देणारी; माइआ - आई; सुरति - समज, ज्ञान; सुहावणी - स्वच्छ, सुंदर, मनोहर; सेती - बरोबर; लाइआ - लावले;

भावार्थ : हे प्रभो! तूच हा संसार उत्पन्न केलास व सर्व जीवांना निरनिराळ्या कार्यात कार्यान्वित केले आहेस. तूच जीवांना मोहरूपी नशा आणणारी जडीबुटी पाजून मोहमायेच्या नशेत गुंगवून ठेवतोस. जीवाच्या अंतरात पेटलेल्या मोहमायारूपी अग्नीमुळे विषयविकारांच्या प्राप्तीसाठी तो सदैव वखवखलेला असतो, व सदा अतृप्त असतो. हा संसार द्वैतभावामुळे संशयाने ग्रासलेला आहे. म्हणूनच प्रत्येक जीव जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याशिवाय जीवाची मोहमायेच्या विळख्यातून सुटका नाही. सर्वलोक नानाविध कर्मकांड करून थकले पण ते मोहमायेच्या पाशातून सुटले नाहीत. पण प्रभू परमात्म्याची इच्छा झाल्यावर जीवाने सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे प्रभुनामाचे

स्मरण करून आत्मानंद प्राप्त केला. अशा जीवाची जननी धन्य झाली कारण त्या जीवाने संपूर्ण कुळाचा उद्धार केला आहे. ज्याने आपले चित्त प्रभुचरणी लीन केले, तो ज्ञानवंत होऊन प्रभुदरबारी सन्मान प्राप्त करतो.

॥सलोकु मः २॥

अखी बाझहु वेखणा विणु कंना सुनणा ॥ पैरा बाझहु चलणा विणु हथा करणा ॥
जीभै बाझहु बोलणा इउ जीवत मरणा ॥ नानक हुकमु पछाणि कै ॥ तउ खसमै मिलणा ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : अखी – डोळ्यानी; बाझहु – शिवाय; वेखणा – पाहणे; कंना – कान; पैरा – पाय; साउ – स्वाद आनंद; हथा – हात; जीभै – जीभ; बोलणा – बोलणे; इउ – या प्रकारे; जीवत – जीवित, जगणारा; हुकमु – परमात्म्याचा हुकूम; पछाणि – ओळखा; तउ – तर; खसमै – धनी, पती; मिलणा – मिलाप, भेट;

भावार्थ : ह्या पदात श्रीगुरू नानक देवजींनी प्रभुप्राप्तीचा मार्ग सांगितला आहे. ते सांगतात.

डोळ्यांशिवाय पाहणे, कानाशिवाय ऐकणे, पायाशिवाय चालणे, हातशिवाय काम करणे, जिभेशिवाय बोलणे, मरून जीवन जगणे असे केल्याने प्रभू प्राप्त होतो. ह्याचा भाव असा की माणसाची हात, पाय, कान, डोळे, जीभ ही ज्ञानेंद्रिये सदैव मोहमायेने विषयविकारांनी लिप्त होऊन सदैव कार्यरत असतात त्यातून त्यांना बाहेर काढून विकारमुक्त करून व पवित्र अंतःकरणाने प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केले, आराधना केली तरच प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याची ही आज्ञा जो जाणतो त्यास प्रभू परमात्मा आपल्या स्वस्वरूपात एकरूप करतो. ॥१॥

॥ मः २ ॥

दिसै सुणीऐ जाणीऐ साउ न पाइआ जाइ ॥
रुहला टुंडा अंधुला किउ गलि लगै धाइ ॥
भै के चरण कर भाव के लोइण सुरति करेइ ॥
नानक कहै सिआणीऐ इव कंत मिलावा होइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : दिसै – दिसतो, पाहिला जातो; सुणीऐ – ऐकला जातो; जाणीऐ – जाणला जातो; साउ – स्वाद; न पाइआ जाइ – प्राप्त होत नाही; रुहला – पंगु; लंगडा; टुंडा – हात नसलेला, थोटा; अंधुला – अंधळा, दृष्टिहीन; किउ – कसे; गलि – अलिंगन; धाइ – धावून; भै – भय; लोइण – डोळे; सुरति – ज्ञान; करेइ – कर; कहै – सांगतात; सिआणीऐ – चतुर (जीवरूपी) स्त्री; इव – या प्रकारे;

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा ह्या सृष्टीत नानारूपात दृश्यमान आहे. निसर्गात पक्ष्यांच्या सुस्वर गानातून, वाऱ्यातून नानाप्रकारांनी त्याचा आवाजही ऐकू येतो. नानाप्रकारे त्याचे अस्तित्व जाणवते. पण असे असूनही प्रभू प्राप्त व्हावा अशी इच्छासुद्धा जीवांना होत नाही. असे होते ह्याचे कारण तो जीव हात असून थोटा, पाय असून लंगडा, डोळे असून अंधळा, कान असून बहिरा असतो. भाव असा की माणूस मोहमायेत विषयविकारात जखडल्याने इंद्रियांचा उपयोग विषयोपभोगाकडेच करतो. त्यांना प्रभू परमात्म्याची आठवणही होत नाही. जर जीव प्रभूविषयी भयाला पाय बनवील, प्रेमाला हात करील, ज्ञानाचे डोळे करील तरच जीवरूपी स्त्रीचे प्रभू परमात्मरूपी पतीशी मिलन होईल. ॥२॥

खंड १ [४१७]

॥पउड़ी ॥

सदा सदा तू एकु है तुधु दूजा खेलु रचाइआ ॥
हउमै गरबु उपाइ कै लोभु अंतरि जंता पाइआ ॥
जिउ भावै तिउ रखु तू सभ करे तेरा कराइआ ॥
इकना बखसहि मेलि लैहि गुरमती तुधै लाइआ ॥
इकि खड़े करहि तेरी चाकरी विणु नावै होरु न भाइआ ॥
होरु कार वेकार है इकि सची कारै लाइआ ॥
पुतु कलतु कुटंबु है इकि अलिपतु रहै जो तुधु भाइआ ॥
ओहि अंदरहु बाहरहु निरमले सचै नाइ समाइआ ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : तुधु – तू; गरबु – गर्व, घमेंड; उपाइ कै – उत्पन्न करून; अकंतरि – आत; जंता – जीव; पाइआ – घातले; भावै – आवडते; रखु – रक्षण कर; तेरा – तुझ्याद्वारा; कराइआ – करवले जाते; इकना – एखाद्यावर; बकसहि – कृपा करता; मेलि लैहि – मिळवून घेतोस; गुरमती – गुरूपदेश; तुधै – तूच; लाइआ – लावलेस; इकि – कित्येक; करहि – करतात; तेरी – तुझी; नावै – नाम; न भाइआ – आवडत नाही; वेकार है – व्यर्थ आहे; इकि – कित्येकांना; सची कारै – सत्कार्यात; लाइआ – लावले आहेस; कलतु – कलत्र, स्त्री, कुटंबु – कुटुंब; अलिपतु – अलिप्त; ओहि – ते; अंतरहु बाहरहु – अन्तर्बाह्य; सचै – सत्य; नाइ – नामामध्ये;

भावार्थ : हे प्रभो! सर्वप्रथम तू एकमेव होतास, मग तू क्रीडा करण्यासाठी ह्या जगाची निर्मिती केलीस. नंतर तू जीवांना निर्माण केलेस. त्यांच्यामध्ये अहंकार, गर्व, लोभ आदी विकार निर्माण केलेस. तुला योग्य वाटेल तसे तू त्यांचे रक्षण करतोस. तू त्यांना जे करायला लावतोस तेच ते करतात. काही जीवांवर तू कृपा करतोस ते सतगुरूकडून ज्ञान प्राप्त करून त्याप्रमाणे आचरण करतात. त्यांना तू स्वतःशी एकरूप करून घेतोस. काही लोक सावध होऊन तुझे दास होतात. त्यांना तुझ्या नामाशिवाय अन्य सारे निरुपयोगी वाटते. ते बाकी सर्व सोडून देऊन केवळ तुझ्याच भक्तीत रममाण होतात. त्यांना तूच ही बुद्धी देतोस. जे लोक तुला आवडतात ते स्त्री, पुत्र, कुटुंब आदी गोष्टींपासून विरक्त होऊन तुझे स्मरण करतात. हे प्रभो! जे तन-मनपूर्वक तुझ्या नामाशी एकरूप होतात ते अंतर्बाह्य पवित्र होतात ॥३ ॥

॥ सलोकु मः १ ॥

सुइने कै परबति गुफा करी कै पाणी पइआलि ॥
कै विचि धरती कै आकासी उरधि रहा सिरि भारि ॥
पुरु करि काइआ कपडु पहिरा धोवा सदा कारि ॥
बगा रता पीअला काला बेदा करी पुकार ॥
होइ कुचीलु रहा मलु धारी दुरमति मति विकार ॥
ना हउ ना मै ना हउ होवा नानक सबदु वीचारि ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : सुइने – सुवर्णाच्या, कै – किंवा; परबति – पर्वतावर; पइआलि – पाताळात; उरधि – उलटा; सिरि – डोके; भारि – भार ठेवून; पुरु करि – पूर्ण वर्तनावर; काइआ – शरीरावर; पहिरा – पांघरू; बगा – पांढरे (ऋग्वेद); रता – लाल (यजुर्वेद) पीअला – पिवळा (सामवेद); काला – काळे, काळा (अथर्ववेद); बेदा – वेदांचे; करी –

करतो; पुकार – उच्चारण; कुचीलु – मलीन; मलु – मळ; धारी – धारण करणारा; होवा – होते; सबदु – केलेला उपदेश; विचारी – विचार करतो.

भावार्थ : हे प्रभो ! जरी मी सुवर्ण पर्वतातील गुहेत बसून तपाचरण केले, समुद्राच्या तळी जाऊन समाधी लावून बसलो, वा आकाशाकडे पाय व जमिनीवर डोके अशा विपरीतस्थितीत राहून तुझे ध्यान केले, सदैव आपले शरीर कपड्याने झाकून घेतले, वा वारंवार स्नान करून शरीर स्वच्छ राखले, पांढरे, लाल, पिवळे, काळे वस्त्र परिधान करून चारही वेदांचे पठण केले पण जर मनात मोहमायेचा मळ असेल, बुद्धी विषयविकारांनी लडबडलेली असेल तर हे सारे व्यर्थ होय. नानक सांगतात, मनातील अहंकार, मीपणा टाकून देऊन सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करावे ॥१॥

॥मः १॥

वसत्र पखालि पखाले काइआ आपे संजमि होवै ॥
अंतरि मैलु लगी नही जाणै बाहरहु मलि मलि धोवै ॥
अंधा भूलि पइआ जम जाले ॥
वसतु पराई अपुनी करि जानै हउमै विचि दुखु घाले ॥
नानक गुरमुखि हउमै तुटै ता हरि हरि नामु धिआवै ॥
नामु जपे नामो आराधे नामे सुखि समावै ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : पखालि – धुऊन; संजमि – आत्मसंयमी; अंतरि – आत; अंतःकरण; मैलु – मळ; जाणै – जाणतो; बाहरहु – बाह्य (शरीर); मलि मलि – रगडून रगडून; धोवै – धुतो; अंधा – अंध, अज्ञानी; भूलि – चुकून; पइआ – पडतो; जाले – जाळ्यात; वसतु – वस्तू; पराई – परकी; करि जानै – समजतो; हउमै – अहंकार; विचि – मध्ये; घाले – प्राप्त करतो; गुरमुखि – गुरूच्या आज्ञेप्रमाणे वागणारा; तुटै – तुटतो, नष्ट होतो; नामे – नामामुळे; सुखि – सुखात; समावै – सामावून जातो;

भावार्थ : स्वच्छ स्नान केले, धुतलेले वस्त्र नेसले म्हणजे आपण संयमी झालो असे समजणे म्हणजे अंतःकरणात असलेला विकारांचा, मोहमायेचा मळ तसाच ठेवून केवळ बाह्य स्वच्छता करणे होय. जीव अज्ञान, अंधकारात बुडून जाऊन यमाच्या पाशात अडकतो. दुसऱ्याची वस्तू (परमेश्वराने दिलेले शरीर) आपली मानून अहंकारात बुडून दुःख प्राप्त करतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून, मनातील अहंकार टाकून देऊन प्रभुनामाचे स्मरण करावे. जो प्रभुनामाचा जप करतो, प्रभुनामाची आराधना करतो. तो सुख प्राप्त करतो ॥२॥

॥ पउडी ॥

काइआ हंसि संजोगु मेलि मिलाइआ ॥ तिन ही कीआ विजोगु जिनि उपाइआ ॥
मूरखु भोगे भोगु, दुख सबाइआ ॥ सुखहु उठे रोग पाप कमाइआ ॥
हरखहु सोगु विजोगु उपाइ खपाइआ ॥ मुरख गणपत गणाइ झगडा पाइआ ॥
सतिगुर हथि निबेडु झगडु चुकाइआ ॥ करता करे सु होगु न चलै चलाइआ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : हंसि – जीवात्मा; संजोगु – संयोग; मेलि – भेट; मिलाइआ – भेट करून दिली; तिनही – त्यानेच (त्या

प्रभूने); **विजोगु** – वियोग; **उपाइआ** – उत्पन्न केले; **सबाइआ** – अधिक, पुष्कळ; **सुखहु** – सुखाने; **उठे** – उत्पन्न होतात; **कमाइआ** – कमावले जातात; **हरखहु** – हर्षनि, प्रसन्नतेने; **उपाई** – उत्पन्न करून; **खपाइआ** – नष्ट करतो; **गणत** – गणना; **गणाइ** – गणना करून; **पाइआ** – पावतो, उत्पन्न करतो; **हथि** – हातात; **निबेडु** – फैसला, निर्णय करतो; **चुकाइआ** – चुकवतो; समाप्त करतो; **सु** – तेच; **होगु** – होईल; **न चलाइआ** – चालू शकत नाही;

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याने शरीर व आत्मा ह्या दोन भिन्न गोष्टी निर्माण केल्या. नंतर शरीर व आत्मा ह्यांच्या संयोगातून जीवास ह्या जगात जन्मास घातले. पण मूर्ख जीव शारीरिक भोगांच्या मागे लागून खूप दुःख प्राप्त करतो. ज्या सुखाच्या प्राप्तीसाठी तो पापाची कमाई करतो, त्यातून सुखाच्या ऐवजी विकारांच्या रोगाचीच प्राप्ती करतो. हर्षातून शोक निर्माण होतो. संयोगातून वियोग प्राप्त होतो. प्रभू परमात्म्याने ह्या जगाची निर्मिती केली व त्याचा विनाशही तोच करतो. मूर्ख जीव शारीरिक सुखाच्या मागे लागून जन्ममरणाच्या चक्रात अडकतो. जो सतगुरूला शरण गेला त्याची जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. प्रभू परमात्मा, तो कर्तापुरुष जे करतो तेच होते. तेथे अन्य कोणाचे काहीही चालत नाही. ॥४ ॥

॥ सलोकु म० १ ॥

कुडु बोलि, मुरदारु खाइ ॥ अवरी नो समझावणि जाइ ॥

मुठा आपि, मुहाए साथै ॥ नानक, ऐसा आगू जापै ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १३९)

शब्दार्थ : **कुडु** – खोटे; **बोलि** – बोलणे; **मुरदारु** – शव, प्रेत; **खाइ** – खातो, खाण्यासारखे आहे; **अवरी नो** – दुसऱ्यांना; **समझावणि जाइ** – समजावण्यास जातो; **मुठा** – फसलेला, ठकवलेला; **आपि** – स्वतःच; **मुहाए** – लुटतो; **साथै** – साथीदारांना (सुद्धा); **आगू** – नेता, पुढारी; **जापै** – प्रकट होतो;

भावार्थ : नानक सांगतात, जो लोकांना सांगतो की खोटे बोलणे मुडद्याचे मांस खाण्यासारखी निंद्य गोष्ट आहे, पण स्वतः मात्र कुकर्मात बुडालेला आहे असा नेता, स्वतः बुडतोच व इतरांनाही बुडवतो, त्याचे खोटेपण अखेर उघडे पडते.

॥ महला ४ ॥

जिस दै अंदरि सचु है सो सचा नामु मुखि सचु अलाए ॥

ओहु हरि मारगि आपि चलदा होरना नो हरि मारगि पाए ॥

जे अगै तीरथु होइ ता मलु लहै छपडि नातै सगवी मलु लाए ॥

तीरथु पूरा सतिगुरू जो अनदिनु हरि हरि नामु धिआए ॥

ओहु आपि छुटा कुटंब सिउ दे हरि हरि नामु सभ सिसटि छडाए ॥

जन नानक तिसु बलिहारणै जो आपि जपै अवरा नामु जपाए ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४०)

शब्दार्थ : **जिस दै** – ज्याच्या; **अंदरि** – अंतकरणात; **सचा** – सच्चा, खरा; **मुखि** – मुखाने; **सचु** – सत्याचे; **अलाए** – उच्चारण करतो; **ओहु** – तो, अशी व्यक्ती; **चलदा** – चालवतो; **होरना नो** – दुसऱ्यांना; **मारगि पाए** – मार्गी चालवतो; **अगै** – पुढे; **तीरथु** – तीर्थ; **होइ** – असेल; **छपडि** – डबक्यात; **नातै** – स्नान केल्याने; **सगवी** – जणू अधिक; **मलु** – मळ; **पूरा** – पूर्ण; **सतिगुरू** – सतगुरू; **अनदिनु** – प्रतिदिन; **धिआए** – ध्यान करतो; **आपि** –

खंड १ [४२०]

स्वतः; छुटा – मुक्त होतो; सिउ – सहीत; दे – देऊन; छडाए – सोडवतो; तिसु – त्याला, त्याच्याशी; बलिहारणै – समर्पित; अवरा – दुसऱ्याकडून; जपाए – जप करवतो.

भावार्थ : ज्याच्या अंतःकरणात सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा वास आहे, त्याची वाणी सदैव सत्यरूप प्रभूच्याच नामाचा उच्चार करते. तो सदैव प्रभूच्या मार्गावर चालतो व इतरांनाही प्रभूच्या मार्गावर चालावयास प्रवृत्त करतो. जो सतगुरूरूपी विशाल सरोवरात स्नान करतो त्याचा मळ निघून जातो. पण जो विषयविकाररूपी डबक्यात स्नान करतो तो अधिकच मलिन होतो. सतगुरू हा विशाल सरोवरासारखा आहे. तो स्वतः सदैव प्रभुनामात दंग असतो. तो स्वतः सह आपल्या कुटुंबाची प्रभूच्या नामस्मरणाने मोहमायेतून सुटका करून घेतो. एवढेच नव्हे तर साऱ्या सृष्टीला तारून नेतो. नानक सांगतात, जो स्वतः प्रभुनामाचा जप करतो व इतरांना नामस्मरणस प्रवृत्त करतो त्याच्यावर मी माझा प्राण ओवाळून टाकतो. ॥२॥

॥ पउडी ॥

इकि कंद मूलु चुणि खाहि वण खंडि वासा ॥

इकि भगवा वेसु करि फिरहि जोगी संनिआसा ॥

अंदरि त्रिसना बहुतु छादन भोजन की आसा ॥

बिरथा जनमु गवाइ न गिरही न उदासा ॥

जम कालु सिरहु न उतरै त्रिबिधि मनसा ॥

गुरमती कालु न आवै नेडै जा होवै दासनि दासा ॥

सचा सबदु सचु मनि, घर ही माहि उदासा ॥

नानक, सतिगुरु सेवनि आपणा, से आसा ते निरासा ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४०)

शब्दार्थ : इकि – कित्येक; कंद मूलु – कंदमुळे; चुणि – वेचुन घेऊन; खाहि – खातात; खंडि – भाग; वासा – वास करतात; संनिआसा – संन्यासी; छादन – आच्छादन, वस्त्र; गिरही – घरी; उदासा – उदासीन, वैराग्य; सिरहु न उतरै – डोक्यावरून उतरत नाही; त्रिबिधि – त्रिगुणात्मक; मनसा – वासना; गुरमती – गुरुपदेश; न आवै – येत नाही; नेडै – जवळ; दासनि दासा – दासांचा दास; घर ही माहि – घरात, गृहस्थाश्रमात; उदासा – उदासीन, वैराग्य; आसा – आशा, लालसा; निरासा – नैराश्य.

भावार्थ : कोणी वनात राहून कंदमुळे भक्षण करतात. भगवी वस्त्रे धारण करून स्वतःस योगी, संन्यासी म्हणवत फिरत राहतात. पण त्यांच्या अंतरात सुग्रास भोजनाची व उंची वस्त्राची लालसा जागृत असते. ते धड गृहस्थीही नसतात वा विरक्तही नसतात. ते आपला जन्म वाया घालवत असतात. त्यांच्या मनात त्रिगुणात्मक वासना शाबूत असल्याने त्यांच्या डोक्यावर यमाची तलवार सतत टांगती असते. जो सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या उपदेशानुरूप आचरण करून दासांचा दास होऊन राहतो, यम त्याच्या आसपासही फिरकत नाही. ज्याने सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे सत्यनाम हृदयात दृढपणे धारण केले तो संसारात राहूनही संसाराप्रति उदास असतो. नानक सांगतात, अशी माणसे सतगुरूच्या सेवेत निमग्न राहून सर्व सांसारिक वासनांपासून विरक्त असतात. ॥५॥

खंड १ [४२१]

॥सलोकु मः १ ॥

जे रतु लगै कपडै जामा होइ पलीतु ॥
जो रतु पीवहि माणसा तिन किउ निरमलु चीतु ॥
नानक नाउ खुदाइ का दिलि हछै मुखि लेहु ॥
अवरि दिवाजे दुनी के झूठे अमल करेहु ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४०)

शब्दार्थ : रतु – रक्त; लगै – लागले; कपडै – कपड्याला; जामा – वस्त्र, पोशाख; पलीतु – भरलेले; पीवहि – पितात; माणसा – माणसांचे; तिन – त्यांचे; किउ – कसे; खुदाइ – परमात्मा; दिलि – हृदय; हछै – शुद्ध; मुखि – मुखाने; लेहु – घ्यावे; दिवाजे – शुभआचरण दाखवावे; दुनी – दुनिया; अमल – कार्य; करेहु – करतात.

भावार्थ : हे बंधू! शरीरावर परिधान केलेल्या वस्त्रावर रक्ताचा डाग पडला तरी ते तू अपवित्र समजतोस. मग जे माणसाचे रक्त पितात (लोकांवर जुलूम करून गैरमार्गाने संपत्ती गोळा करतात.) त्यांचे मन कसे निर्मळ राहणार? कसे पवित्र असणार? हे बंधू! जर परिधान केलेल्या वस्त्रावर रक्त सांडले तर ते वस्त्र अपवित्र होते. जे माणसाचे रक्त पितात त्यांचे हृदय कसे पवित्र असणार? गुरू नानक सांगतात, शुद्ध मनाने प्रभू (खुदा) चे नाम स्मरण केल्याशिवाय इतर सर्व कर्मकांड देखाव्यापुरते आहे. ॥१ ॥

॥ मः १ ॥

जा हउ नाही ता किआ आखा किहु नाही किआ होवा ॥
कीता करणा कहिआ कथना भरिआ भरि भरि धोवां ॥
आपि न बुझा लोक बुझाई ऐसा आगू होवां ॥
नानक अंधा होइ कै दसे राहै सभसु मुहाए साथै ॥
अगै गइआ मुहे मुहि पाहि सु ऐसा आगू जापै ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४०)

शब्दार्थ : हउ – मी; किआ – काय; किहु – काही; किआ होवा – काय आहे; कीता – केले आहे; कहिआ – सांगितले; भरिआ – (पापाने) भरलेला; भरि भरि – परत परत; बुझा – समजतो, जाणतो; बुझाई – समजावतो; होवां – होऊ; अंधा – अंध, दृष्टिहीन; होइ – होऊन; दसे – दाखवतो; राहै – रस्ता; सभसु – सर्वांना; साथै – बरोबर; अगै – पुढे, परलोकात; गइआ – गेल्यावर; मुहे – मुखावर; सु – तेव्हा; ऐसा – असा; आगू – नेता, पुढारी; जापै – दिसतो.

भावार्थ : जर मी काहीही सत्कृत्य करीत नाही तर मी दुसऱ्याला कोणत्या तोंडाने उपदेश करू? माझ्या अंगी कोणताही गुण नाही मग मी उगाच खोटा देखावा कसा करू? माझे कर्म, माझे सांगणे सर्वकाही मोहमायेच्या मळाने भरलेले आहे. प्रथम मी माझे मलिन मन धुऊन स्वच्छ करण्याचा प्रयत्न करावा. मला स्वतःलाच अद्याप ज्ञान झाले नाही तर मग मी इतरांना कसे ज्ञान देणार? नानक सांगतात, असे करणे म्हणजे अंधळ्याने मार्गदर्शन करण्यासारखे आहे. तो स्वतः तर खड्क्यात पडतोच पण इतरांनाही खड्क्यात पाडतो. असा जीव परलोकात शिक्षेस पात्र होतो व त्याचे खरे रूप जगापुढे उघडे पडते.

खंड १ [४२२]

॥पउड़ी ॥

माहा रुती सभ तूं घड़ी मूरत वीचारा ॥
तूं गणतै किनै न पाइओ सचे अलख अपारा ॥
पड़िआ मूरखु आखीऐ जिसु लबु लोभु अहंकारा ॥
नाउ पड़ीऐ नाउ बुझीऐ गुरमती वीचारा ॥
गुरमती नामु धनु खटिआ भगती भरे भंडारा ॥
निरमलु नामु मंनिआ दरि सचै सचिआरा ॥
जिसदा जीउ पराणु है अंतरि जोति अपारा ॥
सचा साहु इकु तूं होरु जगतु वणजारा ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४०)

शब्दार्थ : रुती – ऋतू, मूरत – मुहूर्त, लबु – लालसा; नाउ – नाम, प्रभुनाम; खटिआ – प्राप्त करा, संग्रह करा; मंनिआ – मनन करणे.

भावार्थ : हे प्रभो! प्रत्येक महिना, प्रत्येक ऋतू, प्रत्येक घटका, प्रत्येक मुहूर्त सदैव तुझे स्मरण करावे. हे अलक्ष्य, अपार सत्यरूप प्रभू! केवळ तुझ्या नामाची गणती करून कोणीही तुला प्राप्त करू शकलेला नाही. ज्याच्या मनात लालसा, लोभ, अहंकार आहे तो कितीही शिकला सवरलेला असला तरी त्याची गणना मूर्खात करावी. हे जीवा! ज्यांनी प्रभू परमात्म्याच्या नामाचा अभ्यास केला, नामाचा महिमा जाणण्याचा प्रयत्न केला, सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या उपदेशाचा विचार केला, प्रभू परमात्म्याच्या निर्मल नामाचे मनन केले, चिंतन केले, सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या उपदेशाप्रमाणे वागून प्रभुनामाचा संग्रह केला आणि आपले भांडार प्रभुभक्तीने पुरेपूर भरून घेतले, ज्यांनी प्रभू परमात्म्याची निर्मल ज्योती हृदयात धारण केली आहे, ज्या प्रभूने प्राण दिले त्याच्या नामाचा ज्यांनी स्वीकार केला ते सत्याचरण करून प्रभूच्या द्वारी स्थान प्राप्त करतात.

॥ सलोकु मः १ ॥

मिहर मसीति सिदकु मुसला हकु हलालु कुराणु ॥
सरम सुंनति सीलु रोजा होहु मुसलमाणु ॥
करणी काबा सचु पीरु कलमा करम निवाज ॥
तसबी सा तिसु भावसी नानक रखै लाज ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ??)

शब्दार्थ : मिहर – दया; मसीति – मशीद; सिदकु – श्रद्धा; मुसला – नमाज पढण्यासाठी अंतरलेली चटई; हकु हलालु – सत्याचरणाने प्राप्त केलेली कमाई; सुंनति – लज्जा; सीलु – शील; रोजा – उपास; तसबी – जपमाळ; करणी – शुभ कर्म; कलमा – धर्माचे नियम, मार्ग;

भावार्थ : खरा मुसलमान कोणास म्हणावे हे सांगताना नानक म्हणतात, जो दया हीच मशीद मानतो, परमेश्वरावरील श्रद्धा हीच नमाज पढण्याची बैठक, सत्याचरणाने केलेली कमाई हेच कुराण, अवगुणाबद्दलची लाज हीच सुंता, शील संयम हाच रोजा, असे मानतो तोच खरा मुसलमान होय. सत्कर्म हेच काबा, सत्य हाच परमेश्वर व श्रेष्ठकर्म हेच कुराणाचे पठण होय. प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेप्रमाणे वागणे हीच जपमाळ समज. नानक सांगतात, असे वागणाऱ्या खऱ्या मुसलमानाची खुदा लाज राखतो. ॥१ ॥

खंड १ [४२३]

॥ म० १ ॥

हकु पराइआ नानका उसु सूअर उसु गाइ ॥
गुरु पीरु हामा ता भरे जा मुरदारु न खाइ ॥
गली भिसति न जाईऐ छुटै सचु कमाइ ॥
मारण पाहि हराम महि होइ हलालु न जाइ ॥
नानक गली कूड़ीई कूड़ो पलै पाइ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : हामा – शिफारस; गली – बोलण्याने; भिसति – स्वर्ग; मारण – मसाला; पाहि – घालून; कूड़ीई – असत्याने; पलै – पदरात; डुअर – डुकर; मुरदार – मुर्दा, मेलेला, बेईमान; हराम – खाण्यायोग्य नाही; हलाल – पवित्र.

भावार्थ : दुसऱ्याच्या हक्काचे बळजबरीने हिसकावून घेऊन खाणे हे मुसलमानाने डुकराचे मांस खाण्याइतके किंवा हिंदूने गायीचे मांस खाण्याइतके अपवित्र आहे. जो बेईमानी करून, कुकर्म करून आपले जीवन चालवणार नाही, सत्याचेच जीवन जगेल, त्याचीच गुरु परमेश्वराप्रत शिफारस करतो. केवळ बोलण्याने, लंब्याचवड्या गप्पा केल्याने स्वर्ग प्राप्त होत नाही. सत्याचरण केल्याने, सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केल्यानेच जीवाची मोहपाशातून सुटका होते. बेईमानी करून कुकर्माने प्राप्त केलेल्या अन्नाला कर्मकांडाचा कितीही मसाला चोळला तरी ती सत्याची कमाई होत नाही. नानक सांगतात, असत्याच्या झाडाला असत्याचीच फळे लागतात. कुकर्माने असत्यच पदरी पडते.

॥ मः १ ॥

पंजि निवाजा वखत पंजि पंजा पंजे नाउ ॥
पहिला सचु हलाल दुइ तीजा खैर खुदाइ ॥
चउथी नीअति रासि मनु पंजवी सिफति सनाइ ॥
करणी कलमा आखि कै ता मुसलमाणु सदाइ ॥
नानक जेते कूड़िआर कूड़ै कूड़ी पाइ ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : पंजि – पाच; निवाजा – नमाज; खैर – भले, चांगले; सिफति – स्तुती; करणी – शुभकर्म; खैर खुदाइ – प्रभुनामास दिलेले दान; तुजारा – खजिना; सनाइ – प्रभू; पाइ – पाया, नीव;

भावार्थ : मुसलमान बंधूनों! तुम्ही दिवसातून पाच वेळा नमाज पढता. त्यांना पाच नावे आहेत. त्यांचा नीट अर्थ समजावून घ्या. पहिला नमाज सुबह (सलातूल फजर) ह्याचा अर्थ मी नेहमी सत्य बोलेन. दुसरा नमाज नमाज-ए-पेशीन (सलातुज्जहर) ह्याचा अर्थ मी हक्काचे, सत्यकर्माने प्राप्त झालेलेच भोजन करीन. तिसरा नमाज नमाज-ए-दीगर, (सलातुल अतर) दिवसाच्या तिसऱ्या प्रहराचा नमाज. त्याचा अर्थ प्रभू परमात्म्याकडे सर्व जीवांच्या भल्याची याचना करणे व खुदाच्या नावे गरिबास मदत करणे. चवथा नमाज नमाज-ए-शाम (सलातुल मगरिब) संध्याकाळचा नमाज. त्याचा अर्थ असा की मी माझे चारित्र्य पवित्र ठेवीन. माझे आचरण सदैव पवित्र असेल. पाचवा नमाज नमाजए इशा (सलातुल इशा) झोपण्यापूर्वी करावयाचा नमाज. याचा अर्थ असा की, मी सदैव प्रभू परमात्म्याची स्तुति स्तोत्रे गाईन, त्याचे गुणगान करीन. ह्या सर्वांबरोबर जो उच्च आदर्श आचरणाचा कलमा वाचतो त्यासच खरा मुसलमान म्हणावे. नानक सांगतात, जे पाखंडी, कुकर्मी आहेत त्यांची इभ्रत, प्रतिष्ठा ही खोटीच असते. ॥३ ॥

खंड १ [४२४]

॥ पउडी ॥

इकि रतन पदारथ वणजदे इकि कचै दे वापारा ॥
सतिगुरि तुठै पाईअनि अंदरि रतन भंडारा ॥
विणु गुर किनै न लधिआ अंधे भउकि मुए कूडिआरा ॥
मनमुख दूजै पचि मुए ना बूझहि वीचारा ॥
इकसु बाझहु दूजा को नही किसु अगै करहि पुकारा ॥
इकि निरधन सदा भउकदे इकना भरे तुजारा ॥
विणु नावै होरु धनु नाही होरु बिखिआ सभु छारा ॥
नानक आपि कराए करे आपि हुकमि सवारणहारा ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : वणजदे – व्यापार करतात; कचै – काचेचे, खोटा; तुठै – प्रसन्न होणे; पाईअनि – प्राप्त करतात; लधिआ – प्राप्त होणे; भउकिदे – मागतात; तुजारा – तिजोरी; छारा – राख; सवारणहारा – सावरणारा.

भावार्थ : ह्या जगात काही लोक रत्नासारख्या अमूल्य पदार्थांचा व्यापार करतात तर काही लोक काचेसारख्या नश्वर गोष्टींचा व्यापार करतात. भाव असा की जगात काही लोक ईश्वरभक्ती करून प्रभुनामरूपी रत्न प्राप्त करून त्यांचा व्यापार करतात तर काही लोक काचेसारख्या क्षणभंगूर भौतिक सुखासमाधानांचा व्यापार करतात. सतगुरू संतुष्ट झाला तर प्रसन्न होऊन तो सेवकास अंतःकरणात असलेला प्रभुनामरूपी रत्नांचा खजिना दाखवून देतो. सतगुरूच्या उपदेशाशिवाय कोणास हे रत्न भांडार प्राप्त होत नाही. असत्याचरणी, अज्ञानाने अंध झालेले लोक निष्फळ बडबड करण्यातच आपले जीवन संपवतात. त्यांना जीवनात काहीही प्राप्त होत नाही. स्वेच्छाचारी जीव द्वैतात अडकून नष्ट होतात. कारण प्रभुप्राप्तीचा विचार त्यांच्या मनाला स्पर्शही करत नाही. जीव प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य कोणापुढे आपले गाऱ्हाणे गाणार ? कारण प्रभू परमात्म्याखेरीज अन्य कोणीही दुःख दूर करण्यास समर्थ नाही. कोणी (स्वेच्छाचारी) निर्धन जीव धनासाठी रडत राहतो तर कोणाची (प्रभुभक्ताची) अंतःकरणरूपी तिजोरी प्रभुनामरूपी रत्नांनी भरलेली असते. प्रभुनामरूपी धनाशिवाय अन्य कोणतेही धन हे धन नाहीच. ती सारे विकारांची राख आहे. नानक सांगतात, प्रभू परमात्माच सर्वकाही करतो. करवून घेतो. तोच आपल्या आज्ञेने आपल्या भक्तांचे मोहमायेपासून रक्षण करतो. ॥७॥

॥ सलोकु म० १ ॥

मुसलमाणु कहावणु मुसकलु जा होइ ता मुसलमाणु कहावै ॥
अवलि अउलि दीनु करि मिठा मसकल माना मालु मुसावै ॥
होइ मुसलिमु दीन मुहाणै मरण जीवन का भरमु चुकावै ॥
रब की रजाइ मंने सिर उपरि करता मंने आपु गवावै ॥
तउ नानक सरब जीआ मिहरंमति होइ त मुसलमाणु कहावै ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : मुसकलु – अवघड; अवलि – प्रथम; अउलि – अवलिया; मसकल माना – गंज साफ करणारे हत्यार; मुसावै – वाटणे; मुहाणै – नेता; रब – ईश्वर; रजाइ – इच्छा; मंने – मान्य करणे; मिहरंमति – दयावंत.

भावार्थ : हे काजी ! स्वतःस मुसलमान म्हणवून घेणे हे महाकठीण आहे. ज्याच्या अंगी खऱ्या मुसलमानाचे गुण आहेत त्यालाच मुसलमान म्हणावे. मुसलमानाच्या अंगी पहिला आवश्यक गुण म्हणजे त्याने अवलियाचा उपदेश गोड मानून आचरणात आणला पाहिजे. ज्याप्रमाणे लोखंडाचा गंज घासून घासून काढून टाकतात त्याप्रमाणे स्वतःजवळची धनसंपदा गरजूंना वाटून टाकून मनातील धनाबद्दलचे ममत्व नष्ट करावे. धर्ममार्गावर चालून जन्म-मरणाच्या चक्रातून मुक्त व्हावे. ईश्वराची इच्छा शिरसावंद्य मानून त्याप्रमाणे आचरण करावे. मनातील अहंकार नष्ट करावा. असे आचरण करणाराच खरा मुसलमान. नानक सांगतात, जो सर्व जीवांवर दया करतो तो खरा मुसलमान म्हणण्यास पात्र होतो.

॥ महला ४ ॥

परहरि काम क्रोधु झूटु निंदा तजि माइआ अहंकारु चुकावै ॥

तजि कामु कामिनी मोहु तजै ता अंजन माहि निरंजनु पावै ॥

तजि मानु अभिमानु प्रीति सुत दारा तजि पिआस आस राम लिव लावै ॥

नानक साचा मनि वसै साच सबदि हरिनामि समावै ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : परहरि – दूर करणे; तजि – त्याग करणे, टाकून देणे; अंजन – मायारूपी संसार; आस – आशा.

भावार्थ : (ह्या पदात गुरुदेवांनी खऱ्या हिंदूची लक्षणे सांगितली आहेत)

हे बंधू! काम, क्रोध आदी विकारांचा नाश कर. असत्य व निंदा ह्यांचा त्याग कर. मोहमायेमुळे उत्पन्न झालेला अहंकार टाकून दे. कामविकारास मनातून काढून टाक. कामिनीच्या मोहाचा त्याग कर. असे केल्याने ह्या मायेने कलंकित झालेल्या संसारात राहूनही तू निष्कलंक राहशील. मान, अभिमान यांचा त्याग कर. पत्नी, पुत्र ह्यांच्या विषयी तुझ्या मनातील प्रेमभावनेचा त्याग कर. सर्व सांसारिक आशा-आकांक्षा सोड आणि प्रभू परमात्म्यात, सर्वांमध्ये रमलेल्या रामात आपले चित्त लीन कर. नानक सांगतात, असे केल्याने तो सत्यस्वरूप प्रभू परमात्मा अंतःकरणात वास करतो व जीव सत्य शब्दात, प्रभुनामात तल्लीन होऊन जातो. ॥२ ॥

॥ पउड़ी ॥

राजे रयति सिकदार कोइ न रहसीओ ॥ हट पटण बाजार हुकमी ढहसीओ ॥

पके बंक दुआर मूरखु जाणै आपणे ॥ दरबि भरे भंडार रीते इकि खणे ॥

ताजी रथ तुखार हाथी पाखरे ॥ बाग मिलख घर बार किथै सि आपणे ॥

तंबू पलंघ निवार सराइचे लालती ॥ नानक सच दातारु सिनाखत कुदरती ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : सिकदार – सरदार, शासक; रहसिओ – राहिल; पटण – शहर, नगर; ढहसीओ – नष्ट होतील; पके – पके; बंक – सुंदर; तुखार – उंट; पाखरे – झूल; मिलख – मिळकत, संपत्ती; लालती – मौल्यवान रेशीम; रीते – खाली; ताजी – अरबी घोडे; सिनाखतु – ओळख; सराईचे – पडदे.

भावार्थ : हे बंधू! हे सारे जग नश्वर आहे. हे राजे, ही प्रजा, हे सरदार हे सर्व काही नष्ट होणार आहे. ही शहरे, हे बाजार प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेने नष्ट होणार आहेत. अरे मूर्खा, हे तुझे देहरूपी सुंदर घर मजबूत अंगकाठी, ज्याच्याविषयी तुझ्या मनात ममत्व आहे पण तेही एक दिवस नष्ट होणार आहे. हे तुझे द्रव्याने भरलेले भांडार एका क्षणात रिते होणार आहे. हे

खंड १ [४२६]

हत्ती, घोडे, उंट, रथ, सोन्याची अंबारी, हे तुझे घरदार, बागबगिचा, सारी स्थावर मालमत्ता, पलंग, तंबू सारे सारे नश्वर आहे. ज्यांना तू आपले समजत होतास ते सर्व नश्वर आहे. नानक सांगतात, हे सर्वकाही तुला देणारा प्रभू परमात्मा एकमेव अविनाशी आहे. ही जाणीव त्याने उत्पन्न केलेल्या सृष्टीतून होते.

॥ सलोकु मः १ ॥

नदीआ होवहि धेणवा सुंम होवहि दुधु घीउ ॥
सगली धरती सकर होवै खुसी करे नित जीउ ॥
परबतु सुइना रुपा होवै हीरे लाल जड़ाउ ॥
भी तूं है सालाहणा आखण लहै न चाउ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४१)

शब्दार्थ : धेवणा – गाई, सुंभ – झरे, सकर – साखर, सुइना – सोने, जड़ाउ – जडवलेले; चाउ – आकर्षण.

भावार्थ : हे प्रभो ! जरी नद्या दूध देणाऱ्या गायी झाल्या व दुधाने दुधडी भरून वाहू लागल्या, सगळे झरे दूध, तूप पाझरू लागले, सगळी धरती साखर झाली व त्यामुळे माझे मन आनंदित झाले, सगळे पर्वत सोन्यारूप्याचे झाले, त्यावर लाल, हिरे जडवलेले असले तरी त्याकडे जराही आकर्षित न होवो. हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर की मी सदैव तुझीच स्तुति स्तोत्रे गात राहावे.

॥ मः १ ॥

भार अठराह मेवा होवै गरुडा होइ सुआउ ॥
चंदु सूरजु दुइ फिरदे रखीअहि निहचलु होवै थाउ ॥
भी तूं है सालाहणा आखण लहै न चाउ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : अठराह भार – सर्व वनस्पती; गरुडा – रसपूर्ण, सुआउ – स्वादिष्ट.

भावार्थ : नानक प्रार्थना करतात की हे प्रभो ! जगातल्या सर्व वनस्पती सुमधुर व स्वादिष्ट भोजन बनून माझ्यापुढे आल्या, चंद्र-सूर्य ही माझ्याच सेवेत हजर झाले, मला अढळपद प्राप्त झाले तरी हे प्रभो ! ह्यामुळे माझ्या मनात यत्किंचितही अहंकार उत्पन्न होऊ नये. ह्या साऱ्यामुळे माझे मन मुळी सुद्धा विचलित होऊ नये. मी सदैव तुझीच स्तुति स्तोत्रे गात राहावे. माझ्या मनातील तुझ्या विषयीची ओढ यत्किंचितही कमी होऊ नये, हीच माझी तुझ्याचरणी नम्र प्रार्थना.

॥ मः १ ॥

जे देहै दुखु लाईऐ पाप गरह दुइ राहु ॥
रतु पीणे राजे सिरै उपरि रखीअहि एवै जापै भाउ ॥
भी तूं है सालाहणा आखण लहै न चाउ ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : गरह – आकाशातले ग्रह; रतु – रक्त; एवै – अशी, अशा प्रकारची; भाउ – दशा, अवस्था.

भावार्थ : जरी माझ्या शरीरास पीडा प्राप्त झाली, राहू केतूसारखे पापग्रहही छळू लागले, रक्तपिपासू अत्याचारी राजेही जरी माझ्या डोक्यावर बसले तरी हे प्रभो ! दुःखरूपाने तू तुझे माझ्यावरील प्रेमच व्यक्त करत आहेस असे मानून मी त्या सर्वांकडे दुर्लक्ष करून सदैव तुझेच गुणगान गात राहीन. हे प्रभो ! माझे चित्त तुझ्याचरणी सदैव एकरूप होऊन राहावे.

खंड १ [४२७]

॥ मः १ ॥

अगी पाला कपडु होवै, खाणा होवै वाउ ॥

सुरगै दीआ मोहणीआ इसतरीआ होवनि, नानक सभो जाउ ॥

भी तू है सालाहणा आखण लहै न चाउ ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : अगी – अग्नी; पाला – थंडी; वाउ – वायु; सुरगै – स्वर्गातील; मोहणीआ – मोहविणाऱ्या; इसतरीआ – स्त्रिया.

भावार्थ : नानक सांगतात, उन्हाचा ताप किंवा थंडीचा कडाका सहन करावा लागला, वायू भक्षण करून राहावे लागले, स्वर्गातील मनाला मोहविणाऱ्या अप्सरा माझ्यापुढे येऊन उभ्या राहिल्या तरी हे सर्व क्षणभंगूर आहे म्हणून ह्या सर्वांकडे दुर्लक्ष करून हे प्रभो ! मी सदैव तुझेच स्तुतिगीत गात राहीन अशी माझ्यावर कृपा कर.

॥ पवडी ॥

बदफैली गैबाना खसमु न जाणई ॥ सो कहीऐ देवाना आपु न पछाणई ॥

कलहि बुरी संसारि वादे खपीऐ ॥ विणु नावै वेकारि भरमे पचीऐ ॥

राह दोवै इकु जाणै सोई सिझसी ॥ कुफर गोअ कुफराणै पइआ दझसी ॥

सभ दुनीआ सुबहानु सचि समाईऐ ॥ सिझै दरि दीवानि आपु गवाईऐ ॥९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : बदफैली – हीन चारित्र्य; गैबाना – लपून, छपून; देवाना – वेडा; पछाणइ – ओळखले; कलही – भांडखोर; वादे – वादविवाद; सिझसी – सफल; कुफर – खोटे; दझसी – जळून जातो; सुबहानु – स्तुतीस पात्र; रंगु – प्रेम.

भावार्थ : जो बदफैली आहे, दुराचारी आहे, तो लपून छपून कुकर्म करितो. जो प्रभू परमात्म्यास जुमानत नाही, ज्याला आपले स्वस्वरूप कळले नाही, तो मनुष्य वेडा म्हणून ओळखला जातो. तो ह्या जगात सदैव वाईट गोष्टी करण्यात, भांडण्यात, वितंडवाद घालण्यात आपला जन्म वाया घालवतो. प्रभुनाम उच्चारत नाही. तो मोहमायेत, विषयविकारातच जळत राहतो. ह्या जगात जीवन जगण्याचे दोन मार्ग आहेत. एक सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाचा व दुसरा मोहमायेत रममाण होण्याचा. पण जो साधक त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास जाणतो त्याचेच जीवन सफल होते. जो असत्य बोलतो, असत्याचारण करतो, तो असत्याच्या नरकातच पिचत पडतो. जो हे जाणतो की साऱ्या सृष्टीत एकच प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे त्याला सारी सृष्टी सुंदरच आहे असे कळते. ज्याने अहंकाराचा, अहंभावाचा त्याग केला त्याला प्रभू परमात्म्याच्या दारी आनंद, सन्मान प्राप्त होतो.

॥ मः १ सलोकु ॥

सो जीविआ जिसु मनि वसिआ सोइ ॥ नानक अवरु न जीवै कोइ ॥

जे जीवै पति लथी जाइ ॥ सभु हरामु जेता किछु खाइ ॥

राजि रंगु मालि रंगु रंगि रता नचै नंगु ॥ नानक ठगिआ मुठा जाइ ॥

विणु नावै पति गइआ गवाइ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

खंड १ [४२८]

शब्दार्थ : जीविआ – जगतो; लथी – घालवून; राजि – राज्य, मालि – संपत्ती; नचै – नाचतो. नगं – निर्लज्ज, नागडा; हराम – न खाण्यायोग्य; मुठा जाइ – लुटला गेला;

भावार्थ : ज्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याचा वास आहे तोच जिवंत आहे. तोच खरे जीवन जगतो. नानक सांगतात, बाकी सगळ्यांचे जीवन हे काही खरे जीवन नाही. ते प्रभू परमात्म्याकडे आपली प्रतिष्ठा घालवून बसतात. तो जे काही खातो ते हरामाचे खातो. पापकमाईचे खातो. तो राजवैभव, धनसंपत्ती, विलासी जीवन यात रंगून जाऊन निर्लज्जासारखा होऊन नाचतो. नानक सांगतात, असा जीव मोहमायेकडून, विषयविकारांकडून लुबाडला जातो. प्रभुनामाचे स्मरण न केल्याने तो प्रभू परमात्म्याच्या दारी आपली पत-प्रतिष्ठा घालवून बसतो. ॥१॥

॥ मः १ ॥

किआ खाथै किआ पैथै होइ ॥ जा मनि नाही सचा सोइ ॥

किआ मेवा किआ घिउ गुडु मिठा ॥ किआ मैदा किआ मासु ॥

किआ कपड किआ सेज सुखाली ॥ कीजहि भोग बिलास ॥

किआ लसकर किआ नेब खवासी ॥ आवै महली वासु ॥

नानक सचे नाम विणु सभे टोल विणासु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : खाथै – खातो; पैथै – कपडे घालतो; कीजहि – करतो; नेब – चोबदार; खवासी – खास सेवक; टोल – वस्तू; विणासु – नाशवंत.

भावार्थ : ज्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याचा वास नाही, तो जे काही खातो, जे काही पांघरतो ते सारे व्यर्थ आहे. उत्तमोत्तम अन्न, उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान केली, सुखमय शय्या प्राप्त झाली, नाना तऱ्हेचे भोगविलास प्राप्त झाले, राजवैभव प्राप्त झाले, राहायला सुंदर राजवाडा मिळाला, नोकर-चाकर मिळाले म्हणून काय झाले ? नानक सांगतात, प्रभुनामाशिवाय हे सारे नश्वर आहे. क्षणभंगुर आहे. ॥२॥

॥ पउडी ॥

जाती दै किआ हथि सचु परखीए ॥ महुरा होवै हथि मरीए चखीए ॥

सचे की सिरकार जुगु जुगु जाणीए ॥ हुकमु मंने सिरदारु दरि दीबाणीए ॥

फुरमानी है कार खसमि पठाइआ ॥ तबलबाज बीचार सबदि सुणाइआ ॥

इकि होए असवार इकना साखती ॥ इकनी बधे भार इकना तारखती ॥१०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : परखीए – पारख करा, चखीए – चाखून; महुरा – विष; सिरकार – शासन; फुरमानी – प्रभूची आज्ञा पाळणे; खसमि – प्रभू परमात्मा; पठाइआ – पाठवले; असवार – स्वार; तबलबाज – नगारची; तारखती – पळापळ.

भावार्थ : हे बंधू! तुला उच्च जातीत जन्म प्राप्त झाला म्हणून काय झाले ? जातीचा वृथा गर्व करू नकोस. परमेश्वराचे दारी सत्याचीच पारख होते. तुझ्या हाती विष आले आणि ते तू चाखलेस तर मरून जाशील. ह्या जगात युगानुयुगे त्या सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचेच शासन चालू आहे हे लक्षात घे. जो प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेत राहतो, त्यास प्रभुदरबारात

खंड १ [४२९]

सन्मान प्राप्त होतो. प्रभू परमात्म्याने तुला त्याच्या आज्ञेप्रमाणे कार्य करण्यासाठी पाठवले आहे. सत्गुरूने नगारे वाजवून ही गोष्ट जगजाहीर केली आहे. ते ऐकून काहीजण प्रभूच्या मार्गावर चालावयासही लागले आहेत. काही लोक आपली बांधाबांध करून प्रभूमार्गी होण्याची तयारी करत आहेत. लवकरच तेही प्रभुमार्गावरून चालू लागतील. हे जीवा! तू काय करणार? तूही आपली तयारी करून प्रभुमार्गी हो. उठ! उशीर करू नकोस. ॥१०॥

॥ सलोकु मः १ ॥

जा पका ता कटिआ रही सु पलरि वाडि ॥
 सणु कीसारा चिथिआ कणु लइआ तनु झाडि ॥
 दुइ पुड चकी जोडि कै पीसण आइ बहिठु ॥
 जो दरि रहे सु उबरे नानक अजबु डिठु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : पका – पका; कटिआ – कापतात; पलरि – धाट, कडबा; सुण – सह; किसारा – कुसळ; चिथिआ – मळणी करतात; कणु – दाणे (कणसातले); झाडि – झाडून, झटकून; दुइ पुड – जात्याच्या दोन तळी; पीसण – दळण; दरि – द्वारी; उबरे – वाचले; डिठु – दिसले.

भावार्थ : जेव्हा शेतातले पीक पक्क होते तेव्हाच शेतकरी कापणी करतो. शेतात फक्त धसकटे राहतात. नंतर धान्याच्या पेंढ्या मळून, वाऱ्यावर उफणून धान्य वेगळे केले जाते. मग जात्यात घालून धान्याचे पीठ केले जाते. जे धान्य जात्याच्या दोन तळीमध्ये सापडते ते भरडले जाते. पण जे मधल्या कुणी जवळ राहते त्याचा बचाव होतो हे आश्चर्यच होय. भाव असा, की ह्या जगाच्या जात्यात जे जीव द्वैतात सापडतात ते दुःख भोगतात, जे ह्या संसाराच्या केंद्रस्थानी असलेल्या प्रभू परमात्म्याचा आश्रय घेतात ते ह्या संसारातील तापापासून वाचतात. ॥१॥

॥ मः १ ॥

वेखु जि मिठा कटिआ कटि कुटि बधा पाइ ॥
 खुंढा अंदरि रखि कै देनि सु मल सजाइ ॥
 रसु कसु टटरि पाईऐ तपै तै विललाइ ॥
 भी सो फोगु समालीऐ विचै अगि जालाइ ॥
 नानक, मिठै पतरीऐ वेखहु लोका आइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४२)

शब्दार्थ : मिठा – गोड ऊस; खुंढा – चरक; सजाइ – पिळतात; टटरि – कढई; तपै – तापवतात; विललाइ – विलाप करणे; फोगु – चिपाड; समालीऐ – संभाळून ठेवतात.

भावार्थ : हे बंधू! ऊस गोड असल्यामुळे त्यास तोडतात. चरकात घालून पिळतात. रस कढईत घालून उकळतात. त्या वेळी येणारा आवाज हा त्या उसाच्या दुःखाचाच कढ असतो. उसाची चिपाडेही साठवून ठेवतात व पुढे जाळतात. उसाच्या अंगी असलेल्या गोडपणाचीच जणू तो शिक्षा भोगतो. मोहमायेची गोडी लागलेले जीवही असेच दुःख भोगतात. ॥२॥

खंड १ [४३०]

॥ पउडी ॥

इकना मरणु न चिति आस घणेरिआ ॥
मरि मरि जंमहि नित किसै न केरिआ ॥
आपनडै मनि चिति कहनि चंगेरिआ ॥
जम राजै नित नित मनमुख हेरिआ ॥
मनमुख लूण हाराम किआ न जाणिआ ॥
बधे करनि सलाम खसम न भाणिआ ॥
सचु मिलै मुखि नामु साहिब भावसी ॥
करसनि तखति सलामु लिखिआ पावसी ॥११ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४३)

शब्दार्थ : इकना – काही लोक; आस – आशा; घणेरिआ – खूप; केरिआ – चे; आपनडे – आपल्याला; चंगेरिआ – चांगले; हेरिआ – हेरतात, बघतात; लूण हराम – कृतघ्न, खाल्ल्या मिठाला न जगणारा; लूण – मीठ; बधे – बांधलेले, जबरदस्तीने; भावसी – आवडतो; करसनि – करतात.

भावार्थ : काही लोक मनात खूप आशाआकांक्षा बाळगत संसारात सतत कार्यरत राहतात. त्यांना मृत्यूची आठवणही राहत नाही. असे लोक स्वतःला खूप चांगले समजतात. पण खरं तर ते कोणाच्या उपयोगी पडत नाहीत. अशा लोकांच्यावर यमराजाचे लक्ष असते. त्यामुळे ते जन्ममरणाच्या चक्रात गुंतून पडतात. असे लोक प्रभू परमात्म्याने केलेले उपकार विसरतात. ते अनिच्छेनेच प्रभूस नमस्कार करतात. अशी स्वेच्छाचारी माणसे प्रभू परमात्म्यास आवडत नाहीत. ज्याने प्रभू परमात्मा प्राप्त केला आहे, जे सदैव मुखाने प्रभुनामाचे स्मरण करतात असे लोक प्रभू परमात्म्यास आवडतात. अशा व्यक्तीस राजेमहाराजेही सलाम करतात. त्यांचा आदर करतात. ते आपल्या कर्मलेखात लिहिलेले फळ प्राप्त करतात. ॥११॥

॥ मः १ सलोकु ॥

मछी, तारू किआ करे पंखी किआ आकासु ॥
पथर पाला किआ करे खुसरे किआ घर वासु ॥
कुते चंदनु लाईए भी सो कुती धातु ॥
बोला जे समझाईए पडीअहि सिंम्रिति पाठ ॥
अंधा चानणि रखीए दीवे बलहि पचास ॥
चउणे सुइना पाईए चुणि चुणि खावै घासु ॥
लोहा मारणि पाईए ढहै न होइ कपास ॥
नानक मूरख एहि गुण बोले सदा विणासु ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४३)

शब्दार्थ : मछी – मासा; तारू – खोल पाणी; पंखी – पक्षी; पाला – थंडी; खुसरे – हिजडा; कुते – कुत्रा; कुती – वाईट सवय; धातु – सवय; बोला – बहिरा; चानणि – प्रकाश; चउणे – जनावर; ढहै – पडणे, दबणे;

भावार्थ : पाणी कितीही खोल असले तरी छोटा मासाही त्यात पोहू शकतो. आकाश कितीही विशाल असले तरी पाखरास त्याचे काय ? विशाल आकाशातही ते सहजपणे विहार करते. त्याचप्रमाणे ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा

झाली तो दुस्तर भवसागरही सहज तरून जातो. दगडावर थंडीचा काहीच प्रभाव पडत नाही. हिजड्याने संसार थाटला तरी ते व्यर्थच. कुत्र्याला चंदनाची उटी लावली तरी तो कुत्री मागेच धावतो. तसे मनाला कितीही समजावले तरी ते विषयविकारांच्या मागेच धावते. बहिऱ्या माणसास कितीही धर्मग्रंथ वाचून दाखवले तरी त्यास त्याचे काय ? किंवा अंधळ्याच्या पुढे पन्नास दिवे लावले तरी त्याला प्रकाश थोडाच दिसणार ? जनावरापुढे सोने व चारा एकत्र करून ठेवला तरी ते त्यातील चाराच वेचून खाणार. त्याप्रमाणे मोहमायेत, विषयविकारात गुंतलेले मन सदैव विकारांकडेच धावणार. ते कधीही प्रभुभक्तीकडे वळणार नाही. लोखंडावर कितीही घाव घातले तरी ते कापसासारखे मऊ मुलायम होत नाही. नानक सांगतात, मूर्ख, पाखंडी माणूस ह्या सर्व अवगुणांनी भरलेला असतो. तो जे काही बोलतो, करतो ते सारे विनाशकारीच असते. ॥१॥

॥ मः १ ॥

कैहा कंचनु तुटै सारु ॥ अगनी गंडु पाए लोहारु ॥
 गोरी सेती तुटै भतारु ॥ पुतीं गंडु पवै संसारि ॥
 राजा मंगै दितै गंडु पाइ ॥ भुखिआ गंडु पवै जा खाइ ॥
 काला गंडु नदीआ मीह झोल ॥ गंडु परीती मिठे बोल ॥
 बेदा गंडु बोले सचु कोइ ॥ मुइआ गंडु नेकी सतु होइ ॥
 एतु गंडि वरतै संसारु ॥ मूरख गंडु पवै मुहि मार ॥
 नानकु आखै एहु बीचारु ॥ सिफती गंडु पवै दरबारि ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४३)

शब्दार्थ : कैसा – कासे; कंचन – सोने; सारु – लोखंड; गंडु – जोडणे; गोरी – स्त्री; सेती – सह; भतारु – नवरा; पुंती – संतती; काला – आवर्षण; मीह – पावसाळा; झोल – भरपूर; परीती – प्रीती; मुइआ – मेलेला; एतु – अशा प्रकारे; वरतै – व्यवहार.

भावार्थ : सोने, कासे, लोखंड आदी धातू तुटले तरी लोहार त्यास भट्टीत तापवून परत जोडतो. पती-पत्नीमध्ये बेबनाव झाला तरी संततीमुळे ते एकत्र संसार करतात. राजाने मागितलेला कर दिल्याने राजा-प्रजा संबंध सुरळीत चालतात. अन्न सेवन केल्याने भूक भागते. दुष्काळात कोरडी पडलेली नदी पावसाळ्यात दुथडी भरून वाहते. गोड बोलल्याने प्रेम दृढ होते. सत्य बोलण्याने, सत्याचरणाने वेदांशी नाते दृढ होते. मेलेल्या व्यक्तीचा त्याच्या सत्कर्मांमुळे मेल्यावरही जगाशी संपर्क टिकून राहतो. अशा परस्परसंबंधावर हा संसार टिकून आहे. ज्या मूर्खाला हे कळत नाही तो ह्या संसारात मार खातो. अयशस्वी होतो. नानक विचारपूर्वक सांगतात, की प्रभुनामाचे मनन चिंतनपूर्वक स्मरण केल्याने जीवाचा प्रभू परमात्म्याशी संबंध दृढ होतो व त्यास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. ॥२॥

॥ पउडी ॥

आपे कुदरति साजि कै आपे करे बीचारु ॥
 इकि खोटे इकि खरे आपे परखणहारु ॥
 खरे खजानै पाईअहि खोटे सटीअहि बाहरवारि ॥
 खोटे सची दरगह सुटीअहि किसु आगै करहि पुकार ॥
 सतिगुर पिछै भजि पवहि एहा करणी सारु ॥

खंड १ [४३२]

सतिगुरु खोटिअहु खरे करे सबदि सवारणहारु ॥
सची दरगह मंनीअनि गुर के प्रेम पिआरि ॥
गणत तिना दी को किआ करे जो आपि बखसे करतारि ॥१२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४३)

शब्दार्थ : परखणहारु – पारख करणारा; सटीअहि – फेकणे; बाहरवारि – बाहेर; सुटीअहि – फेकणे; एहा – असे; सारु – श्रेष्ठ; खोटिअहु – खोट्याहून खोटा, महाखोटा; सवारणहारु – सावरणारा; मंनीअनि – सन्मान प्राप्त करतात; बखसे – क्षमा करतो (कृपा करतो); करतारि – कर्ता प्रभू.

भावार्थ : हे प्रभो! तूच ही सृष्टी उत्पन्न केलीस. तूच तिचा संभाळ करतोस. ह्या सृष्टीत तू जे जीव जन्माला घालतोस त्यातले खरे प्रभुभक्त कोण व खोटे कोण ह्याची पारखही तूच करतोस. जे खरे आहेत त्यांना तू तुझ्या कोशागारात स्थान देतोस. खोट्यांना बाहेर फेकून देतोस. जे खोटे, दांभिक लोक प्रभूच्या दरबारातून बाहेर फेकले जातात, ते बिचारे अन्य कोणाकडे आपली व्यथा सांगणार? त्यांनी तातडीने सतगुरूची संगत धरून प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे, हेच त्यांच्या हिताचे आहे. कारण सतगुरूच प्रभूनाम देऊन अशा खोट्या लोकांना खऱ्या मार्गावर आणून त्यांना सावरून घेतो. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात सतगुरूच्या प्रेमांमुळे सन्मान प्राप्त होतो. ज्यांना प्रभू परमात्म्याने क्षमा करून आपल्या दरबारात सन्मान दिला त्याच्या कर्मलेखाची गणती कोण करू शकेल.॥१२ ॥

॥ सलोकु मः १ ॥

हम जेर जिमी दुनीआ पीरा मसाइका राइआ ॥
मे रवदि बाबिसाहा अफजू खुदाइ ॥ एक तूही एक तुही ॥१ ॥
म० १ ॥ न देव दानवा नरा ॥ न सिध साधिका धरा ॥
असति एक दिगरि कुई ॥ एक तुई एक तुई ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

शब्दार्थ : हम – सर्व जीव; जेर – खाली; जिमी – जमीन; पीरा – प्रभूचा सेवक; मसाइका –; राइआ – राजे; मसाइका – शेख (अधिक); रवदि – जातात; अफजू – बाकी; धरा – पृथ्वी; असति – अस्तित्वमान; दिगरि – दुसरा, अन्य; कुई – कोण;

भावार्थ : सर्व जीव, पीर, मजूर, राजा सर्वजण अखेर मातीतच गाडले जाणार आहेत. अगदी बादशहा असला, राजाधिराज असला तरी तो अखेर नष्टच होणार आहे. हे प्रभो! केवळ एकमात्र तूच सदैव अस्तित्वमान राहणार आहेस. अन्य कोणीही नाही. केवळ एकमात्र तूच अविनाशी आहेस, केवळ तूच. देव, दानव, मानव असोत वा सिद्ध वा साधक असोत, कोणीही ह्या जगात कायम राहत नाहीत. सारेच्या सारे नष्ट होऊन जाणार. केवळ तूच सदा अस्तित्वमान आहेस. तूच अविनाशी आहेस.

॥ मः १ ॥

न दादे दिहंद आदमी ॥ न सपत जेर जिमी ॥
असति एक दिगरि कुई ॥ एक तुई एक तुई ॥३ ॥
॥ मः १ ॥ न सूर ससि मंडलो ॥ न सपत दीप नह जलो ॥
अंन पउण थिरु न कुई ॥ एकु तुई एकु तुई ॥४ ॥

खंड १ [४३३]

॥ मः १ ॥ न रिजकु दसत आ कसे ॥ हमा रा एकु आस वसे ॥

असति एकु दिगर कुई ॥ एक तुई एक तुई ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

शब्दार्थ : दादे दिहंद - न्याय देणारा; सपत - सप्त, सात; दिगरि - दुसरा; सूर - सूर्य; शशी - चंद्र; मंडलो - तारांगणे; दीप - द्वीप; जलो - सप्तसागर; अंन - अन्न; थिरु - स्थिर; रिजकु - रोजीरोटी; दसत - हात.

भावार्थ : न कोणी न्यायदान करणारा माणूस. किंवा पृथ्वीच्या खाली असलेल्या सप्तपाताळात राहणारा, कोणीही सदैव राहणार नाही. हे प्रभो! कायम राहणारा एकमेव तू आहेस. दुसरा कोणी नाही. एकमात्र सदा अस्तित्वमान व स्थिर राहणारा केवळ तूच आहेस. ॥३॥ ना सूर्य ना चंद्र, ना तारांगण, ना सप्तद्वीप, ना सप्तसागर, ना अन्नपाणी काही काही कायम राहणारे नाही. केवळ, तूच सदा स्थिर, सदा अविनाशी आहेस. ॥४॥ सर्व जीवांना अन्नपाणी पुरवणे अन्य कोणाच्याही हाती नाही. हे प्रभो! आमच्या सर्वची तूच आशा आहे. कारण तूच एकमेव कायम राहणारा आहेस अन्य कोणी नाही. तूच एकमेव स्थिर आहेस. ॥५॥

॥ म० १ ॥

परंदए न गिराह जर ॥ दरखत आब आस कर ॥

दिहंद सुई ॥ एक तुई एक तुई ॥६ ॥

॥मः १ ॥ नानक लिलारि लिखिआ सोइ ॥ मेटि न साकै कोइ ॥

कला धरै हिरै सुई ॥ एक तुई एक तुई ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

शब्दार्थ : परंदए - पक्षी; गिराह - गाठी; जर - सोना; दरखत - वृक्ष; आब - पाणी; आस - आशा; दिहंद - देणारा; सुइ - तोच; लिलारि - ललाटी; लिखिआ - लिहिलेले; मेटि - पुसणे, मिटवणे; कला - शक्ती; धरै - धारण करतो; हिरै - हरण करतो.

भावार्थ : पक्षी कधी अन्नाचा साठा करत नाहीत. त्यांची सारी आशा वृक्ष व पाणी यावर असते. ते सर्व तूच त्यांना देतोस. तू आणि तूच एकमेव सर्वांचा आधार आहेस. ॥६॥ नानक सांगतात, जीवांच्या कपाळी कर्मलेख तो प्रभू परमात्माच लिहितो व त्याने लिहिलेला कर्मलेख कोणीही पुसून टाकू शकत नाही. जीवांच्या ठायी प्राणशक्ती तोच घालतो व ती हरणही तोच करतो. सर्वकाही तूच आहेस, तूच आहेस. ॥७॥

॥पउडी ॥

सचा तेरा हुकमु गुरमुखि जाणिआ ॥

गुरमती आपु गवाइ सचु पछाणिआ ॥

सचु तेरा दरबारु सबदु नीसाणिआ ॥

सचा सबदु वीचारि सचि समाणिआ ॥

मनमुख सदा कूडिआर भरमि भुलाणिआ ॥

विसटा अंदरि वासु सादु न जाणिआ ॥

विणु नावै दुखु पाइ आवण जाणिआ ॥

नानक पारखु आपि जिनि खोटा खरा पछाणिआ ॥१३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

खंड १ [४३४]

शब्दार्थ : जाणिआ – जाणले; आपु – अहंकार; पछाणिआ – ओळखले; सबदु – प्रभुनाम; विचारि – विचार केला; समाणिआ – सामावून गेला, एकरूप झाला; कुडिआर – असत्य; भरमि – भ्रमात; भुलाणिआ – भुलला; सादु – स्वाद, आनंद;

भावार्थ : हे प्रभो ! सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून तुझी आज्ञा जाणता येते. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून अहंकार नष्ट होतो व सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची ओळख पटते. हे प्रभो ! तुझा दरबार सदैव सत्य आहे. प्रभुनामामुळेच तुझ्याशी एकरूप होता येते. स्वेच्छाचारी माणूस नेहमी असत्याचरणामुळे मोहमायेच्या भ्रमात भरकटत राहतो. त्यांचा वास नेहमी कुकर्मातच असतो. त्यास प्रभू परमात्म्याचा आनंद कधी कळतच नाही. प्रभुनामविहीन जीव वारंवार जन्म-मरणाचे दुःख भोगतो. नानक सांगतात, हे प्रभो ! तू स्वतः पारख करणारा आहेस. तूच खऱ्या-खोट्याची पारख करतोस. ॥१३॥

॥ सलोकु मः १ ॥

सीहा बाजा चरगा कुहीआ एना खवाले घाह ॥
 घाहु खानि तिना मासु खवाले एहि चलाए राह ॥
 नदीआ विचि टिबे देखाले थली करे असगाह ॥
 कीडा थापि देह पातिसाही लसकर करे सुआह ॥
 जेते जीअ जीवहि लै साहा जीवाले ता कि असाह ॥
 नानक जिउ जिउ सचे भावै तिउ तिउ देइ गिराह ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

शब्दार्थ : सीहा – सिंह; बाजा – ससाणा; चरगा – शिकारी पक्षी; कुहीआ – शिकारी पक्षी; एना – ह्यांना; खवाले – खायला देतोस; घाहु – गवत; टिबे – टेकडी; थली – वाळवंट; असगाह – समुद्र; कीडा – क्षूद्र कीटक; पातिसाही – सम्राट; लसकर – सैन्य; जेते – जितके; साहा – श्वास; गिराह – अन्न.

भावार्थ : हे प्रभो ! तुझ्या अद्भुत सामर्थ्याचे काय वर्णन करावे ? सिंह, बाज, चरगा, कुहीआ आदी शिकार करून जगणाऱ्या मांसाहारी पशु-पक्ष्यांना तू गवत खायला लावशील. तर शाकाहारी प्राणी-पक्ष्यांना मांसाहार भक्षण करावयास लावशील. जिथे नदी आहे तेथे तू टेकडी निर्माण करशील, तर वाळवंटात अथांग सागर निर्माण करशील. तुझी इच्छा झाली तर तू एखाद्या कंगाल माणसास राजसिंहासनावर बसवशील व मोठ्या सेना सागरास तो पराभूत करील. सारे जीव श्वास घेऊनच जिवंत राहतात. पण हे प्रभो जर तुझी तशी इच्छा होईल तर तू जीवास श्वासाविनाही जीवित ठेवशील. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याची जशी इच्छा होईल तसे तो जीवास अन्न देतो व त्याचे पालनपोषण करतो.

॥ मः १ ॥

इकि मासहारी इकि त्रिणु खाहि ॥ इकना छतीह अंम्रित पाहि ॥
 इकि मिटीआ महि मिटीआ खाहि ॥ इकि पउण सुमारी पउण सुमारि ॥
 इकि निरंकारी नाम आधारि ॥ जीवै दाता मरै न कोई ॥ नानक मुठे जाहि नाही मनि सोइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

शब्दार्थ : त्रिणु – गवत; छतीह – छतीस; पाहि – प्राप्त करतात; मिटी – माती; पउण सुमारी – प्राणायाम; निरंकारी – निराकार प्रभू; मुठे – फसवले.

खंड १ [४३५]

भावार्थ : ह्या जगात नाना प्रकारचे जीव आहेत. कोणी मांसाहारी आहेत तर कोणी शाकाहारी. कोणी छत्तीस गुणी सुग्रास भोजन करतात तर कोणी मातीत राहून माती खातात. कोणी केवळ वायू भक्षण करून राहतात. तर कोणी निराकार प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाच्या आधारे जीवन जगतात. सर्वांना जीवन देणारा तो प्रभू परमात्मा आहे. तो कोणालाही अन्नाविना मरू देत नाही. नानक गुरू सांगतात, ज्यांच्या मनात प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे असा विचार सुद्धा नाही, ते विषयविकारांच्या जाळ्यात अडकतात. ॥२॥

॥ पउड़ी ॥

पूरे गुर की कार करमि कमाईए ॥
 गुरमती आपु गवाइ नामु धिआईए ॥
 दूजी कारै लगि जनमु गवाईए ॥
 विणु नावै सभ विसु पैझै खाईए ॥
 सचा सबदु सालाहि सचि समाईए ॥
 विणु सतिगुरु सेवे नाही सुखि निवासु फिरि फिरि आईए ॥
 दुनीआ खोटी रासि कूडु कमाईए ॥
 नानक सचु खरा सालाहि पति सिउ जाईए ॥१४॥

शब्दार्थ : कार – कर्म, सेवा; करमि – भाग्याने; कमाईए – प्राप्त होते; दूजी – अन्य; विसु – विष; पैझै – पेहेराव करणे; सालाहि – स्तुती; समाईए – एकरूप होणे; रासि – संपत्ती; कूडु – असत्य; पति – पत, प्रतिष्ठा.

भावार्थ : ज्यांच्या भाग्यात लिहिले असेल तेच पूर्ण गुरूने दाखवलेल्या प्रभुसेवेच्या मार्गाने जाऊन आपला जीवनव्यवहार करतात. अहंकार नष्ट करून प्रभुनामाचे स्मरण करतात. जे अन्य मार्गाला जातात ते आपला जन्म वाया घालवतात. प्रभुनामाशिवाय बाकी सारे विष समान आहे. जो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो, तो अंती प्रभुरूपात विलीन होऊन जातो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. सतगुरूच्या सेवेशिवाय सुखाची प्राप्ती होत नाही. वारंवार जन्म-मरणाच्या चक्रात अडकून पडावे लागते. हे बंधू! हे जग खोटे आहे. मायेचा बाजार आहे. तू जमा केलेली संपत्ती असत्याची कमाई आहे. गुरू नानक सांगतात, केवळ सत्यरूप प्रभू परमात्माच एकमेव खरा आहे. त्याची स्तुतिस्तोत्रे गाऊन प्रतिष्ठेसह परलोकी, प्रभुदरबारी स्थान प्राप्त होते. ॥१४॥

॥ सलोकु मः १ ॥

तुधु भावै ता वावहि गावहि तुधु भावै जलि नावहि ॥
 जा तुधु भावहि ता करिह बिभूता सिंडी नादु वजावहि ॥
 जा तुधु भावै ता पडहि कतेबा मुला सेख कहावहि ॥
 जा तुधु भावै ता होवहि राजे रस कस बहुतु कमावहि ॥
 जा तुधु भावै तेग वगावहि सिर मुंडी कटि जावहि ॥
 जा तुधु भावै जाहि दिसंतरि सुणि गला घरि आवहि ॥
 जा तुधु भावै नाइ रचावहि तुधु भाणे तूं भावहि ॥
 नानकु एक कहै बेनंती होरि सगले कूडु कमावहि ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४४)

खंड १ [४३६]

शब्दार्थ : नावहि – स्नान करतात; वावहि – वाद्य वाजवतात; गावहि – गातात; बिभूता – विभूती; सिंडी – शिंग (वाद्य); पडहि – अभ्यास करतात, वाचतात; कतेबा – धर्मग्रंथ; कहावहि – म्हणवतात; तेग – तलवार; वगावहि – चालवतात; दिसंतरि – देशांतर; गला – वार्ता, गप्पा; बेनंती – विनंती, प्रार्थना; होरि – अन्य, बाकी सारे.

भावार्थ : हे प्रभो! जेव्हा तुझी इच्छा होईल तेव्हा लोक वाद्ये वाजवतील, स्तुतिगीते गातील, तीर्थात स्नान करतील. तुझ्याच इच्छेने ते अंगाला विभूती लावतील, शिंग वाजवतील. जर तुझी इच्छा होईल तर धर्मग्रंथ वाचून स्वतःस मुल्ला, शेख म्हणवतील. जर तुझी इच्छा असेल तर साधारण लोकही राजे होतील. रसपूर्ण सुखासीन जीवन जगतील. तुझी इच्छा होईल तेव्हा तेच हाती शस्त्र धारण करून समरांगणी लढून एकमेकांची मुंडकी उडवतील. तुझी इच्छा असेल तर नाना देशात भ्रमण करून ज्ञान संपादन करून स्वदेशी परत येतील. तुझ्याच इच्छेने तू लोकांना तुझ्या नामात लीन करून घेतोस. हे प्रभो! तुला तेच लोक आवडतात ज्यांना तू आवडतोस. नानक सांगतात, हे प्रभो! माझी तुझ्या चरणी एकच प्रार्थना आहे की तुझ्या आज्ञेतच मी राहावे. जे अन्य कर्म करतात ते असत्यच प्राप्त करतात. ॥१॥

॥ मः १ ॥

जा तूं वडा सभि वडिआईआ चंगै चंगा होई ॥

जा तूं सचा ता सभु को सचा कूड़ा कोइ न कोई ॥

आखणु वेखणु बोलणु चलणु जीवणु मरणा धातु ॥

हुकमु साजि हुकमै विचि रखै नानक सचा आपि ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : वडा – महान, श्रेष्ठ; चंगै – चांगला; आखणु – वर्णन करणे; वेखणु – पाहण्यात; बोलणु – बोलणे; चलणु – चालणे; जिवणु – जगणे; धातु – नियम; साजि – उत्पन्न केली.

भावार्थ : हे प्रभो! तू सर्वाहून महान आहेस. तुला प्राप्त केल्याने जीवास महानता प्राप्त होते. कारण चांगल्यापासून चांगलेच निर्माण होते. जर सत्यरूप प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला तर सर्वत्र सत्यच दिसू लागते. असत्याचा लवलेशी राहत नाही. व्याख्या करणे, पाहणे, चालणे, बोलणे, जगणे, मरणे सारे सारे नश्वर आहे. क्षणभंगूर आहे. प्रभू परमात्माच केवळ एकमेव अविनाशी व स्थिर राहणारा आहे. नानक गुरू सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याने ही सारी सृष्टी उत्पन्न केली, जीवांना उत्पन्न केले त्याच्याच आज्ञेने सृष्टीचे सारे व्यवहार चालतात. तो प्रभू परमात्माच केवळ सत्य आहे. ॥२॥

॥ पउडी ॥

सतिगुरु सेवि निसंगु भरमु चुकाईए ॥ सतिगुरु आखै कार सु कार कमाईए ॥

सतिगुरु होइ दइआलु त नामु धिआईए ॥ लाहा भगति सु सारु गुरुमुखि पाईए ॥

मनमुखि कूडु गुबारु कूडु कमाईए ॥ सचे दै दरि जाइ सचु चवाईए ॥

सचै अंदरि महलि सचि बुलाईए ॥ नानक सचु सदा सचिआरु सचि समाईए ॥१५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : निसंगु – निश्चित आख – सांगणे; लाहा – लाभ; सारु – श्रेष्ठ; गुबारु – अंधार; चवाईए – बोलणे.

भावार्थ : जो सतगुरूची निरपेक्ष भावाने सेवा करतो, त्याच्या मनातील मायामूलक भ्रम नाहीसे होतात. सतगुरू जे काम नेमून देईल तेच करावे. जर सतगुरूची कृपा होईल तरच प्रभुनामाचे स्मरण होईल. सतगुरूकडूनच भक्तीचा लाभ होतो.

खंड १ [४३७]

स्वेच्छाचारी जीव असत्याच्या अंधकारात राहून पापकर्म करतो. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची आराधना करणाऱ्यास प्रभुदारी प्रवेश प्राप्त होतो. तो त्याच्या अंतरात असलेल्या प्रभू परमात्म्यास ओळखतो. प्रभू परमात्मा अशा जीवास आपल्या महालात बोलवून घेतो. नानक गुरू सांगतात, जो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करून सत्याचेच आचरण करतो तो अंती सत्यरूप प्रभू परमात्म्यात लीन होतो. ॥१५॥

॥ सलोकु मः १ ॥

कलि काती राजे कासाई धरमु पंख करि उडरिआ ॥
 कूडु अमावस सचु चंद्रमा दीसै नाही कह चडिआ ॥
 हउ भालि विकुंनी होई ॥ आधेरै राहु न कोई ॥
 विचि हउमै करि दुखु रोई ॥ कहु नानक किनि बिधि गति होई ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : कलि – कलियुगात; काती – सुरा; कासाई – कसाई; उडरिआ – उडून गेला; अमावस – अमावास्या, काजळी; चडिआ – उगवला; विकुंनी – व्याकूळ; आधेरै – अंधारात; राहु – मार्ग; हउमै – अहंकार; कह – कोठे; भावार्थ : कलियुगात सुरा (हिंसा) हाच जीवाचा स्वभाव आहे. राजा कसायासारखा वागतो. हे पाहून धर्म पंख धारण करून ह्या जगातून निघून गेला आहे. सर्वत्र अधर्म माजला आहे. असत्याच्या अमावास्येच्या रात्री सत्यरूपी चंद्र उगवताना दिसत नाही. हे सर्व पाहून माझा जीव व्याकूळ झाला आहे. अशा ह्या घोर अंधारात मला सत्यमार्ग सापडतच नाही. अहंकारामुळे असत्य कर्म करून जनता दुःखी होऊन रडत बसली. नानक सांगतात, अशा बिकट परिस्थितीत जीवाची काय बरे दशा होईल ! ॥१॥

॥ मः ३ ॥

कलि कीरति परगटु चानणु संसारि ॥ गुरमुखि कोई उतरै पारि ॥
 जिसनो नदरि करे तिसु देवै ॥ नानक गुरमुखि रतनु सो लेवै ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : चानणु – प्रकाश; परगटु – प्रगट होते; जिसनो – ज्याच्यावर; नदरि – कृपादृष्टी; तिसु – त्याला; देवै – देतो; लेवै – घेतो.

भावार्थ : कलियुगात अज्ञान अंधकार दूर करण्यासाठी प्रभू परमात्मा नामरूपाने संसारात प्रकाशतो. एखादा भाग्यशाली जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून 'प्रभूनाम' रूपी रत्न प्राप्त करून अज्ञान अंधकारापासून मुक्ती प्राप्त करतो. ज्याच्यावर परमात्म्याची कृपादृष्टी होते त्यालाच सतगुरूच्या माध्यमातून हे प्रभूनाम रत्न प्राप्त होते. ॥२॥

॥ पउड़ी ॥

भगता तै सैसारीआ जोडु कदे न आइआ ॥
 करता आपि अभुलु है न भुलै किसै दा भुलाइआ ॥
 भगत आपे मेलिअनु जिनी सचो सचु कमाइआ ॥
 सैसारी आपि खुआइअनु जिनी कूडु बोलि बोलि बिखु खाइआ ॥

खंड १ [४३८]

चलण सार न जाणनीं कामु करोधु विसु वधाइआ ॥

भगत करनि हरि चाकरी जिनी अनदिनु नामु धिआइआ ॥

दासनिदास होइ कै जिनी विचहु आपु गवाइआ ॥

ओना खसमै कै दरि मुख उजले सचै सबदि सुहाइआ ॥१६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : भगता – भक्त; सैसारीआ – संसारी लोक; अभुलु – अविस्मरणीय; मेलिअनु – एकरूप करतो; खुआइअनु – दुःखी केले; कूडु – असत्य; बिखु – विष; चलण – निघून जाणे; सार – जाणीव; वधाइआ – वाढवले.

भावार्थ : भक्तिमार्गी आणि संसारमार्गी यांचे जीवनमार्ग वेगवेगळे आहेत. जे सदैव सत्याचरण करून सत्यरूप प्रभू परमात्मा प्राप्त करतात, त्यांना प्रभू परमात्मा आपल्यात एकरूप करून घेतो. असे भक्त त्या अविस्मरणीय प्रभू परमात्म्यास विसरू न्हटले तरी विसरू शकत नाहीत. संसारी लोकांना प्रभू परमात्मा दुःख भोगावयास लावतो. ते असत्य बोल बोलतात, विषयविकारात रममाण होतात. त्यांना आपल्याला ह्या जगातून एक दिवस निघून जावयाचे आहे ह्याची जाणीवच नसते. त्यांच्या अंतःकरणात काम, क्रोधरूपी विकार वाढतच असतात. जे भक्त हरीची सेवा करून रात्रंदिवस सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतात ते आपल्या अंतःकरणातला अहंकार नष्ट करून प्रभू परमात्म्याच्या दासांचे दास होतात. त्यांना प्रभू परमात्म्याच्या घरी सन्मान प्राप्त होतो. नामाद्वारे त्यांचा जन्म सफल होतो. ॥१६॥

॥ सलोकु मः १ ॥

सबाही सालाह जिनी धिआइआ इक मनि ॥

सेई पूरे साह वखतै उपरि लडि मुए ॥

दूजै बहुते राह मन कीआ मती खिंडीआ ॥

बहुतु पए असगाह गोते खाहि न निकलहि ॥

तीजै, मुही गिरहा भुख तिखा दुइ भउकीआ ॥

खाधा होइ सुआह भी खाणे सिउ दोसती ॥

चउथै आई ऊंघ अखी मीटि पवारि गइआ ॥

भी उठि रचिओनु वादु सै वरिआ की पिइ बधी ॥

सभे वेला वखत सभि जे अठी भउ होइ ॥

नानक साहिबु मनि वसै सचा नावणु होइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४५)

शब्दार्थ : सबाही – ब्राह्म मुहूर्तावर, पहाटे, रामप्रहरी; सालाह – स्तुती; साह – धनवान, शूरवीर; वखतै – वेळ; लडि – लढून; दूजै – दुसऱ्या प्रहरी; खिंडीआ – विखुरलेल्या; असगाह – समुद्र; तीजै – तिसऱ्या प्रहरी; गिराह – ग्रास, घास; भउकीआ – तीव्र होतात; खाधा – खाल्लेले; सुआह – स्वाहा, भस्म; चउथै – चौथ्या; अखि – डोळे; पवारि – झोपी, परलोकी जातो; वादु – वाद; सै वरिआ – शेकडो वर्षे.

भावार्थ : ज्याने आपले मन (जीवनाच्या) पहिल्या प्रहरी म्हणजे पहाटेच्या रामप्रहरी एकाग्र करून प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केले, तो खरा शूरवीर, तोच खरा श्रीमंत ! तो आपला क्षणभरही वेळ वाया न घालवता काम, क्रोध, आळस, निद्रा आदी विकारांशी लढून त्यांना मारून टाकतो. जीवनाच्या दुसऱ्या प्रहरी मनातील विचार पसरू लागतात. वादू लागतात. आपल्या सांसारिक व्यवहारांसाठी धावपळ सुरू होते. त्यात तो अधिक अडकतच जातो. जीवाची त्यातून

सुटकाच होत नाही. दिवसाच्या (जीवनाच्या) तिसऱ्या प्रहरी भूक, तहान व मोहमायेची तृष्णा तीव्र होते. कितीही खाल्ले तरी मनाची तृप्ती होत नाही. विषयविकारांविषयीची मनातील ओढ सदा वाढतच राहते. दिवसाच्या (जीवनाच्या) चवथ्या प्रहरी थकून भागून डोळे मिटून गाढ झोपतो. (मरण पावतो.) पुन्हा दुसऱ्या दिवशी निद्रेतून उठून (नवीन जन्म घेऊन) पुन्हा संसाराच्या पळापळीत लागतो. जणू काही आपण शेकडो वर्षे जगणार आहोत, अशा तऱ्हेने संसाराच्या कामात मग्न होतो. नानक सांगतात, जो दिवसाच्या आठही प्रहरात म्हणजे संपूर्ण जीवनभर प्रभू परमात्म्याचे मनात आदरयुक्त भयाने स्मरण करतो तोच प्रभू परमात्म्यास आवडतो. तोच सत्यरूप प्रभुरूपी तीर्थात स्नान करतो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ॥१॥

॥ मः २ ॥

सेई पूरे साह जिनी पूरा पाइआ ॥ अठी वेपरवाहु रहनि इकतै रंगि ॥

दरसनि रूपि अथाह विरले पाईअहि ॥ करमि पूरे पूरा गुरू पूरा जाका बोलु ॥

नानक पूरा जे करे घटै नाही तोलु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४६)

शब्दार्थ : साह – सावकार, श्रीमंत; वेपरवाह – बेपर्वा, निष्काळजी; रहनि – राहून; इकतै – एकमेव प्रभूच्या; अथाह – अथांग; पाईअहि – प्राप्त केला; जाका – ज्याचे; घटै – कमी होणे.

भावार्थ : ज्याने प्रभू परमात्म्यास पूर्णपणे प्राप्त केले आहे, तोच पूर्ण धनवान आहे. जो प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झाला. तो अष्टौप्रहर निश्चिंत मनाने एकमेव प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जातो. ज्याला तो अथांगरूपी प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, असा जीव फारच विरळा पाहायला मिळतो. ज्याचे भाग्य पूर्ण झाले, त्यास पूर्ण गुरू प्राप्त होतो. त्याचा उपदेश परिपूर्ण असतो. तो भक्तासही पूर्णत्व प्राप्त करून देतो. मग असा भक्त प्रभू परमात्म्याच्या भक्तीत यत्किंचित ही कमी पडत नाही.

॥ पउडी ॥

जा तूं ता किअ होरि मै सचु सुणाईए ॥ मुठी धंधै चोरि महलु न पाईए ॥

एनै चिति कठोरि सेव गवाईए ॥ जितु घटि सचु न पाइ सु भंनि घडाईए ॥

किउ करि पूरे वटि तोलि तुलाईए ॥ कोइ न आखै घटि हउमै जाईए ॥

लईअनि खरे परखि दरि बीनाईए ॥ सउदा इकतु हटि पूरे गुरि पाईए ॥१७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४६)

शब्दार्थ : जा – जेव्हा; तू – परमात्मा; ता – तेव्हा; किआ – काय; होरि – अन्य; मुठी – फसवे; एनै – त्यामुळे इतके; भंनि – भग्न पावते; घडाईए – घडवले जाते; लईअनि – घेतले जातात.

भावार्थ : हे प्रभो! मी सत्य सांगतो. जेव्हा तू माझ्या अंतःकरणात आहेस, तेव्हा मला आणखी दुसरे काय पाहिजे? पण जे सांसारिक धंद्यात फसले आहेत त्यांना प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. त्यांचे मन कठोर असल्यामुळे ते प्रभुसेवेस वंचित होतात. ज्या जीवास सत्यरूप प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला नाही, तो वारंवार जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. मग तो प्रभू परमात्म्याच्या परीक्षेत कसा खरा ठरणार? पण ज्याने आपल्या अहंकाराचा त्याग केला. प्रभू पुढे नम्र झाला. त्यास कोणीही कमी समजू शकत नाही. तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या परीक्षेत खरा ठरतो. त्यास सतगुरूच्या कृपेने ह्या संसाराच्या बाजारात प्रभुनामरूपी सौदा प्राप्त होतो. त्याची मानमर्यादा संसारात कमी होत नाही. ॥१७॥

खंड १ [४४०]

॥ सलोकु मः २ ॥

अठी पहरी अठ खंड नावा खंडु सरीरु ॥
तिसु विचि नउ निधि नामु एकु भालहि गुणी गहीरु ॥
करमवंती सालाहिआ नानक करि गुरु पीरु ॥
चउथै पहरि सबाह कै सुरतिआ उपजै चाउ ॥
तिना दरीआवा सिउ दोसती मनि मुखि सचा नाउ ॥
ओथै अंभ्रितु वंडीऐ करमी होइ पसाउ ॥
कंचन काइआ कसीऐ वंनी चडै चड़ाउ ॥
जे होवै नदरि सराफ की बहुड़ि न पाई ताउ ॥
सती पहरी सतु भला बहीऐ पड़िआ पासि ॥
ओथै पापु पंनु बीचारीऐ कूडै घटै रासि ॥
ओथै खोटे सटीअहि खरे कीचहि साबासि ॥
बोलण फादलु नानका दुखु सुखु खसमै पासि ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४६)

शब्दार्थ : नावा - नववा; भालहि - शोधतो; गहीरु - गंभीर; करमवंती - भाग्यवान; सालाहिआ - स्तुती; सबाह - सकाळ; सुरतिआ - उन्मनी अवस्था; उपजै - निर्माण होते; चाउ - चव, उत्साह; दरिआवा - संतसंगत रूपी नदी; ओथै - तेथे; वंडीऐ - वाटतात; पसाउ - कृपा प्राप्त होते; कसीऐ - कसून पारख करणे; वंनी - शुद्ध; बहुड़ि - परत; बहीऐ - बसून; सटीअहि - टाकून देणे; कीचहि - प्राप्त होते; फादलु - व्यर्थ.

भावार्थ : या आठ गोष्टींचा (पंच विकार-काम, क्रोध, लोभ, मद, मत्सर आणि तीन गुण-सत्त्व, रज, तम) आणि नववा देहाविषयीचा अहंभाव ह्यातच माणूस रममाण झालेला असतो. नानक सांगतात, कोणी भाग्यवानच सतगुरूच्या उपदेशाने ह्या शरीरातच नवविध गुणांनी परिपूर्ण अशा अथांग प्रभू परमात्म्याचा शोध घेतो. ज्यांच्या मनात प्रभुनाम रूपी नदी सतत वाहत आहे, अशा संतजनांशी त्याची मैत्री होते. सकाळच्या चौथ्या प्रहरी उन्मनी अवस्था प्राप्त होऊन प्रभुनामाची आवड उत्पन्न होते. त्याच्या मनात संतसंगतीबद्दल प्रभू परमात्म्याच्या नामाबद्दल ओढ निर्माण होते. त्या ठिकाणी प्रभुनामरूपी अमृत वाटले जाते. पण ज्यांच्या कर्मलेखात जसे लिहिले असेल त्यासच ते प्राप्त होते. सोन्याची जशी अग्रीत तापवून पारख केली जाते, त्याप्रमाणे ह्या शरीराची कसून पारख झाल्यावरच त्या जीवावर प्रभुनामाचे तेज चढते. जो प्रभू परमात्मरूपी सोनाराच्या परीक्षेत खरा ठरतो त्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपादृष्टी होते. अशा जीवास मग परत संसाराचा ताप सहन करावा लागत नाही. बाकीचे सात प्रहर सत्याचरण करावे व सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणाऱ्या प्रभुभक्तांच्या संगतीत राहावे. तेथे चांगल्या-वाईट कर्माचा विचार केला जातो, त्यामुळे मनातील असत्य घटते. तेथे असत्य, अवगुण नष्ट होतात व चांगल्या कर्माची प्रशंसा केली जाते. सत्संगात संसारातील सुख, दुःखाची चर्चा करणे व्यर्थ आहे. नानक सांगतात, की नामाशिवाय इतर बडबड करणे व्यर्थ आहे. कारण सुख किंवा दुःख देणे हे प्रभू परमात्म्याच्या हाती आहे. ॥१॥

॥ मः २ ॥

पउणु गुरू पाणी पिता माता धरति महतु ॥
दिनसु राति दुइ दाई दाइआ खेलै सगल जगतु ॥

खंड १ [४४१]

चंगिआईआ बुरिआईआ वाचे धरमु हदूरि ॥
 करमी आपो आपणी के नेडै के दूरि ॥
 जिनी नामु धिआइआ गए मसकति घालि ॥
 नानक ते मुख उजले होर केती छुटी नालि ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४६)

शब्दार्थ : महतु – मोठी; सगल – सगळे; चंगीआईआ – चांगली कामे; बुरिआईआ – वाईट कर्मे; वाचै – ध्यान देणे; हदूरि – परमेश्वराच्या दरबारात; करमी – कर्माप्रमाणे; नेडै के दुरि – काही जवळ व काही जण दूर केले जातात; जिनी – जे लोक; धिआइआ – ध्यान करतात, चिंतन करतात; मसकति – मेहनत; घालि – सफल; छुटी – सुटतात, बंधमुक्त होतात; नाल – त्यांच्या संगतीत.

भावार्थ : आध्यात्मिक जीवनात ईश्वराप्रत जाण्यासाठी मानवी जीवनाचे अस्तित्व, स्थिती व स्वरूप याचे यथार्थ वर्णन एका सुंदर रूपकाद्वारे केले आहे. मानवी जीवनाचे यथार्थ लक्ष्य काय ? ते कसे साध्य होऊ शकेल हे सांगताना गुरू नानक देवजी म्हणतात, “पंचमहाभुतांपैकी ‘वायू’ ह्या संसारातील सर्व जीवांचा गुरू आहे. ‘आप’ (पाणी) हा पिता आहे. तर ‘पृथ्वी’ ही माता आहे. गुरूचे काम मार्गदर्शन करणे, वायू जीवांच्या चलनवलनादी क्रिया घडवून आणतो. म्हणून तो गुरू आहे. पाणी आणि जमीन यांचे संयोगाने सर्व जीव सृष्टी निर्माण झाली आहे. म्हणून ते जनक, जननी होत. दिवस व रात्र हे सेवक आहे. दिवस रात्रीच्या साहाय्याने जीवांचे सर्व व्यवहार चालतात. परमेश्वराच्या दरबारात बसून धर्मराज सर्व जीवांचा कर्मलेख लिहीत असतो. आपापल्या कर्मानुसार प्रभुकृपेस पात्र होणे न होणे ठरत असते. कोणास तो जवळ करतो तर कोणास तो दूर लोटतो. सत्कर्मी जीव स्वतः परमेश्वराप्रत जाऊन तर पोहोचतातच पण इतर मुक्तार्थी जीवांनाही साहाय्यभूत होतात व या मोहमायेच्या बंधनातून कायमचे मुक्त होतात. जग ही एक रंगभूमी आहे. परमेश्वराने प्रत्येक जीवास जन्मास घालताना त्याच्यासाठी काही एक काम (भूमिका) योजून ठेवले आहे. ती भूमिका, तो जीव योग्य प्रकारे पार पाडतो की नाही ह्याची नोंद यमराज ठेवत असतो. जो जीव त्यास दिलेली भूमिका योग्य प्रकारे पार पाडतो, तो प्रभूच्या दरबारात बक्षिसास पात्र ठरतो. जो आपली भूमिका योग्य प्रकारे पार पाडू शकत नाही, त्यास परमेश्वर दूर लोटतो व पुन्हा जन्म देऊन आपली भूमिका योग्य प्रकारे पार पाडण्याची संधी देतो. प्रत्येकाने परमेश्वराचे अखंड स्मरण ठेवून परमेश्वराने नेमून दिलेले कार्य योग्य प्रकारे निर्भयतेने, प्रामाणिकपणे पार पाडावे हीच त्याची इच्छा आहे. जो जीव प्रभूनामाचे ध्यान करतो. त्याचे जीवन सार्थ होते व तो अंती प्रभुपदास प्राप्त करतो. ॥२ ॥

॥ पउड़ी ॥

सचा भोजनु भाउ सतिगुरि दसिआ ॥ सचे ही पतीआइ सचि विगसिआ ॥
 सचै कोटि गिरांइ निज घरि वसिआ ॥ सतिगुरि तुठै नाउ प्रेमि रहसिआ ॥
 सचै दै दीबाणि कूडि न जाईऐ ॥ झूठो झूठु वखाणि सु महलु खुआईऐ ॥
 सचै सबदि नीसाणि ठाक न पाईऐ ॥ सचु सुणि बुझि बखाणि महलि बुलाईऐ ॥१८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४६)

शब्दार्थ : भाउ – प्रेम; दसिआ – दाखवले; पतीआइ – समाधानी, तृप्त; विगसिआ – विकसले; कोटि – किल्ला; गिरांइ – ग्राम खेडे; निजघरि – स्वस्वरूपात; वसिआ – वसवले; तुठै – संतुष्ट; दिबाणि – दरबारात; नीसाणि – खूप, द्योतक; खुआईऐ – घालवले; ठाक – रोखणे.

खंड १ [४४२]

भावार्थ : माझ्या सतगुरुने मला दाखवून दिले आहे की खरे भोजन म्हणजे प्रभूनामाविषयी प्रेम. असे भोजन करणारा म्हणजे प्रभूनामात रंगलेला तो जीव प्रभू परमात्म्याच्या नामात तृप्त होतो व त्याच्या अंतःकरणात सत्याचा विकास होतो. जो जीव आपल्या स्वस्वरूपात म्हणजे प्रभुरूपात स्थिर झाला तो जणू किल्ल्यात वस्ती करतो. त्यामुळे त्याचे विषयविकार, मोहमायेपासून संरक्षण होते. सतगुरू संतुष्ट झाला की भक्ताच्या मनात प्रभूनामाविषयी प्रेम निर्माण होते. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात असत्याला प्रवेश प्राप्त होत नाही. असत्याचारी माणूस सदैव असत्य आचरण करतो व त्यामुळे तो प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त करण्यापासून वंचित राहतो. ज्याच्याजवळ सत्यरूप प्रभूनामरूपी परवाना आहे, जो सदैव प्रभूनामाचे स्मरण करतो व सत्याचरण करतो त्यास प्रभू दरबारात प्रवेश करण्यापासून कोणीही रोखू शकत नाही. ज्याने प्रभूनाम ऐकले आहे, ऐकून ज्याने ते जाणले आहे. त्याचे उच्चारण केले आहे. त्यास प्रभू परमात्मा स्वतः बोलावून आपल्या दरबारात स्थान देतो. ॥१८॥

॥ सलोकु मः १ ॥

पहिरा अगनि हिवै घरु बाधा भोजनु सारु कराई ॥

सगले दूख पाणी करि पीवा धरती हाकि चलाई ॥

धरि ताराजी अंबरु तोली पिछै टंकु चड़ाई ॥

एवडु वधा मावा नाही सभसै नथि चलाई ॥

एता ताणु होवै मन अंदरि करी भि आखि कराई ॥

जेवडु साहिबु तेवड दाती दे दे करे रजाई ॥

नानक नदरि करे जिसु उपरि सचि नामि वडिआई ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : पहिरा – परिधान करणे; बाधा – बांधणे; सारु – लोखंड; कराई – करीन; हाक – आवाज; ताराजी – तराजू; टंकु – टाक, चार माशांचे वजन (सोने तोलण्याचे) मावा – मावणे; नथी – अधीन करणे; ताणु – शक्ती, त्राण.

भावार्थ : माझ्या अंगी एवढे सामर्थ्य यावे की मी अग्नीला वस्त्राप्रमाणे वापरू शकेन. बर्फाचे घर बांधून राहीन. लोखंड भक्षण करीन. सगळे दुःख पाण्याप्रमाणे पिऊन टाकीन. संपूर्ण पृथ्वीवर सत्ता गाजवीन, तराजूत आकाश तोलून त्यात चारमासे वजन घालून तोलून घेईन. सर्व प्राणिमात्रांना माझ्या अधीन ठेवून माझ्या म्हणण्याप्रमाणे चालावयास लावीन. माझ्यात एवढे सामर्थ्य यावे की माझ्या मनात जे व्हावे, घडावे असे वाटेल ते मी लोकांकडून करून घेईन. एवढी शक्ती असून तुच्छ आहे. कारण प्रभू परमात्मा जितका मोठा आहे, तितकीच त्याच्यात देण्याची शक्तीही आहे. प्रभू परमात्मा सर्व जीवांना ते मागतील ते देऊन तो त्यांना तृप्त करतो. नानक गुरू सांगतात, ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो त्यांना प्रभूनामाचे माहात्म्य प्राप्त करून देतो. ॥१॥

॥ मः २ ॥

आखणु आखि न रजिआ सुनणि न रजे कंन ॥

अखी देखि न रजीआ गुण गाहक इक वंन ॥

भुखिआ भुख न उत्तरै गली भुख न जाइ ॥

नानक भुखा ता रजै जा गुण कहि गुणी समाइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ??)

खंड १ [४४३]

शब्दार्थ : आखणु – बोलून; रजिआ – तृप्ती; सुनणि – ऐकून; कंन – कान; गाहक – ग्राहक; इक वंन – एकाच प्रकारचे; गली – बोलल्याने, गप्पा मारून; ता – तेव्हा.

भावार्थ : बोलून बोलून तोंड तृप्त होत नाही. कान वादविवाद ऐकून तृप्त होत नाहीत. डोळे रूपरंग पाहून तृप्त होत नाहीत. प्रत्येक इंद्रिय आपापल्या गुणांचे ग्राहक आहे. त्या इंद्रियांची कधीही तृप्ती होत नाही. ती सदैव अतृप्तच असतात. नानक सांगतात, जेव्हा हे मन प्रभू परमात्म्याच्या गुणात लीन होईल तेव्हाच ही इंद्रिये तृप्त होतील ॥२॥

॥ पउडी ॥

विणु सचे सभु कूडु कूडु कमाईए ॥ विणु सचे कूडिआरु बंनि चलाईए ॥
विणु सचे तनु छारु छारु रलाईए ॥ विणु सचे सभ भुख जि पैड्रै खलाईए ॥
विणु सचे दरबारु कूडि न पाईए ॥ कूडै लालचि ललि महलु खुआईए ॥
सभु जगु ठगिओ ठगि आईए जाईए ॥ तन महि त्रिसना अगि सबदि बुझाईए ॥१९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : सचै – सत्यरूप प्रभू; बंनि – बांधून; छारु – राख; पैड्रै – परिधान करणे; खुआईए – दूर करावे;

भावार्थ : सत्यरूप प्रभू परमात्म्याशिवाय बाकी सारे काही खोटे आहे. अन्य सर्व कर्मकांड ही असत्यच होत. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामाशिवाय, बाकी सर्व असत्य काम करणारे सारे यमाच्या पाशात बांधले जातात. सत्यरूप प्रभूशिवाय हे शरीर म्हणजे निव्वळ राख आहे व अखेर राखेतच मिसळणार आहे. हे जीवा! तू जो पेहराव करतोस, जे अन्न भक्षण करतोस ते सारे प्रभुनामाशिवाय, विषयविकारच वाढवतात. सत्यरूप प्रभूनाम विसरून असत्य काम केल्याने प्रभू दरबारात स्थान प्राप्त होत नाही. असत्य कर्माने मन लालची बनते व जीव प्रभुप्राप्तीपासून वंचित होतो. सारा संसारच मोहमायेत फसला आहे व त्यामुळेच जीव जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. शरीरातील विकारांचा अग्नी व मोहमायेची तृष्णा सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामानेच शांत होते ॥१९॥

॥ सलोक मः १ ॥

नानक गुरु संतोखु रुखु धरमु फुलु फलु गिआनु ॥
रसि रसिआ हरिआ सदा पकै करमि धिआनि ॥
पति के साद खादा लहै दाना कै सिरि दानु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : संतोखु – संतोष; रुखु – वृक्ष; रसि – प्रेमरसाने; रसिआ – सिंचन केलेला; हरिआ – हिरवागार; पति – पत, प्रतिष्ठा; साद – स्वाद.

भावार्थ : नानक सांगतात, सतगुरू हा संतोष प्राप्त करून देणारा वृक्ष आहे. त्याला धर्माची फुले व ज्ञानाची फळे लागतात. प्रेम रसाचे सिंचन केल्याने तो सदैव रसरसलेला हिरवागार राहतो. त्याचे ज्ञानरूपी फळ ध्यानरूपी कर्म केल्याने पक्क होते व सेवक ह्या ज्ञानरूपी फळाचा पूर्ण आस्वाद घेऊन प्रभूचे द्वारी पत-प्रतिष्ठा प्राप्त करतो. सेवकाच्या दृष्टीने त्यास प्रभू परमात्म्याकडून प्राप्त झालेले हे सर्व श्रेष्ठदान होय ॥१॥

खंड १ [४४४]

॥म. १॥

सुइने का बिरखु पत परवाला फुल जवेहर लाल ॥
तितु फल रतन लगहि मुखि भाखित हिरदै रिदै निहालु ॥
नानक करमु होवै मुखि मसतकि लिखिआ होवै लेखु ॥
अठिसठि तीरथ गुर की चरणी पूजै सदा विसेखु ॥
हंसु हेतु लोभु कोपु चारे नदीआ अगि ॥
पवहि दझहि नानका तरीए करमी लागि ॥२॥

शब्दार्थ : सुइने - सोन्याचा; बिरखु - वृक्ष; पत - पान; परवाला - प्रवाळाचे; जवाहर - मोती; लगहि - लागतात. भाखित - बोलले; निहाळु - प्रसन्न; विसेखु - विशेष; हंसु - हिंसा; हेतु - मोह; कोपु - क्रोध; पवहि - पडतात; दझहि - जळतात; तरीए - तरून जातात.

भावार्थ : सतगुरू हा सुवर्ण वृक्ष आहे. त्याला प्रवाळाची पाने, मोत्यांची फुले लागली आहेत. त्यावर गुरू वचनांची गोड फळे लागलेली आहेत. सतगुरूच्या मुखातून उच्चारलेली वाणी हृदयात प्रसन्नता निर्माण करते. नानक सांगतात, ज्या व्यक्तीच्या भाग्यात तसा कर्मलेख लिहिलेला असतो तो अडुसष्ट तीर्थांच्या समतुल्य असलेल्या सतगुरूच्या चरणांची सदैव सेवा करतो. हिंसा, मोह, क्रोध, लालसा हे चार अग्नीचे स्रोत आहेत. जे त्यात सापडतात. ते जळून जातात. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने ह्यातून तरून जाता येते ॥२॥

॥ पउड़ी ॥

जीवदिआ मरु मारि न पछोताईए ॥ झूठा इहु संसारु किनि समझाईए ॥
सचि न धरे पिआरु धंधै धाईए ॥ कालु बुरा खै कालु सिरि दुनीआईए ॥
हुकमी सिरि जंदारु मारे दाईए ॥ आपे देइ पिआरु मंनि वसाईए ॥
मुहतु न चसा विलंमु भरीए पाईए ॥ गुरपरसादी बुझि सचि समाईए ॥२०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : जीवदिआ - जिवंतपणी; पछोताइए - पश्चात्ताप करणे; किनि - कसे; धाईए - धावतो; खै - क्षय; हुकमी - परमात्म्याच्या आज्ञेने; जंदरु - यमाचा दण्डा; मुहतु - मुहूर्त; चसा - क्षणार्धात; विलंभु - विलंब; बुझि - समजून.

भावार्थ : हे जीवा ! जिवंतपणीच विषयविकार व मोहमायेला मनातून काढून टाक म्हणजे मग तुला पश्चात्ताप करण्याची पाळी येणार नाही. हा संसार खोटा आहे हे तुला कसे समजावून सांगू ? कारण जीव सांसारिक व्यवहारात इतका गुंतून गेला आहे की सत्यरूप प्रभू परमात्म्यावर प्रेम करावे हे त्याला कळतच नाही. त्याला हेही समजत नाही की समस्त संसारावर मृत्यूची तलवार सतत टांगती आहे. प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेनेच यमराज मृत्यूचा सोटा डोक्यावर मारतो. प्रभू परमात्माच आपले प्रेम जीवाच्या मनात उत्पन्न करतो. जेव्हा जीवाची घटका भरते तेव्हा मग मरण येण्यास क्षणाचाही विलंब लागत नाही. सतगुरूच्या कृपेने सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते व जीव प्रभुरूपात सामावून जातो. ॥२०॥

खंड १ [४४५]

॥ सलोकु म. १ ॥

तुमी तुमा विसु अकु धतूरा निमु फलु ॥
मनिमुखि वसहि तिसु जिसु तूं चिति न आवही ॥
नानक कहीऐ किसु हंडनि करमा बाहरे ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : तुमी – नशिली; तुमा – नशा करणारी वनस्पती; विसु – विष; अकु – नशा चढणारी; धतूरा – धोत्रा; निमु फल – निंबोळी; हंडनि – भटकतात.

भावार्थ : हे प्रभो! ज्याच्या अंतःकरणात तुझे नाम नाही त्याच्या मनात, वाणीत जणू विषारी धोत्रा व कडुलिंबाचा कडवटपणा भरला आहे. नानक म्हणतात कोणाला काय सांगू? प्रभूशिवाय जीव जगात कुकर्म करत फिरत आहे. ॥१ ॥

॥ मः १ ॥

मति पंखेरू किरतु साथि कब उतम कब नीच ॥
कब चंदनि कब अकि डालि कब उची परीति ॥
नानक हुकमि चलाईऐ साहिब लगी रीति ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४७)

शब्दार्थ : पंखेरू – पाखरू; साथि – सह, बरोबर; अकि – विषारी रोपटे; निमु – लिंबाचे वृक्ष;

भावार्थ : माणसाचे मन पाखरासारखे स्वच्छंदीपणे हिंडत असते. मनात कधी उत्तम विचार येतात तर कधी नीच विचार येतात. मनपाखरू कधी चंदन वृक्षावर बसते तर कधी विष वृक्षाच्या फांदीवर बसते. कधी संतसज्जनांची संगत धरते तर कधी पापी लोकांची. नानक सांगतात, खरेतर जीवाने सदैव प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेत वागावे. हिच अनादीकालापासून चालत आलेली रीत आहे. ॥२ ॥

॥ पउडी ॥

केते कहहि वखाण कहि कहि जावणा ॥ वेद कहहि वखिआण अंतु न पावणा ॥
पडिऐ नाही भेदु बुझिऐ पावणा ॥ खटु दरसन कै भेखि किसै सचि समावणा ॥
सचा पुरखु अलखु सबदि सुहावणा ॥ मंने नाउ बिसंख दरगह पावणा ॥
खालक कउ आदेसु ढाढी गावणा ॥ नानक जुगु जुगु एकु मंनि वसावणा ॥२१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : केते – किती तरी लोक; जावणा – मरून गेले. पडिऐ – वाचून; भेदु – भेद, रहस्य; बुझिऐ – समजणे; खटु – सहा; भेखि – वेश केलेले; सुहावणा – सुंदर, शोभिवंत; बिसंख – असंख्य; खालक – प्रभू; आदेसु – नमस्कार, आज्ञा; ढाढी – गुणगान करणारा.

भावार्थ : कित्येक लोक प्रभू परमात्म्याचे वर्णन करताना थकून ह्या जगातून निघून गेले. वेदांनीही प्रभू परमात्म्याच्या स्वरूपाचे वर्णन करण्याचा प्रयत्न केला आहे. पण त्यांनाही त्याचा अंत लागला नाही. केवळ पुस्तके वाचून प्रभू परमात्म्याचे रहस्य जाणता येत नाही. सहाही दर्शने वाचून कर्मकांडाने कधी कोणी प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झाला आहे का? तो सदा स्थिर व अस्तित्वमान असलेला प्रभू परमात्मा चर्मचक्षूंनी दिसत नाही पण प्रभुनामाच्या माध्यमातून त्याच्या

खंड १ [४४६]

सौंदर्याचा साक्षात्कार घडतो. अनुभूती प्राप्त होते. जो मनुष्य त्या अनंत प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो, त्यास प्रभूच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. तो प्रभू परमेश्वराच्या आज्ञेने त्याची स्तुतीच गातो. सर्व युगात अस्तित्वमान असलेल्या त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्यास नानक आपल्या मनात दृढतापूर्वक धारण करतात. ॥२१॥

॥ सलोकु महला २ ॥

मंत्री होइ अटूहिआ नागी लगै जाइ ॥
 आपण हथी आपणै दे कूचा आपे लाइ ॥
 हुकमु पइआ धुरि खसम का अती हू धका खाइ ॥
 गुरमुख सिउ मनमुखु अडै डुबै हकि निआइ ॥
 दुहा सिरिआ आपे खसमु वेखै कर विउपाइ ॥
 नानक एवै जाणीऐ सभ किछू तिसहि रजाइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : अटूहिआ – विंचू; नागी – साप; कूचा – नष्ट करणे; धुरि – आधीपासून; हथी – हाताने; अडै – भांडतो, अडवणूक करतो; विउपाइ – निर्णय करणे; मंत्री – मांत्रिक, मंत्र जाणणारा.

भावार्थ : विंचवाचा मंत्र जाणणारा साप पकडायला निघाला तर तो स्वतःच्या हातानी आपला घात करायला निघाला आहे असे समजावे. हा अनंत काळपासून चालत आलेला प्रभूचा नियमच आहे की जो अशा प्रकारचा मूर्खपणा करतो तो त्याचे परिणाम भोगतो. जो स्वेच्छाचारी प्रभुसेवकाच्या मार्गात विघ्ने उत्पन्न करतो तोच बुडून जातो. हाच प्रभुघरचा न्याय आहे. दोघांचाही, स्वेच्छाचारी आणि प्रभुसेवक यांचा, प्रभू परमात्माच स्वामी आहे. तो सर्व काही पाहत असतो व निर्णय करीत असतो. नानक गुरू सांगतात, की सर्वांनी जाणून घ्यावे की जे काही घडते ते सर्व प्रभू परमात्माच्या आज्ञेनेच घडते ॥१॥

॥ महला २ ॥

नानक परखे आप कउ ता पारखु जाणु ॥
 रोगु दारू दोवै बुझै ता वैदु सुजाणु ॥
 वाट न करई मामला जाणै मिहमाणु ॥
 मूलु जाणि गला करे हाणि लाए हाणु ॥
 लबि न चलई सचि रहै सो विसटु परवाणु ॥
 सरु संधे आगास कउ किउ पहरुचै बाणु ॥
 अगै ओहु अगंमु है वाहेदडु जाणु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : दारू – औषध; मामला – भांडण; मिहमाणु – पाहुणा; वाटसरू; गला – बोलणे; लबि – लोभ, लालूच; विसटु – मध्यस्थ; सरु – बाण; संधे – संधान.

भावार्थ : नानक सांगतात, जो आपल्या स्वतःची पारख करतो तो खरा पारखी. जो रोग काय आहे व त्यावर औषध काय आहे हे जाणतो तोच खरा सुजाण वैद्य. जो वाटेने चालताना इतरांशी भांडत नाही तो स्वतःला ह्या जगात घडीभरासाठी आलेला पाहुणा समजतो, जो आपले मूळ स्वरूप जाणून व्यवहार करतो, तो आपल्या सारख्या विचार करणाऱ्या

लोकांशी, समविचारी माणसांशीच, सत्संगी लोकांशीच व्यवहार करतो, जो कधी लोभात पडत नाही, तो कधी तोट्यात जात नाही. तो सांसारिक गोष्टींच्या मागे न धावता सत्यमार्गावर टिकून राहतो, असा भक्त इतरांसाठीही मार्गदर्शक ठरतो. जो स्वेच्छाचारी बनून शरसंधान करतो त्याचा बाण कधीतरी आपल्या लक्ष्यापर्यंत पोचेल का ? अखेर तोच बाण त्याच्यावर येऊन त्यासच विद्ध करेल ॥२॥

॥ पउडी ॥

नारी पुरख पिआरु प्रेमि सीगारीआ ॥
 करनि भगति दिनु राति न रहनी वारीआ ॥
 महला मंझि निवासु सबदि सवारीआ ॥
 सचु कहनि अरदासि से वेचारीआ ॥
 सरोहनि खसमै पासि हुकमि सिधारीआ ॥
 सखी कहनि अरदासि मनहु पिआरीआ ॥
 बिनु नावै धिगु वासु फिटु सु जीविआ ॥
 सबदि सवारीआसु अंघ्रितु पीविआ ॥२२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : सिंगारिआ – शृंगार केला; वारीआ – थांबवणे; अरदासि – प्रार्थना विनंती; सोहनि – शोभिवंत; धिगु – धिक्कार; फिटु – व्यर्थ; सिधारिआ – पोहचला;

भावार्थ : जीवरूपी स्त्री परमात्मारूपी पुरुषावर प्रेम करते. ती प्रभुप्रेमाचा, प्रभुभक्तीचा शृंगार करते. ती रात्रंदिवस प्रभुभक्तीत रंगून जाते. त्यापासून तिला कोणी रोखू शकत नाही. सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामाच्या स्मरणाने ती प्रभूच्या हृदयमंदिरात वास करते. पूर्ण विचार करून ती पति परमेश्वराची प्रार्थना करते. ती सदैव पती परमेश्वराच्या आज्ञेत राहते. त्यामुळे ती पति परमेश्वरास आवडते. ती सख्य भावाने पति परमात्म्याची प्रार्थना करते व त्यामुळे ती पतिप्रभूस प्रिय होते. जी जीवरूपी स्त्री प्रभुनामाशिवाय राहते तिचा धिक्कार असो. तिचे जगणेही निंदनीय होय. जी जीव स्त्री सतगुरूच्या शब्दाने रक्षित झाली आहे तिने प्रभुनामरूपी अमृत प्राशन केले ॥२२॥

॥ सलोकु मः १ ॥

मारू मीहि न त्रिपतिआ अगी लहै न भुख ॥
 राजा राजि न त्रिपतिआ साइर भरे किसुक ॥
 नानक सचे नाम की केती पुछा पुछ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : मारू – वाळवंट; मीहि – पाऊस; त्रिपतिआ – तृप्ती; अगी – अग्नी; लहै – शमन; साइर – सागर.

भावार्थ : ज्या प्रमाणे वाळवंटात कितीही पाऊस पडला तरी त्याचे समाधान होत नाही, अग्नीत कितीही समिधा टाकल्या तरी तो शांत होत नाही, राजाचे राज्य कितीही वाढले तरी त्याचे समाधान होत नाही. समुद्रावर कितीही ऊन पडले तरी समुद्र सुकत नाही. त्याप्रमाणेच प्रभुनामाची ओढ इतकी तीव्र असते की शब्दात वर्णनच करता येत नाही असे नानक सांगतात. ॥१॥

खंड १ [४४८]

॥महला २॥

निहफलं तसि जनमसि जावतु ब्रह्म न बिंदते ॥

सागरं संसारसि गुर परसादी तरहि के ॥

करण कारण समरथु है कहु नानक बीचारि ॥

कारणु करते वसि है जिनि कल रखी धारि ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : निहफलं – निष्फळ; बिंदते – जाणणे; कल – शक्ती, सामर्थ्य; के – कित्येक जीव.

भावार्थ : जो माणूस परब्रह्म परमात्म्यास जाणत नाही त्याचा जन्म निष्फळ झाला, वाया गेला. लोक सतगुरुकृपेने प्रभुनामात एकरूप होऊन संसारसागर तरून जातात. नानक विचारपूर्वक सांगतात, की प्रभू परमात्मा सर्व कार्य करण्यास व करवून घेण्यास समर्थ आहे. ज्या प्रभू परमात्म्याने सर्व सृष्टी आपल्या ताब्यात ठेवली आहे, साऱ्या सृष्टीवर ज्याची सत्ता आहे, त्याचे तू स्मरण कर. ॥२॥

॥ पउड़ी ॥

खसमै कै दरबारि ढाढी वसिआ ॥

सचा खसमु कलाणि कमलु विगसिआ ॥

खसमहु पूरा पाइ मनहु रहसिआ ॥

दुसमन कढे मारि सजण सरसिआ ॥

सचा सतिगुरु सेवनि सचा मारगु दसिआ ॥

सचा सबदु बीचारि कालु विधउसिआ ॥

ढाढी कथे अकथु सबदि सवारिआ ॥

नानक गुण गहि रासि हरि जीउ मिले पिआरिआ ॥२३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४८)

शब्दार्थ : ढाढी – स्तुती करणारा; कलाणि – स्तुती करून; कढे मारि – मारून काढून; सरसिआ – प्रसन्न झाला; दसिआ – दाखवला; विधउसिआ – विध्वंस केला; गहि – ग्रहण करून; रासि – धन, पुंजी;

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याची स्तुति स्तोत्र गाणारे प्रभुसेवक प्रभूच्या दरबारात वास करतात. प्रभू परमात्म्याची स्तुती करणाऱ्याचे हृदयकमळ विकसित होते. प्रफुल्लित होते. प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने त्यास पूर्ण गुरू प्राप्त झाल्याने त्याचे मन उल्हासित होते. तो काम, क्रोध, विषयविकारांना आपल्या हृदयातून मारून काढून टाकतो व प्रभू परमात्म्यास प्रसन्न करून घेतो. सत्यरूप सतगुरुची सेवा केल्यामुळे सतगुरू त्यास सत्यरूप प्रभूशी एकरूप होण्याचा मार्ग दाखवतो. तो सत्यरूप प्रभूच्या शब्दब्रह्माचे, प्रभूनामाचे स्मरण करून कळीकाळाचा विध्वंस करतो. मनालाही मारून टाकतो. प्रभू परमात्म्याची स्तुतिस्तोत्रे गाणाऱ्या शाहिराने, भक्ताने, शब्दगुरूच्या माध्यमातून त्या अवर्णनीय प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केले. नानक सांगतात. असा प्रभू सेवक आध्यात्मिक गुण ग्रहण करून, प्रभूनामराशी प्राप्त करून प्रभुरूपात लीन होतो. ॥२३॥

॥सलोकु मः १ ॥

खतिअहु जंमे खते करनि त खतिआ विचि पाहि ॥

धोते मूलि न उतरहि जे सउ धोवण पाहि ॥

नानक बखसे बखसीअहि नाहि त पाही पाहि ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्र. सा. १४९)

शब्दार्थ : खतिअहु – पाप करून; पाहि – पडून राहतात; धोते – धुवून; धोवण – स्नान; पाही – जोडे, (पायताण)

भावार्थ : पापकर्मातून जन्मलेला पापच करत राहतो व पापातच लोळत पडतो. कितीही धुऊन हा पापाचा मळ धुतला जात नाही. अगदी शंभरवेळा स्नान केले तरीही धुतला जात नाही. नानक गुरू सांगतात. जर प्रभूने कृपा केली, त्याने क्षमा केली तरच असा जीव पापातून मुक्त होतो. प्रभूने क्षमा केली नाही तर त्याला जोड्याचा मार खावा लागतो. ॥१ ॥

॥ मः १ ॥

नानक बोलणु झखणा दुख छडि मंगीअहि सुख ॥

सुखु दुखु दुइ दरि कपडे पहिरहि जाइ मनुख ॥

जिथै बोलणि हारीऐ तिथै चंगी चुप ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : झखणा – व्यर्थ; छडि – सोडून; मंगीअहि – मागतो; दरि – प्रभूच्या दारी; चंगी – चांगले.

भावार्थ : नानक सांगतात, हे जीवा ! दुःख सोडून सदा केवळ सुखच मागणे व्यर्थ आहे. कारण सुख व दुःख ही दोन्ही वस्त्रे प्रभू परमात्म्यानेच दिली आहेत. ह्या संसारात जीवास सुख दुःख दोन्ही भोगावे लागते. त्यामुळे फक्त सुखच मागणे हे व्यर्थ आहे. जेथे बोलूनही उपयोग होत नाही, अशा वेळी गप्प राहणेच चांगले. प्रभू परमात्मा जे देईल ते स्वीकारणे, प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेत राहणे हेच श्रेयस्कर ॥२ ॥

॥पउडी ॥

चारे कुंडा देखि अंदरु भालिआ ॥ सचै पुरखि अलखि सिरजि निहालिआ ॥

ऊझडि भुले राह गुरि देखालिआ ॥ सतिगुर सचे वाहु सचु समालिआ ॥

पाइआ रतनु घराहु दीवा बालिआ ॥ सचै सबदि सलाहि सुखीए सच वालिआ ॥

निडरिआ डरु लागि गरबि सि गालिआ ॥ नावहु भुला जगु फिरै बेतालिआ ॥२४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : भालिआ – शोधले; अलखि – अदृश्य; सिरजी – सृजन केली; निहालिआ – न्याहाळतो, सांभाळ करतो; ऊझडी – उजाड माळावर; घराहु – घरातच, हृदयात; वाहु – धन्य, मोठेपण; बालिआ – पेटवला; सलाहि – स्तुती करून; गरबि – गर्व; गालिआ – नष्ट झाले; बेतालिआ – वेताळ, भुतासारखे.

भावार्थ : चारी दिशांना परमेश्वराचा शोध घेतल्यावर प्रभू परमात्मा बाहेर कोठे नसून आपल्या हृदयातच वास करत आहे हे समजून आले आणि हेही समजले, की डोळ्यांना न दिसणाऱ्या प्रभू परमात्म्यानेच ही सृष्टी निर्माण केली आहे व तोच तिचा सांभाळ ही करतो. सतगुरुने जीवनाच्या ह्या उजाड माळावर रस्ता चुकलेल्या जीवास प्रभुभक्तीचा मार्ग दाखवला. तो सतगुरु खरोखर धन्य होय. मी सत्यरूप प्रभू परमात्म्यास आपल्या हृदयात धारण केले आहे. जेव्हा सतगुरुने माझ्या

अंतःकरणात ज्ञानरूपी दीपक प्रज्वलित केला तेव्हा प्रभुनामरूपी रत्न आपल्या अंतःकरणातच आहे ह्याचा साक्षात्कार झाला. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाने व्यक्ती सत्याचरणी व सुखी होते. ज्यांच्या मनात प्रभू परमात्म्याची भीती नाही ते सदैव यमाच्या भीतीने भयभीत होऊन राहतात. जे गर्व करतात, ते नष्ट होतात. ज्याला प्रभुनामाचा विसर पडला, तो वेताळाप्रमाणे इकडे तिकडे बेतालपणे हिंडत राहतो. ॥२४॥

॥ सलोकु मः ३ ॥

भै विचि जंमै भै मरै भी भउ मन महि होइ ॥

नानक भै विचि जे मरै सहिला आइआ सोइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : भै – भय; विचि – मध्ये; भउ – भय; सहिला – सफल.

भावार्थ : जीव भीतीनेच जन्माला येतो व संसाराच्या भीतीतच मरून जातो. त्याच्या मनात संसाराची भीती ठाण मांडून बसलेली असते. नानक गुरू सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या भीतीने ज्यांनी आपल्या मनातील अहंकार नष्ट केला, त्यांच्या जन्माला येण्याचे सार्थक झाले. ॥१॥

॥ मः ३ ॥

भै विणु जीवै बहुतु बहुतु खुसीआ खुसी कमाइ ॥

नानक भै विणु जे मरै मुहि कालै उठि जाइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : विणू – विना; जिवै – जगतात; मुहि – तोंड.

भावार्थ : जे प्रभू परमात्म्याच्या भयाशिवाय दीर्घ जीवन जगतात, जीवनात खूप सांसारिक सुख भोगतात, ते मरताना तोंड काळे करून जगातून निघून जातात असे गुरू नानक सांगतात. ॥२॥

॥पउडी ॥

सतिगुरु होइ दइआलु त सरधा पूरीऐ ॥

सतिगुरु होइ दइआलु न कबहूं झुरीऐ ॥

सतिगुरु होइ दइआलु ता दुखु न जाणीऐ ॥

सतिगुरु होइ दइआलु ता हरि रंगु माणीऐ ॥

सतिगुरु होइ दइआलु ता जम का डरु केहा ॥

सतिगुरु होइ दइआलु ता सद ही सुखु देहा ॥

सतिगुरु होइ दइआलु ता नव निधि पाईऐ ॥

सतिगुरु होइ दइआलु त सचि समाईऐ ॥२५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : सरधा – श्रद्धा; कबहूं – कधीही; झुरीऐ – क्लेष, झुरणे, दुःखी होणे; माणीऐ – रंगून जाणे.

भावार्थ : ज्याच्यावर सतगुरु दया करतो त्याची प्रभू परमात्म्यावरील श्रद्धा दृढ होते. सतगुरुची कृपा झाल्यास जीवनात कधीही पश्चात्ताप करण्याची वेळ येत नाही. दुःख भोगावे लागत नाही. सतगुरुच्या कृपेने जीव हरि रंगात रंगून जातो.

खंड १ [४५१]

सतगुरुची दया प्राप्त झाल्यास मनातील यमाची भीती दूर होते आणि सुखाची प्राप्ती होते. सतगुरुची दया प्राप्त झाल्यास नवनिधी प्राप्त होतात. सतगुरुच्या कृपेनेच जीव प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ॥२५॥

॥सलोकु मः १॥

सिरु खोहाइ पीअहि मलवाणी जूठा मंगि मंगि खाही ॥
फोलि फदीहति मुहि लैनि भडासा पाणी देखि सगाही ॥
भेडा वागी सिरु खोहाइनि भरीअनि हथ सुआही ॥
माऊ पीऊ किरतु गवाइनि टबर रोवनि धाही ॥
ओना पिंडु न पतलि किरिआ न दीवा, मुए किथाऊ पाही ॥
अठसठि तीरथ देनि न ढोई ब्रहमण अंनु न खाही ॥
सदा कुचील रहहि दिनु राती मथै टिके नाही ॥
झुंडी पाइ बहनि निति मरणै दडि दीबाणि न जाही ॥
लकी कासे हथी फुंमण अगो पिछी जाही ॥
ना ओइ जोगी ना ओइ जंगम ना ओइ काजी मुला ॥
दयि विगोए फिरहि विगुते फिटा वतै गला ॥
जीआ मारि जीवाले सोई अवरु न कोई रखै ॥
दानहु तै इसनानहु वंजे भसु पई सिरि खुथै ॥
पाणी विचहु रतन उपंने मेरु कीआ माधाणी ॥
अठसठि तीरथ देवी थापे पुरबी लगै बाणी ॥
नाइ निवाजा नातै पूजा नावनि सदा सुजाणी ॥
मुइआ जीवदिआ गति होवै जा सिरि पाईए पाणी ॥
नानक सिर खुथे सैतानी एना गल न भाणी ॥
वुठै होइए होइ बिलावलु जीआ जुगति समाणी ॥
वुठै अंनु कमादु कपाहा सभसै पडदा होवै ॥
वुठै घाहु चरहि निति सुरही साधन दही विलोवै ॥
तितु धिइ होम जग सद पूजा पडए कारजु सोहै ॥
गुरू समुंदु नदी सभि सिखी नातै जितु वडिआई ॥
नानक जे सिर खुथे नावनि नाही ता सत चटे सिरि छाई ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १४९)

शब्दार्थ : खोहाई – डोक्याचे केस उपटतात (जैनी); मलवाणी – मलिन पाणी; मंगि – मागून; जूठा – उष्टे; फोलि – उकरणे; फदीहति – पसरणे; मुहि – तोंडात; लैनि – घेऊन; भडासा – घाण वास; सगाही – संकोच; भेडा – मेंढी; भरीअनि – भरतात; माऊ – माता; पीऊ – पिता; टबर – परिवार; रोवनि – रडतात; ढोई – आश्रय; कुचील – मलिन; माथै – कपाळी; टिकै – टिळा; झुंडी – एकत्रितपणे; लकी – कमरेस; कासे – भांड; फुंमण – सुताची

खंड १ [४५२]

चोवरी; दधि – देवाने; विगोए – फेकून दिलेले, खराब केलेले; विगुते – दुःखी; वंजे – वंचित, वाया गेलेले; भसु – भस्म; खुथै – मुंडण; माधाणी – रवी; (पुरबी – पूर्वी धार्मिक;) निवाजा – नमाज; सैतानि – सैतान; भाणी – आवडणे; वुठै – वर्षा, पाऊस; बिलावळु – आनंदी; कमादु – ऊस; कपाहा – कापूस; घाहु – गवत, चारा; विलोवै – घुसळतात; घिइ – तूप; जग – यज्ञ; सोहै – शोभिवंत; समुंदु – समुद्र; सिखी – शिक्षण, उपदेश; चटे – ओंजळी; सत – सात; छाई – राख; उपने – उत्पन्न झाले.

भावार्थ : काही लोक केस उपटून काढतात. अन्न मागून मागून खातात. आपली विष्ठा किचवडून त्यातून निघणारा दुर्गंध हुंगतात. पाण्याचाही वापर करत नाही. मेंढीप्रमाणे डोक्याचे केस काढतात. हातास राख फासतात. आपल्या मात्या पित्या संबंधीचे कर्तव्यास विमुख होतात. त्यामुळे त्याचा परिवार धाय मोकळून रडतो. त्यांचे पिंडदान श्राद्ध कर्म दीपदान आदि क्रिया कर्मही ते करत नाहीत. मग त्यांचे मृत आस कोठे जात असतील? ते कधीही अडुसष्ट तीर्थात स्नान करत नाहीत. ब्राह्मण लोक त्यांच्या हातचे अन्नही खात नाहीत. ते रात्रं दिवस मलीन अवस्थेत राहातात. कपाळास गंधचा टिळाही लावत नाहीत. मुंडी खाली घालून असे काही बसतात की जणु काही कोणी मेले आहे. कमरेला कास्याचे भांडे असते. हातात चवरी असते व ते एका मागोमाग जात असतात. पण ते कोणी योगी, जंगम नाहीत किंवा काजीमुल्लाही नव्हेत. परमेश्वरास विमुख होऊन ते इतस्ततः भटकत राहतात. त्यांचा सारा जथाच भटकत राहतो. पण त्यांना हे कळत नाही की जीवांना जगवणारा-मारणारा तो एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. त्याच्या खेरीज अन्य कोणीही जीवाचे रक्षण करू शकत नाही. अशा स्नान व दान न करणाऱ्यांच्या लोकांच्या माथी राख पडो. त्यांना हे माहीत नाही का की देवांनी मेरुपर्वताची रवी करून समुद्र (पाणी) मंथन करून त्यातून चौदा रत्ने प्राप्त करून घेतली. सर्व देवांची स्थापनाही तीर्थ (पाणी) क्षेत्री झाली आहे. नदीकिनारीच पुण्य पर्व केली जातात. सुज्ञ लोक नमाज पढण्यापूर्वी स्नान करतात. पूजाअर्चा करण्यापूर्वी स्नान करतात. मेल्यावर प्रेताला मुक्ती मिळावी म्हणून अंधोळ घालतात. नानक सांगतात, की ह्या केशविहीन मुंडन केलेल्या लोकांना स्नानाची, पाण्याची महती कळत नाही. अरे, वृष्टी झाली, पाऊस पडला की सारी सृष्टी आनंदित होते. त्यातच (पाण्यात) जीवाचे इंगित सामावलेले आहे. पावसामुळे अन्नाची निर्माती होते. पाण्यापासून वस्त्र मिळते. कापूस निर्माण होतो. मधुररस देणारा ऊस निर्माण होतो. पावसामुळे चारा उगवतो तो खाऊन गायी दूध देतात. दुधापासून दही होते. ते घुसळून त्यातून लोणी व त्यापासून तूप प्राप्त होते. तेच तूप यज्ञासाठी, पूजेसाठी, होमासाठी वापरून धर्मकार्य पूर्ण होते. सतगुरु हा समुद्र आहे. संतसंगत ही नदी आहे. संतसंगतीत स्नान करून प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते व जीवास मोठेपणा प्राप्त होतो. पण जे मुंडन केलेले लोक स्नान करत नाहीत त्यांचे हे कृत्य डोक्यावर सातमुठी राख टाकण्यासारखे आहे ॥१॥

॥ मः २ ॥

अगी पाला कि करे सूरज केही राति ॥

द अनेरा कि करे पउण पाणी किआ जाति ॥

धरती चीजी कि करे जिसु विचि सभु किछु होइ ॥

नानक ता पति जाणीऐ जा पति रखै सोइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १५०)

शब्दार्थ : पाला – थंडी; चंद – चंद्र; अनेरा – अंधार; चीजी – वस्तू; पति – पत, प्रतिष्ठा.

भावार्थ : थंडी अग्नीचे काय बिघडवू शकते? रात्र सूर्याचे काय वाईट करू शकते? काहीही नाही. अंधार चंद्रावर काही प्रभाव पाडू शकत नाही. त्याचप्रमाणे उच्च वा नीच जात, वारा पाणी अपवित्र करू शकत नाही. पृथ्वीवरील कोणतीही

खंड १ [४५३]

वस्तु पृथ्वीचे काहीही वाईट करू शकत नाही. कारण ह्या सर्वाना तिनेच तर उत्पन्न केले आहे. प्रभुप्रतिष्ठा ही प्रतिष्ठा. इतर सर्व प्रतिष्ठा खोटी नश्वर होय. ॥२॥

॥पउडी॥

तुधु सचे सुबहानु सदा कलाणिआ ॥ तूं सचा दीबाणु होरि आवण जाणिआ ॥
सचु जि मंगहि दानु सि तुधै ते जेहिआ ॥ सचु तेरा फुरमानु सबदे सोहिआ ॥
मंनिअै गिआनु धिआनु तुधै ते पाइआ ॥ करमि पवै नीसानु न चलै चलाइआ ॥
तूं सचा दातारु नित देवहि चइहि सवाइआ ॥ नानकु मंगै दानु जो तुधु भाइआ ॥२६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १५०)

शब्दार्थ : तुधु – तुला, परमेश्वराला; सुबहानु – विस्मयकारक; कलाणिआ – स्तुती करतो; दिबाणु – शासक; सचा – सदैव अस्तित्वमान, स्थिर; मंगहि – मागतो; जेहिआ – सारखा, जसा; फुरमानु – आज्ञा; सबदे – शब्द, नाम; सोहिआ – शोभायमान; मंनिअै – मनन करणे; करमि – कृपेने; न चलै – पुसले जात नाही; चइहि – वाढते.

भावार्थ : हे विस्मयकारक प्रभू परमात्मा ! मी सदैव तुझी स्तुती करतो. तूच खरा सदैव अस्तित्वमान व स्थिर शासक आहेत. बाकी सारे शासक येतात आणि जातात. जे तुझ्याकडे तुझ्या नामाची याचना करतात ते तुझ्या रूपात लीन होतात. तुझी आज्ञा सत्य आहे. जे तुझ्या नामाच्या प्राप्तीने शोभिवंत होतात. ज्यांनी तुझी आज्ञा शिरोधार्य मानली त्यांना नामस्मरणाने तुझ्या सत्यस्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त होते. ज्याच्यावर तू कृपा करतोस त्यांच्या भाग्यात नामरूपी लेख चांगले लिहिले जातात की जे कोणीही कितीही प्रयत्न केले तरी पुसले जात नाहीत. हे प्रभो ! तूच सत्याचा दाता आहेस तू सदैव देतच असतोस व ते दान सतत वाढतच जाते. नानक म्हणतात, हे प्रभो ! तुला जे योग्य वाटेल ते दान तू मला दे. ॥२६॥

॥ सलोकु मः २ ॥

दीखिआ आखि बुझाइआ सिफती सचि समेउ ॥

तिन कउ किआ उपदेसीऐ जिन गुरु नानक देउ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १५०)

शब्दार्थ : दीखिआ – दीक्षा; आखि – देऊन; बुझाइआ – समजावून सांगितले; सिफती – स्तुती.

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्याला सतगुरूने दीक्षा देऊन समजावून सांगितले की सदैव प्रभू परमात्म्याची स्तुती करावी व सत्यरूप प्रभुरूपात विलीन होऊन जावे, अशा व्यक्तीस कोण काय उपदेश करणार ? ॥१॥

॥ म० १ ॥

आपि बुझाए सोई बूझै ॥ जिसु आपि सुझाए तिसु सभु किछु सूझै ॥

कहि कहि कथना माइआ लूझै ॥ हुकमी सगल करे आकार ॥

आपे जाणै सरब वीचार ॥ अखर नानक अखिओ आपि ॥

लहै भराति होवै जिसु दाति ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. १५०)

शब्दार्थ : बुझाए – समजावतो; सुझाए – सुचवतो, ज्ञान देतो; कहि – सांगून, लूझै – भांडतात; अखर – अविनाशी, प्रभुनाम; भराति – भ्रांती.

खंड १ [४५४]